

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना

Local Adaptation Plan of Action (LAPA)

थवाङ गाउँपालिका

थवाङ, रोल्पा

आर्थिक वर्ष २०८०/०८१ देखि २०८४/०८५ सम्म

थवाङ गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
थवाङ, रोल्पा

सर्वाधिकार © थवाङ गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, थवाङ रोल्पा
योजनाको नाम: स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना
योजनाको अंग्रेजी नाम: **Local Adaptation Plan for Action-LAPA**
तयार गरिएको वर्ष: २०८०
तयार गर्ने: थवाङ गाउँपालिका, थवाङ, रोल्पा, लुम्बीनी प्रदेश, नेपाल

आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग: पास नेपाल/आईपास नेपाल

थवाड गाउँपालिका

२०७३

थवाड, रोल्पा
लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

प.स: ०७९/०८०

मिति: २०८०।०३।०७

च.नं: ११०६०

श्री आइपास नेपाल ।

विषय: स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको सन्दर्भमा

विश्वव्यापि रूपमा बढ्दै गएको जलवायु परिवर्तनको असरबाट संसारका गरिब तथा अतिकम विकसित मूलुकहरु धेरै प्रभावित भएका छन् । मानवीय कृयाकलापका कारणले हरितगृह ग्याँसको उत्सर्जनसंगै पृथ्वी तात्ने काम तीव्र हुँदै गइरहेको छ र यसले जलवायु परिवर्तनको जोखिम निम्त्याउँदै छ । वर्षामा अनियमितताका कारण पहिरो, नदि कटान, खडेरी, भूक्षय, कृषि उत्पादनमा आएको कमी आदि असर यस गाउँपालिकाका समुदायले पनि महसुस गरिरहेका छन् । जसले गर्दा यस गाउँपालिकाको मुख्य उत्पादनको रूपमा रहेको कृषि उपजमा जलवायु परिवर्तनका कारण समेत नकारात्मक असर पर्न थालेको छ । यसै सन्दर्भमा यस गाउँपालिकामा बसोवास गर्ने समुदायलाई जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि सचेतना अभिवृद्धि गर्ने र जलवायु परिवर्तनबाट प्रभावित समुदाय र घरधुरीहरुको अनुकूलित क्षमताको विकास गर्न गाउँपालिकामा रहेका सबै सरोकारवाला, जलवायु परिवर्तनले प्रभावित घरधुरीहरुको प्रत्यक्ष सहभागितामा आइपास नेपालको आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग र स्थानिय सहयोगी संस्था पास नेपालको सहजीकरणमा थवाड गाउँपालिकाको स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना २०८०, स्थानीय अनुकूलन योजनाको राष्ट्रिय संरचना २०७६ तथा जलवायु परिवर्तन नीति २०७६ अनुरूप यस अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ । यस कार्ययोजनाको कार्यान्वयन पछि प्रभावित घरधुरी र समुदायको अनुकूलन क्षमता विकास गर्न सहयोग पुग्ने विश्वास लिएको छु ।

यहाँका सम्पूर्ण घरधुरीहरु विपद् जोखीम तथा जलवायु परिवर्तनको असरबाट दिन प्रतिदिन प्रभावित भईरहेको सन्दर्भलाई मध्ये नजर गरि यस गाउँपालिकाको स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारी प्रक्रियामा आर्थिक सहयोग गर्ने आइपास नेपाल, स्थानिय सहयोगी संस्था पास नेपाल र कार्ययोजना तयारी प्रक्रियामा सहजीकरण गरी सहयोग गर्ने एलायन्स फर इन्भायरोमेन्ट र यस प्रक्रियामा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपले संलग्न सबै व्यक्ति तथा संघ संस्थाहरुलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहान्छु ।

साथै यस वृहत कार्ययोजनाको कार्यान्वयन कुनै एउटा संस्थाको एकल प्रयासबाट संभव नभएकाले यसको कार्यान्वयन प्रक्रियामा समेत सबै सरोकारवाला सहयोगी निकाय, संघ संस्थाहरुको सहयोग तथा सहकार्यको अपेक्षा गर्दछु ।

.....
ऋषिकेशव बुढा मगर

गा.पा अध्यक्ष
ऋषिकेशव बुढा मगर
अध्यक्ष

विषयसूचि

स्थानीय अनुकूलन योजनाको सारांश	१
परिच्छेद १: स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको परिचय	४
१.१ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको पृष्ठभूमी	४
१.२ स्थानीय अनुकूलन योजनाको औचित्य (भूमिका)	७
१.३ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको मान्यता एवं निर्देशक सिद्धान्तहरु:	८
१.४ स्थानीय अनुकूलन योजना र विपद् जोखिम व्यवस्थापन बीच अन्तरसम्बन्ध	९
परिच्छेद २ : गाउँपालिकाको परिचय	११
२.१ गाउँपालिकाको पृष्ठभूमि:	११
२.२ गाउँपालिकाको जनसंख्या विवरण	१२
२.३ सामाजिक सांस्कृतिक अवस्था	१२
२.४ आर्थिक कृषाकलापको अवस्था:	१३
२.५ शैक्षिक अवस्था:	१४
२.६ लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको अवस्था:	१४
२.७ प्राकृतिक स्रोतको अवस्था:	१४
२.७.१ वन स्रोत:	१५
२.७.२ जलस्रोत:	१५
२.७.३ भू-उपयोग:	१६
२.८ यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि विवरण	१७
२.९ भौतिक पूर्वाधारको अवस्था:	१८
२.१० गाउँपालिकाको सुशासनको अवस्था	२०
परिच्छेद ३: स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको विधि र प्रक्रिया	२१
३.१ अनुकूलन कार्ययोजनाको तर्जुमा विधि र प्रक्रिया	२१
परिच्छेद ४ : स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमाका चरणहरु	२३
४.१ जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि सचेतना तथा क्षमता अभिवृद्धि:	२३
४.२ तापक्रम र वर्षाको तथ्यांक विश्लेषण (ऋषिबतभ उचयार्षभ)	२४
४.३ सामाजिक स्रोत तथा संकटासन्नता नक्सांकन (एयधभच :बउ)	२७
४.४ ऐतिहासिक समय रेखा:	२८

४.५ बाली तथा वनस्पति पात्रो	३५
४.६ मौसमी तथा प्रकोप पात्रो	३७
४.७ जोखिम वडा तथा वस्ती पहिचान तथा स्तरिकरण:	३९
४.८ प्रकोप स्तरिकरण:	४०
४.९ जोखिमको वर्तमान अवस्था तथा भवशियको अनुमान:	४१
४.१० संकटासन्न वर्ग तथा समुदाय पहिचान	४३
४.११ फरक प्रभाव विश्लेषण:	४४
४.१२ यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकारको विश्लेषण	४८
४.१३ पारिस्थितिकीय प्रणालीको संकटासन्नता चित्रण तथा विश्लेषण	४९
४.१३.१ वन जङ्गल पारिस्थितिकीय प्रणालीमा परेको जोखिमहरुको विश्लेषण	४९
४.१३.२ कृषि पारिस्थितिकीय प्रणालीमा परेको जोखिमहरुको विश्लेषण	५०
४.१३.३ जल (खोला, ताल, नदी) पारिस्थितिकीय प्रणालीमा परेको जोखिमहरुको विश्लेषण	५१
४.१३.४ पारिस्थितिकीय प्रणालीमा परेको तुलनात्मक जोखिम विश्लेषण	५२
परिच्छेद ५: गाउँपालिको श्रोत तथा क्षमता विश्लेषण	५३
५.१ गाउँपालिकामा भएको श्रोत तथा क्षमता:	५३
५.२ गाउँपालिका भित्र रहेका संगठित संस्थाहरु	५५
परिच्छेद ६ :विषयगत क्षेत्रमा परेको प्रभाव, अनुकूलन विश्लेषण तथा योजना निर्माण	५७
६.१ विषयगत क्षेत्रमा परेको प्रभाव:	५७
६.२ अनुकूलन कार्यहरुको प्राथमिकीकरण	६४
६.३ जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजना	६६
परिच्छेद ७ : जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण मूलप्रवाहिकरण	८१
७.१ आवधिक योजना तथा विकासका नीतिहरुमा मूलप्रवाहीकरण	८१
७.२ स्थानीय तहको वार्षिक योजना, बजेट तर्जुमा र अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण	८२
परिच्छेद ८ : अनुकूलन कार्यहरुको समायोजन, कार्यन्वयन र अनुगमन तथा मूल्यांकन	८४
८.१ योजना प्रक्रियामा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको समायोजन	८४
८.२ अनुकूलन कार्यहरुको तर्जुमा र कार्यान्वयन	८४
८.३ अनुकूलन योजना अनुगमन तथा मूल्यांकन योजना	८५
सन्दर्भ सामाग्री	८८
अनुसूचीहरु	८९

चित्रहरुको सूचि

चित्र १: स्थानीय अनुकूलन योजना र विपद् जोखिम ब्यवस्थापन बीच अन्तरसम्बन्ध	१०
चित्र २: थवाङ गाँउपालिकाको अवस्थिति GIS नक्सा	११
चित्र ३: थवाङ गाँउपालिकाको खोलाको GIS नक्सा	१६
चित्र ४: थवाङ गाँउपालिकाको भू-उपयोग GIS नक्सा	१७
चित्र ५: थवाङ गाँउपालिकाको सडकको GIS नक्सा	१९
चित्र ६: स्थानीय अनुकूलन योजना निर्माणको समग्र प्रकृया:	२१
चित्र ७: स्थानिय अनुकुलन कार्ययोजना विधि प्रक्रिया	२२
चित्र ८: थवाङ गा.पा.को औसत तापक्रमको अवस्था	२५
चित्र ९: थवाङ गा.पा.को औसत उच्च तापक्रमको अवस्था	२५
चित्र १०: थवाङ गा.पा.को औसत न्युनतम तापक्रमको अवस्था	२६
चित्र ११: थवाङ गा.पा.को वार्षिक वर्षाको अवस्था	२६
चित्र १२: थवाङ गा.पा.को सिजन अनुसार वर्षाको अवस्था	२७
चित्र १३: थवाङ गाउँपालिकाको सामाजिक स्रोत तथा संकटासन्नता नक्सा	२८
चित्र १४: वडा स्तरिकरण GIS नक्सा	३९

तालिकाहरुको सूचि

तालिका १: स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको सारांश	
तालिका २: थवाङ गाउँपालिकाको जनसंख्या विवरण	१२
तालिका ३: स्थानीय चाडपर्व तथा जात्रा र मेला	१३
तालिका ४: थवाङ गा.पा.मा मुख्य आर्थिक कामको संस्थागत क्षेत्र अनुसार जनसंख्या प्रतिसत	१४
तालिका ५: मुख्य वनस्ती, जनावर तथा पंक्षिहरु:	१५
तालिका ६: उमेरगत हिसावमा बच्चाको संख्या विवरण	१८
तालिका ७: कार्यक्रम अनुसार उपस्थिति विवरण	२३
तालिका ८: प्रकोपको ऐतिहासिक घटनाक्रम	२९
तालिका ९: बालि तथा वनस्पति पात्रो	३६
तालिका १०: मौसम तथा प्रकोप पात्रो	३७
तालिका ११: जोखिम अनुसार वडा स्तरिकरण	३९
तालिका १२: वस्ती पहिचान तथा विश्लेषण	४०
तालिका १३: प्रकोप पहिचान तथा स्तरिकरण	४१
तालिका १४: गाउँपालिकाको जोखिमको अवस्था	४१
तालिका १५: संकटासन्न वर्ग तथा समामाजिक समुह पहिचान	४४
तालिका १६: कार्यबोझ विश्लेषण	४५
तालिका १७: वन जङ्गल पारिस्थितिकिय प्रणालीमा परेको जोखिमहरुको विश्लेषण	५०
तालिका १८: कृषि पारिस्थितिकिय प्रणालीमा परेको जोखिमहरुको विश्लेषण	५०
तालिका १९: जल (खोला, ताल, नदी) पारिस्थितिकिय प्रणालीमा परेको जोखिमहरुको विश्लेषण	५१
तालिका २०: विभिन्न पारिस्थितिकिय प्रणालीहरुको तुलनात्मक विश्लेषण	५२
तालिका २१: थवाङ गाउँपालिकाको श्रोत र क्षमता	५३
तालिका २२: सेवा प्रदायक संस्थाको विश्लेषण	५५
तालिका २३: विषयगत क्षेत्रमा परेको प्रभाव विश्लेषण	५७
तालिका २४: अनुकूलन उपायहरुको प्राथमिकिकरण	६५
तालिका २५: थवाङ गाउँपालिकाको जलवायु परिवर्तन स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना	६८
तालिका २६: योजना तर्जुमा प्रक्रियाको समयमा गर्नुपर्ने	८३
तालिका २७: अनुकूलन योजना अनुगमन तथा मुल्यांकन	८६

स्थानीय अनुकूलन योजनाको सारांश

जलवायु परिवर्तन र यसका प्रतिकूल प्रभावहरु समग्र विश्वकै लागि साभ्ना चुनौतिका रुपमा अगाडि आइरहेको वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा रोल्पा जिल्लाको थवाड गाउँपालिका पनि यसबाट श्रृजित तथा भविष्यमा श्रृजना हुन सक्ने प्रतिकूल प्रभावहरूसँग अनकूलित हुने क्षमताको अभिवृद्धि गर्न परीमार्जीत स्थानीय अनुकूलन योजनाको कार्यढाँचा २०७६ ले निर्दीष्ट गरेका विधि, प्रक्रिया र चरणहरुलाई अवलम्बन गरी बहुसरोकारवाला निकायहरु जस्तै गाउँपालिका, वडाका जनप्रतिनिधिहरु, विषयगत शाखा प्रमुख, स्थानीय गैरसरकारी संघसंस्थाहरुको प्रतिनिधि, जलवायु परिवर्तन क्षेत्रमा कार्यरत संघसंस्थाहरु, महिला तथा अन्य सरोकारवाला निकायहरुको सक्रिय सहभागीतामा वडा तथा वस्ती स्तरबाट पहिचान भएको प्रकोप तथा अनुकूलनका प्रयासहरुलाई समेत समावेश गरी आ.व. २०८०/८१ देखि ०८४/८५ सम्मका लागि स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरेको छ । यस कार्ययोजनाको सारांश तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १: स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको सारांश

शिर्षक	विवरण			
थवाड गाउँपालिकाको सिमाना	उत्तर: रुकुम जिल्ला	दक्षिण: रोल्पा नगरपालिका र सुनछहरी गाउँपालिका		
	पूर्व: सुनछहरी गाउँपालिका	पश्चिम: दुईखोली गाउँपालिका		
क्षेत्रफल	१९१.०७ वर्ग किलोमिटर			
जनसंख्या	महिला	पुरुष	जम्मा	जम्मा घरधुरी
	५७४१	५११०	१०८५१	२५५१
	औसत परिवार आकार ४.२५			
	स्रोत: जनगणना २०७८, केन्द्रिय तथाङ्क विभाग			
जातजाती	जनजाति, दलित र क्षेत्री			
प्रमुख पेशा तथा जीविकोपार्जनका आधार	कृषि, पशुपालन, मजदुरी र अन्य रोजगारी ।			
हावापानी	शीतोष्ण र शमशीतोष्ण हावापानी			
मुख्य प्रकोप तथा विपद्हरु	पहिरो, खडेरी, कृषिमा/पशुमा रोग, बाढी, हावाहुरी, असिना, चटयाङ्ग र आगलागि आदी			
संकटासन्न वडाहरु	वडागत रुपमा जोखिम प्राथमिकिकरण			
	क. वडा नं ५ ख. वडा नं. ४			

शिर्षक		विवरण					
		I. क. वडा नं. ३ II. ख. वडा नं. २ III. ग. वडा नं. १					
योजनाको परिकल्पना		थवाङ गाँउपालिकाको संकटासन्न तथा जोखिममा रहेका व्यक्ति/समुदायको अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि भै प्रकोप/विपद् तथा जलवायु परिवर्तनको नकरात्मक असर न्यून भएको हुनेछ ।					
आशातित उपलब्धी		१. विपद् तथा जलवायु परिवर्तनलाई विकासका क्रियाकलापहरुमा मुलप्रवाहीकरण । २. विपद् न्युनीकरण र जलवायु परिवर्तनसंग अनुकूलीत व्यक्ति/समुदाय निर्माण ।					
योजनाको अनुमानीत बजेट		५४,२१,००,०००।- (चउन्न करोड एकाइस लाख मात्र)					
विषयगत क्षेत्र		आ.व.२ ०८०/ ०८१	आ.व.२ ०८१/ ०८२	आ.व.२ ०८२/ ०८३	आ.व.२ ०८३/ ०८४	आ.व.२ ०८४/ ०८५	कुल जम्मा
१	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	६६००	९०००	९७२०	१०३२०	१०२१०	४६०५०
२	वन तथा जैविक विविधता	२०५०	३४००	५०५०	३०५०	२३५०	२००००
३	जलश्रोत तथा उर्जा	३१५०	१५०५०	१६२००	३७५०	३८५०	४७४००
४	स्वास्थ्य खानेपानी तथा सरसफाइ	८०००	११०००	६९००	७८००	८४००	४४४००
५	जलवायु जन्य प्रकोप न्युनिकरणतथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन	८९५०	१८१५०	७९५०	१२६००	७३५०	६५७००
६	स्थानीय ग्रामीण तथा शहरी वस्ती	६६००	८८००	१००००	४७००	२८००	६९९००
७	उद्योग, यातायात तथा	४७०००	५५९००	१२३००	५७६००	५५५००	२२८३००

शरषक		वरवरण					
	भौतरक डुवरधरर						
८	डररुतन एवरं डुररकृतक तरथर सरसुकृतक सरडुडर	१ॡ००	१ॢ००	ॡ००	ॡ००	ॡ००	ॡ०००
९	लैगरंक सरडरनतर तरथर सरडरररक सरडरवेशीकरण ररवरकुरडररकन तरथर सुसरशन	१ॢॡ०	१ॢॡ०	१ॢॡ०	१ॢॡ०	१ॢॡ०	ॡ२ॡ०
१०	रकनकैतनर रभरवरुदुधर तरथर कुषडतर वरशलेषण तरथर रनुगरडन	१ॢॢ०	१ॡॢ०	१ॡॢ०	१ॢ३०	१ॢ३०	ॢ१००
	रकडर	ॢॢ१ॢ०	१२ॢ३३०	ॡ२०ॡ०	१०३२००	१३ॢॢ०	ॡॢ२१००

परिच्छेद १: स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको परिचय

१.१ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको पृष्ठभूमी:

जलवायु परिवर्तन विश्वव्यापी रूपमा भईरहेको नियमित प्राकृतिक प्रक्रिया हो जुन केहि दशक यता बढ्दो मानव जन्य क्रियाकलापहरुबाट सृजित उच्च हरितगृह ग्याँसको मात्राको कारणले भईरहेको छ । जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि अन्तर्राष्ट्रिय प्यानल (IPCC) तथा वैज्ञानिकहरुले जलवायु परिवर्तन सचिक्कै तिव्र गतिमा भैरहेको र विश्वव्यापी रूपमा यसको असर परिरहेको कुरा प्रमाणित भैसकेको छ । वन विनाश, बढ्दो औद्योगिकरण, यातायात क्षेत्रमा पारम्परिक खनिज इन्धनको व्यापक प्रयोग र अव्यवस्थित शहरीकरणले हरितगृह ग्याँसको चिन्ताजनक उत्सर्जनबाट जलवायु परिवर्तनमा तिव्रता आएको छ । IPCC को छैटौँ संस्करणको प्रतिवेदन अनुसार मानव सृजित हरितगृह ग्याँसले गर्दा पृथ्वी तात्दै गएको र यसले गर्दा मौसम तथा जलवायुका सूचकहरुमा उल्लेख्य परिवर्तन आएको कुरा प्रमाणित भएको छ । त्यसै गरी विश्वव्यापी उष्णता औद्योगिकरण समयपूर्व भन्दा सन् २०३० देखि २०५२ को बिचमा १.५ डिग्री सेल्सियसले बढ्ने प्रक्षेपण गरिएको छ । दक्षिण एशियामा मनसुनमा हुने वर्षा सन् २०४१ साल पछि बढ्ने र जसले गर्दा बाढीका घटना बढ्ने प्रक्षेपण गरिएको छ ।

विश्वव्यापी उष्णीकरण सँगै नेपालको सबै क्षेत्रमा तापक्रम वृद्धि भएको पाइएको छ । जल तथा मौसम विभागको सन् २०१७ को प्रतिवेदन अनुसार नेपालमा १९७४ देखि २०१४ सम्ममा अधिकतम तापमानमा प्रत्येक वर्ष ०.०५६ डिग्री सेल्सियसको दरले वृद्धि भएको छ भने न्यूनतम तापक्रममा ०.००२ डिग्री सेल्सियसको दरले वृद्धि भएको पाइएको छ । नेपालको उच्च हिमाली क्षेत्रमा सबैभन्दा उच्च दरले तापक्रम वृद्धि भएको छ जस अनुसार मनाङ जिल्लामा अधिकतम तापक्रम ०.१२ डिग्री सेल्सियससम्म प्रति वर्ष सम्म वृद्धि भएको छ । त्यसै गरी वर्षाको स्वरूपमा पनि विभिन्न ऋतुमा मौसममा फरक फरक तरिकाले परिवर्तन भईराखेको छ । उत्तर पश्चिम क्षेत्रका जिल्लाहरुमा पानी पर्ने दिनहरुको संख्यामा वृद्धि तथा वर्षाका चरम घटना ठाउँ अनुसार विविध तरिकाले परिवर्तन आएको छ । वन तथा वातावरण मन्त्रालयको २०१९ को प्रतिवेदन अनुसार सन २०४५ सम्म औसत तापक्रम ०.९२ देखि १.०७ डिग्री सेल्सियसको दरले र सन् २१०० सम्म १.७२ देखि १.८२ डिग्री सेल्सियसले वृद्धि हुने प्रक्षेपण गरिएको छ ।

जलवायु परिवर्तनको प्रभावबाट धनी र विकसित राष्ट्रहरुको तुलनामा गरिब र विकासोन्मुख राष्ट्रहरु बढी प्रभावित भएका देखिन्छन् । नेपालको हरितगृह ग्याँस उत्सर्जनमा न्यून योगदान (०.००२७५) भएतापनि जलवायु परिवर्तनको असर तथा प्रभावहरु उल्लेख्य मात्रामा भएको पाइन्छ (MOFE, २०२१) । ग्लोबल रिस्क ईन्डेक्स, २०२१ ले सन् २०००-२०१९ सम्मको तथ्यांक विश्लेषणका आधारमा नेपाल जलवायु परिवर्तनको जोखिमका हिसाबले विश्वको १० औँ स्थानमा रहेको छ भने Eckstein et al., 2021 का अनुसार जलवायु परिवर्तनका हिसाबले नेपाल अति संवेदनशील रहेको पाइन्छ । वन तथा वातावरण मन्त्रालयले सन् १९७१-२०१९ सम्मका घटनाहरुलाई विश्लेषण गरी गरेको अध्ययन अनुसार जलवायुजन्य विपद्का कारणबाट प्रति वर्ष ६ सय ४७ जनाको मृत्यु हुने गरेको पाइन्छ (MOFE, २०२१ आ) ।

त्यस्तै स्वच्छ हावा, सुरक्षित पिउने पानी, पर्याप्त खाना र सुरक्षित आश्रय जस्ता स्वास्थ्यका सामाजिक र वातावरणीय निर्धारकहरुलाई जलवायु परिवर्तनले असर गर्छ । सन् २०३० र २०५० को बीचमा, जलवायु परिवर्तनका कारणले निम्त्याउने कुपोषण, मलेरिया, पखाला र गर्मीबाट प्रति वर्ष लगभग

२,५०,००० थप मृत्यु हुने अपेक्षा गरिएको छ (विश्व स्वास्थ्य संगठन २०२२) । सन् २०३० सम्मको अवधिमा स्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष क्षतिको लागत (कृषि र पानी र सरसफाइ जस्ता स्वास्थ्य निर्धारण क्षेत्रहरूमा लागतहरू बाहेक) २-४ बिलियन अमेरिकि डलर प्रति वर्षको बीचमा हुने अनुमान गरिएको छ । कमजोर स्वास्थ्य पूर्वाधार भएका विकासोन्मुख देशहरू पूर्वतयारी र प्रतिकार्यको लागि सहायता बिना जलवायुजन्य जोखिम सामना गर्न नसक्ने अवस्थामा रहेका छन् । राम्रो यातायात, खाना र ऊर्जा उपयोग विकल्पहरू मार्फत हरितगृह ग्याँसहरूको उत्सर्जन कम गर्नले स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउन सकिन्छ ।

जलवायु परिवर्तनका कारणले खासगरी महिलाहरू लु, अतिवृष्टी, अनावृष्टी, पानीबाट सने रोगहरू, प्रदुषित हावा तथा पानी, खाद्य असुरक्षा आदिले बढी प्रभाव परेको तथ्यहरू आएका छन् (Sorensen et al., 2018) । बढ्दो जलवायु परिवर्तनका असरका कारणले खासगरी नेपाल जस्ता विकान्सोमुख देशहरूमा लैंगिक विभेद तथा हिंसा बढ्ने देखिन्छ (Ipas, 2022) । त्यसै गरी जलवायुजन्य जोखिम जस्तै बाढी, पहिरो, खडेरी, लुका कारणले महिलाहरूको प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि अधिकारहरू पनि जोखिममा परिरहेको विभिन्न अध्ययनहरूले देखाएको छ । प्रजनन स्वास्थ्य विश्वव्यापी अधिकारको एक महत्वपूर्ण तत्व हो जसलाई मानव अधिकार विश्वव्यापी घोषणा पत्र र अन्य मानव अधिकारका सम्मेलन, घोषणा तथा सहमतिहरूले समेट्ने गरेको छ । मानव अधिकारका मापदण्ड अनुसार हरेक राज्यले हरेक व्यक्तिको प्रजनन स्वास्थ्य अधिकारको सम्मान, संरक्षण र परिपुर्ति गर्नुपर्छ । हरेक व्यक्तिले आफ्नो स्वास्थ्य सुधारसँग सम्बन्धित कार्यक्रमहरूमा सहभागी हुन पाउने देखि लिएर बच्चा जन्माउने वा नजन्माउने र कहिले जन्माउने र शिशुको जन्म भइसकेपछि शिशुको उचित पालनपोषण कसरी गर्ने, त्यस सम्बन्धि आवश्यक जानकारी र उचित शिक्षा पाउनु पर्दछ । नेपालका विभिन्न क्षेत्रमा स्वास्थ्य सम्बन्धि सेवा लिन स्थानीय स्वास्थ्य चौकीहरूको प्रयोग गर्ने चलन भए पनि जनताले आवश्यकता अनुसारको सुविधा लिन सकेका छैनन् । नेपालको सन्दर्भमा अहिलेसम्म जलवायु परिवर्तन र प्रजनन स्वास्थ्य अन्तरसम्बन्धि सम्बन्धि अध्ययन न्यून रहेको छ । यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि सेवा सुविधाहरू प्रयाप्त नभएको र जनताले समस्या भेल्नुपर्ने बाध्यताका कारण जलवायुजन्य प्रकोपहरूले अभि जोखिम बढ्ने देखिन्छ ।

नेपालको संविधान २०७२ ले प्रत्येक महिलालाई प्रजनन स्वास्थ्य हक मौलिक हकको रूपमा सुनिश्चित गरेको छ । यसको साथै सर्वसुलभ र पहुँच योग्य सुरक्षित गर्भपतन सेवाको अधिकार महिलाको प्रजनन अधिकार हो भनि नेपालको सम्मानित सर्वोच्च अदालतले स्पष्ट पारेको छ । त्यस्तै सुरक्षित गर्भपतन सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति २०६० को दफा २.३ मा गर्भपतनसँग सम्बन्धित महिलाको अधिकारका बारेमा उल्लेख भए अनुसार अनिच्छित गर्भलाई निरन्तरता दिने वा नदिने भन्ने निर्णय गर्ने सम्पूर्ण अधिकार महिलाको हुने भएकोले १६ वर्ष उमेर पुगेका महिलाले आफु स्वयंको मञ्जुरी र १६ वर्ष उमेर नपुगेका अथवा मानसिक अवस्था ठीक नभएका महिलाले उनको नजिकको नातेदारको मञ्जुरीले गर्भपतन सेवा लिन सक्ने उल्लेख गरिएको छ । गर्भपतनको प्रविधि र गर्भ निरोधको साधन बारे सम्पूर्ण जानकारी पाउनु र महिलाले रोजे अनुसारको सेवा पाउनु महिलाको अधिकार भित्र पर्दछ । अतः सुरक्षित गर्भपतन सम्बन्धी सेवा प्रदान गर्ने सबै स्वास्थ्य संस्था तथा सेवा प्रदायक स्वास्थ्यकर्मीले महिलाको उपरोक्त अधिकारलाई सुनिश्चित गर्ने तर्फ विशेष ध्यान दिनुपर्दछ । त्यस्तै जलवायु नीति २०७६ तथा सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार ऐन २०७५, सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार नियमावली २०७७, तथा राष्ट्रिय स्वास्थ्य अनुकूलन योजना (२०७२-२०७७) ले पनि जलवायु परिवर्तनले

सुरक्षीत मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्यमा ल्याउने जलवायुजन्य जोखिम मुद्दाहरुलाई महत्वपूर्ण विषयका रूपमा वर्णन गरेको पाईन्छ ।

वन तथा वातावरण मन्त्रालयको पछिल्लो प्रतिवेदन (Vulnerability and Risk Assessment and Identifying Adaptation Options, MoFE, 2021) अनुसार लुम्बीनी प्रदेशमा रहेको रोल्पा जिल्ला अती उच्च संकटासन्न जिल्ला हो । प्रतिवेदन अनुसार लुम्बीनी प्रदेशका मुख्य जोखिहरु महामारी, आगलागि, बाढी, वन डढेलो, पहिरो रहेका छन् भने रोल्पा जिल्लाको मुख्य जोखिहरु पहिरो, बाढी, आगलागी, खडेरी, कृषि तथा पशुमा रोगकीरा रहेका छन् । त्यस्तै उक्त प्रतिवेदन अनुसार थवाङ्ग गाउँपालिकाको उच्च जोखिममा रहेको छ भने सम्मुखता, संवेदनशिलता, अनुकूलन क्षमता र संकटासन्नता क्रमश ०.१९१, ०.३३५, ०.३२३, ०.६७ रहेको छ । यही अवस्थालाई ध्यानमा राखी यस थवाङ्ग गाउँपालिकाको स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरीएको हो । यस स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना निर्माण गर्दा थवाङ्ग गाउँपालिका भित्र रहेका वडाका जन प्रतिनिधीहरु, प्रमुख दलका प्रतिनिधिहरु, स्थानीय विषयगत कार्यालयहरुका कर्मचारीहरु, सा.व.उ.स., कृषि समूह, आमा समूहका प्रतिनिधीहरु, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका, गरीब, महिला, दलित, जनजाति तथा पछाडी पारिएका वर्ग/समुदायको सहभागिता रहेको छ । यस योजना निर्माणका लागि २०७९ साल चैत्र १७ गते थवाङ्ग गाउँपालिकामा पालिका स्तरीय स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारी गोष्ठी आयोजना गरिएको थियो । यसका साथै, विभिन्न समय र चरणमा वडा तथा समुह स्तरमा विभिन्न व्यक्ति, समुदाय, भिन्न भुगोल, समुह छलफल, तथ्यांक संकलन तथा विश्लेषण आदी गरि यो स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ ।

नीतिगत व्यवस्था

जलवायु परिवर्तनको कारणबाट श्रृजित समस्याहरुको सामना गर्न नेपाल सरकारले जलवायु परिवर्तन राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम (NAPA) २०६७, जलवायु परिवर्तन नीति २०६७ र स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचना (National Framework on LAPA) २०६७ का साथसाथै विभिन्न स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाहरु (LAPAs) समेत तयार गरी सफलतापूर्वक कार्यान्वयन गर्दै आएका छन् । सँगसँगै जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धी आवश्यकताहरु पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गर्ने र सोही आधारमा मध्यकालीन (सन् २०३० सम्म) र दिर्घकालीन (सन् २०५० सम्म) समयका लागि वन तथा वातावरण मन्त्रालयको समन्वयमा राष्ट्रिय अनुकूलन योजना (National Adaptation Plan–NAP) तथा Enhanced Nationally Determined Contribution (eNDC) तयारी भएको छ । यस्ता योजनाहरु संसार भरि नै लागु भैरहेका छन् जसले जलवायु परिवर्तनका नकारात्मक असरहरु न्यूनीकरण गर्न अत्यन्त सहयोगी भैरहेको छ (NAP Global Network & Women Deliver, 2020) । विगतका अनुभव, अन्तराष्ट्रिय सन्दर्भ र नेपालमा भएको राज्य पूर्णसंरचना अनुकूल हुने गरी नेपाल सरकारले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४, वातावरण संरक्षण ऐन २०७६ र जलवायु नीति २०७६, जारी गरिसकेको छ भने स्थानीय स्तरमा विकास निर्माणको समग्र प्रक्रियामा जलवायु अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनलाई मूलप्रवाहीकरण गर्नुपर्दछ भन्ने सैद्धान्तिक अवधारणामा आधारित रही परीमार्जित स्थानीय अनुकूलन योजनाको राष्ट्रिय संरचना (Revised LAPA Framework), २०७६ पारीत भैसकेको छ । यो परिमार्जित खाकाले स्थानीय

सरकारहरूलाई स्थानीय स्तरमा जलवायु परिवर्तनका असरहरू व्यवस्थापन गर्न र दीर्घकालिन जलवायुमैत्री विकासका योजनाहरू पहिचान तथा कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्नेछ। यसले स्थानीय स्तरमा विभिन्न सरोकारवालाहरू बीच नियमित सहकार्य तथा सम्वाद मार्फत् स्थानीय क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनमा सहमति निर्माण गरी जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन र दिगो विकाससँग सम्बन्धित अन्तरराष्ट्रिय प्रतिवद्धताहरूको कार्यान्वयन गर्न समेत मद्दत गर्नेछ।

त्यसैगरी स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले जलवायु परिवर्तनसँग जुध्न स्वास्थ्य क्षेत्रको लागि रणनीति तथा कार्ययोजना (२०१६-२०२१) निर्माण गरी कार्यान्वयन पनी गरीसकेको छ र दोस्रो कार्ययोजनाको तयारी प्रक्रियामा छ।

यसै सन्दर्भमा IPAS नेपालले थवाङ गाउँपालिकामा महिलाको प्रजनन तथा यौन स्वास्थ्य

तथा अधिकारलाई सुनिश्चितता गर्न जलवायु अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरि प्रजनन तथा यौन स्वास्थ्य तथा अधिकारका कार्यक्रमलाई स्थानीय योजनामा मुलप्रवाहीकरण गर्न विशेष सहयोग हुनेछ।

१.२ स्थानीय अनुकूलन योजनाको औचित्य (भूमिका)

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाले स्थानीय समुदायको जानकारी, समर्थन, र सहभागिता लिन सक्छ। समुदाय आफै सहभागी भएर योजनाहरूमा सुझाव दिन, सहभागिता गर्न र समर्थन गर्न सक्छ। यो समुदायको सम्बन्धमा जानकारी र विश्वानियता स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाहरूको सफलताका लागि अत्यावश्यक छ। स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाहरूले सामाजिक, सांस्कृतिक, तथा पर्यावरणीय सङ्कटहरूको ध्यान राख्न सक्छन् र उनीहरूलाई हल गर्न सक्छन्। कार्ययोजनाले स्थानीय जनता, समुदाय र संस्थाहरूको आवश्यकताहरू र विकास लक्ष्यहरूलाई ध्यानमा राख्दै स्थानीय स्तरमा विकास निर्माणका कार्यक्रम संचालन गर्न मद्दत गर्दछ। स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना स्थानीय लोकतान्त्रिक प्रणालीको स्थापना गर्दछ, जसले विकासको समर्थन गर्दछ र साथै समाजको संस्कृतिक विविधताको रक्षा गर्दछ।

यसै सन्दर्भमा स्थानीय समुदायको जलवायु परिवर्तनले विभिन्न क्षेत्रमा पारेको असरहरूसँग सामना गर्न सक्ने क्षमताको अभिवृद्धि गर्न स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने उद्देश्यका साथ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना (लापा) को आवश्यकता पर्दछ। यस अन्तरगत स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचनाले निर्दिष्ट गरेका विधि, प्रक्रिया र चरणहरूलाई अवलम्बन गरी बहुसरोकारवाला निकायहरू, नगरपालिकाका जनप्रतिनिधिहरू, विषयगत शाखा प्रमुख, स्थानीय गैरसरकारी संघसंस्थाहरूको प्रतिनिधि, जलवायु परिवर्तन क्षेत्रमा कार्यरत संघसंस्थाहरू, महिला तथा अन्य सरोकारवाला निकायहरूको सक्रिय सहभागीतामा वडा तथा वस्ती स्तरबाट पहिचान भएको प्रकोप तथा अनुकूलनका प्रयासहरूलाई समेत समावेश गरिन्छ। स्थानीय निकायको संकटासन्नता, सम्मुखता र अनुकूलन क्षमताको विश्लेषणको आधारमा जोखिम मुल्याङ्कन, संकटासन्न नकशामा आधारित भई स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गर्नु पर्ने हुन्छ। स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाका उद्देश्यहरू निम्न बमोजिम रहेका छन्।

- स्थानीय स्तरमा जलवायु परिवर्तनबाट सृजित जोखिम र संकटासन्नाताको पहिचान, अभिलेखीकरण र प्राथमिकीकरण गर्न
- जोखिममा रहेका तथा संकटासन्न व्यक्ति, घरधुरी, समुह, र समुदायको अनुकूलन क्षमतामा बढोत्तरी गर्ने, अनुकूलन चुनौती तथा अवसर लगायत कार्य पहिचान गर्न र जलवायु उत्थानशील क्रियाकलापहरु पहिचान गरि कार्यान्वयन गर्न
- स्थानीय तहको योजना तर्जुमा प्रक्रियामा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको विषयलाई एकिकृत गर्दै जलवायु उत्थानशील योजनाहरुको कार्यान्वयन गर्न
- स्थानीय स्तरमा गरिने विकासका पूर्वाधारहरुका साथै शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी र स्थानीय प्रविधिलाई जलवायु उत्थानशील बनाउन
- स्थानीय समुदायले आफ्ना आवश्यकताबारे आफैँले निर्णय गर्न सहज तरिका प्रयोग गर्न सक्ने गरी अनुकूलन कार्यहरुको पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गर्न,
- स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गर्न र स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन बमोजिम सो कार्ययोजनालाई स्थानीय तथा राष्ट्रिय स्तरका योजनामा समेत समायोजन गर्न,
- सेवा प्रदायक निकायले समयमै प्रभावकारी ढङ्गले स्रोत परिचालन गरी अनुकूलन कार्य क्रमबद्ध रूपमा अपनाउन/कार्यान्वयन गर्न,
- कार्ययोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्दै कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न, र
- स्थानीय तथा राष्ट्रिय योजनालाई लागतको आधारमा अनुकूलनका प्रभावकारी विकल्प पहिचान गर्न ।

माथि उल्लेखित विभिन्न आवश्यकता साथै महिलाको प्रजनन स्वास्थ्यलाई पनि जलवायु परिवर्तन अनुकूलन बनाउन अति आवश्यक देखिन्छ । विगतमा थुप्रै स्थानीय निकायहरुमा स्थानीय अनुकूलन योजना निर्माण भएपनि प्रजनन स्वास्थ्य अधिकारका कुराहरु प्राथमिकतामा नपरेको देखिएको छ । नेपाल जस्तो विकासशील देशमा जलवायु परिवर्तनका कारणले हुने प्रभावले समग्र स्वास्थ्य संस्थाहरु लगायत महिलाको प्रजनन स्वास्थ्यमा विभिन्न खालका जटिलता आउने कुरालाई न्यूनीकरण गर्ने स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनामा विशेष प्राथमिकता दिईनु पर्दछ । यसै सन्दर्भमा आइपास नेपालले जलवायु परियोजना अन्तरगत थवाङ गाउँपालिकामा महिलाको प्रजनन स्वास्थ्य अधिकारलाई सुनिश्चितता गर्न जलवायु अनुकूलन योजना तयार गरि प्रजनन स्वास्थ्य अधिकारका कार्यक्रमलाई स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनामा मुलप्रवाहीकरण गर्न विशेष सहयोग हुनेछ ।

१.३ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको मान्यता एवं निर्देशक सिद्धान्तहरु:

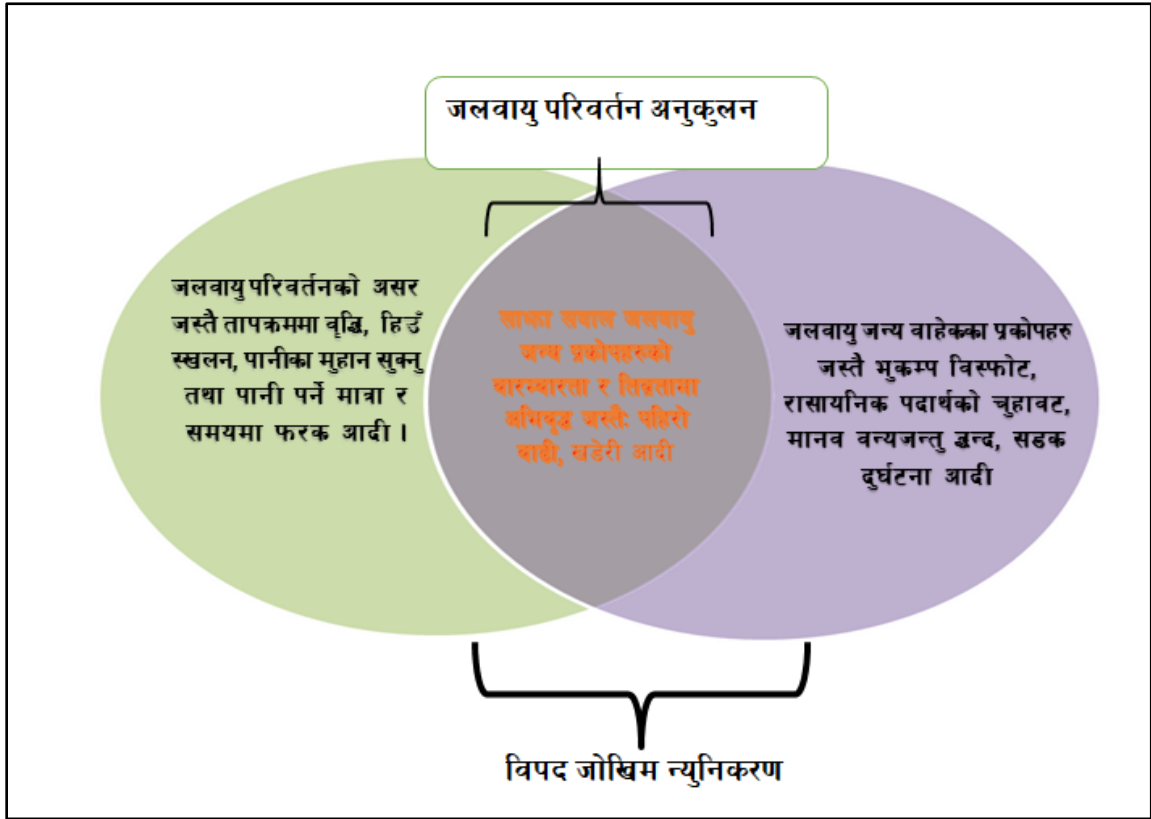
स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाका निर्दिष्ट सिद्धान्तहरु (समावेशी, उर्ध्वगामी, लचिलो, तत्परता) लाई आधार विन्दु मानिने छ । स्थानीय तहमा निर्मित स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाले स्थानीय तह अन्तर्गत पर्ने सम्पूर्ण वडाहरु, वस्ती र टोलमा तथा समुदायको अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि भई जिविकोपार्जनमा सुधार ल्याएको हुनेछ । यस योजनाका मान्यता तथा सिद्धान्तहरु निम्नानुसार रहेका छन् ।

- स्थानीय जलवायु अनुकूलन कार्ययोजना स्थान विशेष अनुसार फरक फरक हुन्छ ।
- स्थानीय समुदाय तथा सरोकारवालाहरूको सहभागितामा लक्षित क्षेत्र, वर्ग तथा समुदायको पहिचान गरी जलवायु परिवर्तनको असरसँग सामना गर्न अनुकूलनका उपायहरूको प्राथमिककरण गरी स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ ।
- पालिका स्तरीय अनुकूलन कार्ययोजनाले लक्षित क्षेत्र, वर्ग तथा समुदायलाई समेटि जोखिम क्षेत्रको पहिचान गरी कार्यक्रमहरूको तय गरेको हुँदा यो कार्ययोजना प्रभावकारी रूपले सञ्चालन गर्न सकिन्छ ।
- स्थानीय निकायमा निर्वाचित जनप्रतिनिधि भएको हुँदा कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि अनुकूल वातावरणको श्रृजना हुनेछ ।
- स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना निर्माण गर्दा पालिकामा रहेको सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूलाई समावेश गरिएकाले योजनालाई प्राथमिकताका साथ कार्य गर्न उपयुक्त वातावरण श्रृजना हुनेछ ।
- स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचनाको निर्देशित सिद्धान्त समावेश, तत्परता र लचिलोमा आधारित भई स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ ।
- राष्ट्रिय अनुकूलन योजनाले पहिचान गरेका क्षेत्रमा आधारित भई जलवायु परिवर्तनले असर गर्ने सबै विषयगत क्षेत्र समेटि विभिन्न सरोकारवाला निकायहरूको सहभागितामा योजना तयार गरिएको छ ।
- स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गर्दा स्थानीय विपद व्यवस्थापनका पक्षहरूलाई पनि विशेष ध्यान दिइएको छ ।

१.४ स्थानीय अनुकूलन योजना र विपद जोखिम व्यवस्थापन बीच अन्तरसम्बन्ध

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारीको लागि वन तथा वातावरण मन्त्रालयले स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचना तयार गरी लागु गरेको छ भने स्थानीय विपद तथा जलवायु उत्थानशील योजना तयारीको लागि संघीय मामीला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयबाट मार्गदर्शन तयार गरी लागु गरिएको छ । दुवै दस्तावेजको लागि छुट्टाछुट्टै मन्त्रालयबाट मार्गदर्शन लागु गरिएको भएता पनि यसको उद्देश्य, आसय, योजना तर्जुमा, प्रक्रिया र विधिमा खासै भिन्नता देखिदैन । दुवै योजनाको मुख्य उद्देश्य नेपालले भोगीरहनु पर्ने र दोहोरीरहने बाढी, पहिरो, माहामारी, आगलागी, शीतलहर जस्ता विनासकारी समस्या तथा जोखिमहरूसँग जुध्न उत्थानशील समुदायको निर्माण गर्नु रहेको छ । स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाले जलवायु परिवर्तनबाट सिर्जित जलवायुजन्य प्रकोपहरूमा केन्द्रित भई संकटासन्न समुदायको अनुकूलित क्षमतामा अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यका साथ योजना तयार गरेको र स्थानीय विपद व्यवस्थापन योजनाले जलवायु जन्य तथा अन्य प्रकोपहरूलाई समेटि विपद व्यवस्थापनका पक्षलाई केन्द्रित गरी योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने भएकाले स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना र स्थानीय विपद तथा जलवायु उत्थानशील योजना समायोजन गर्नु पर्ने आवश्यक देखिएकोले विपद व्यवस्थापन योजनामा समावेश भए गरेका विपद व्यवस्थापन सम्बन्धि योजनाहरू पनि स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनामा समावेश गरी कार्यान्वयन गर्दा अझ बढी प्रभावकारी हुने देखिएकोले यस योजनामा दुवै योजनाका समान रहेका पक्षहरूलाई समावेश गर्ने प्रयास गरिएको छ । पालिका स्तरमा गाउँपालिकाले नै जलवायु परिवर्तनका कार्यक्रम तथा विपद व्यवस्थापनका कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने हुँदा विपद

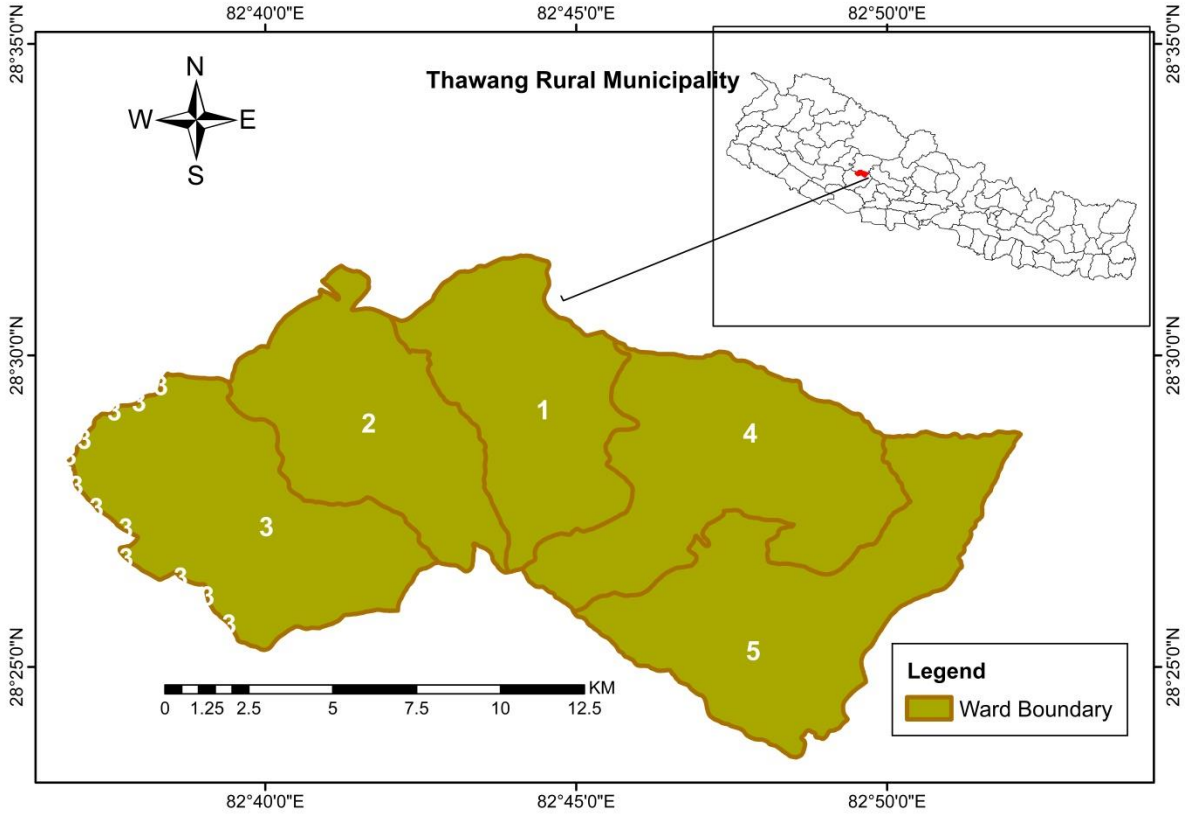
व्यवस्थापन तथा उत्थानशील योजनालाई परिमार्जित अनुकूलन योजना मार्फत् सम्बोधन गर्दा व्यावहारिक र समयानुकूल हुने देखिन्छ ।

चित्र १: स्थानीय अनुकूलन योजना र विपद् जोखिम व्यवस्थापन बीच अन्तरसम्बन्ध

परिच्छेद २ : गाउँपालिकाको परिचय

वि.स. २०७३ सालमा सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले ७४४ स्थानीय तह लागु गर्दा रोल्पामा साविकका थवाङ, मिरुल र उवा गाउँ विकास समितिहरूलाई समेटेर थवाङ गाउँपालिका घोषणा गरिएको हो । घोराही देखि १६६ कि.मि. यात्रामा सहिद मार्ग र रोल्पाको लिवाङबाट करिब ७४ कि.मि. उत्तरपूर्वमा पर्ने यस गाउँपालिकामा विशेषत खाम मगर जातिको बसोवास छ । खाम भाषीहरूको बाहुल्यता भएको यस क्षेत्रमा अधिकांस स्थानको नामको पछाडि वाङ शब्द जोडिएको पाइन्छ । वाङको अर्थ खाम भाषामा चौर हुन्छ भने थवाङको अर्थ पहाडको काखको चौर भन्ने हुन्छ । तसर्थ पहाडको काखको वस्तीबाट थवाङ नामाकरण भएको पाइन्छ । समुद्रसतहदेखि करिब १ हजार ८१० मिटर भन्दा फैलिएको यो गाउँपालिकामा शीतोष्ण र शमशीतोष्ण हावापानी पाइन्छ भने तापक्रम ५ देखि २९ डिग्रीसम्म रेकड भएको पाईएको छ ।

चित्र २: थवाङ गाउँपालिकाको अवस्थिति GIS नक्सा

२.१ गाउँपालिकाको पृष्ठभूमि:

माओवादी उद्गमथलोको रूपमा चर्चित थवाङ गाउँपालिकाको इतिहालाई केलाउने हो भने विगत ६० वर्षदेखि मुलुक भित्र र बाहिर वहिष्कारवादी र कम्युनिष्ट गाँउ भनेर चिनिन्छ । सामुहिक निर्णय र

आश्चर्यजनक एकता यहाँको विशेषता हो । मुलुकको अन्य स्थानको सामाजिक रहनसहन भन्दा भिन्न स्वभाव देखिन्छ, यहाँका जनतामा । पञ्चायत, बहुदल र गणतान्त्रिक कालको राज्यबाट गाउँलेले व्यहोरेको विभेद र केहि विशेषताहरु जिम्मेवार देखिन्छन् । यस क्षेत्रको इतिहास राम्ररी जान्ने मध्य थोरै जिवित मध्येका ८५ वर्षिय वर्मन बुढामगरका अनुसार कृष्णवहादुर भौँकिमगर यस क्षेत्रका पहिलो मुखिया थिए । २०१५ सालमा मालपोत कार्यालयको मुखियाको जिम्मेवारी पाएका कृष्णवहादुर मुखियाको ज्यादतीको कारण मुखिया विरुद्ध पटकपटक विद्रोह भएको । फलस्वरुप वर्मनको नेतृत्वमा किसानहरुको संगठन भनेर कम्युनिष्ट पार्टीको निर्माण भयो । यसरी थवाङमा कम्युनिष्ट राजनितीको विजारोपण हुनपुगेको थियो ।

हालको थवाङ गाउँपालिका साविकको थवाङ, मिरुल र उवा गरि तिन गाउँ विकास समितिहरु समावेश भएर बनेको छ भने हाल ५ वटा वडा रहेको छ । यस गाउँपालिकाको पूर्वमा सुनछहरी गाउँपालिका, पश्चिममा दुईखोली गाउँपालिका, उत्तरमा रुकुम जिल्ला र दक्षिणमा रोल्पा नगरपालिका र सुनछहरी गाउँपालिका पर्दछ । यस गाउँपालिकाको क्षेत्रफल १९१.०७ वर्ग कि.मि. रहेको छ ।

२.२ गाउँपालिकाको जनसंख्या विवरण

वि.सं २०७८ को जनगणना अनुसार यस गाउँपालिकाको जम्मा जनसंख्या १०,८५१ मध्ये ५,११० पुरुष र ५,७४१ जना महिला रहेको छ भने जम्मा २,५५१ घरधुरी रहेको छ । सबैभन्दा बढि जनसंख्या हालको वडा नं. ३ मा रहेको छ जसमा १,१८१ पुरुष र १,३८३ जना महिला रहेका छन् भने सबै भन्दा थोरै जनसंख्या वडा नं. ४ मा रहेको छ जसमा ८७७ पुरुष छन् भने ९५६ जना महिला रहेका छन् । गाउँपालिकाको वडागत क्षेत्रफल तथा जनसंख्या सम्बन्धी विवरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २: थवाङ गाउँपालिकाको जनसंख्या विवरण

वडा नं.	समावेश साविक गाविस	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.मा)	घरधुरी	पुरुष	महिला	जनसंख्या
१	थवाङ (१-४)	३१.६४	५१७	९५१	१०६०	२०११
२	थवाङ (५-९)	३३.२	६४१	११७६	११३५	२५११
३	मिरुल (१-९)	१२.८३	५७५	११८१	१३८३	२५६४
४	उवा (३,५,७,८)	२७.७५	४०६	८७७	९५६	१८३३
५	उवा (१,२,४,६,९)	८५.६८	४१२	९२५	१००७	१९३२
जम्मा		१९१.१	२५२५			१०८५१

२.३ सामाजिक सांस्कृतिक अवस्था

नेपालको सांस्कृतिक विविधतालाई भल्काउने प्रमुख विषय भनेको स्थानीय चाडपर्व, भासा धर्म तथा संस्कृतिहरु हुन् । थवाङ गाउँपालिका जातिय, भाषिक, धार्मिक रुपमा विविधता बोकेको गाउँपालिका हो ।

यसै कारण यहाँका स्थानीय चाडपर्व तथा संस्कृतिहरुमा पनि विविधता पाइन्छ । यस क्षेत्रमा बसोवास गर्ने जातजाति अनुसार फरक फरक चाडपर्व तथा जात्राहरु मनाइने गर्दछन् । यस स्थानमा केही महत्वपूर्ण मेला लाग्ने स्थानहरु पनि छन् । यस गाउँपालिकामा पुराना संस्कार, सभ्यता र संस्कृतिहरु छन् । मगर जातीको बाहुल्यता रहेको यस क्षेत्रमा माघे संक्रान्ति पछिको ठुलो पर्व मानिने भुमे निकै भव्यताका साथ मनाईन्छ । भूमी पुजा गर्दा प्रकोपहरु नहुने मगर समुदायको विश्वास छ ।

तालिका ३: स्थानीय चाडपर्व तथा जात्रा र मेला

क्र.स.	चाडपर्व	मनाइने महिना	मनाउने जातजाती
१	माघे संक्रान्ति	माघ	मगर, थकाली, कामी र दमाई आदि लगायतका जाति
२	भुमे पर्व	ज्येष्ठ	मगर समुदाय
३	ल्होसार	पौष	मगर
४	नव वर्ष	वैशाख	क्षेत्री, ब्राह्मण, गुरुङ, मगर, कामी दमाई लगायत अन्य जाति
५	तीज	भाद्र	हिन्दु समुदाय (क्षेत्री, ब्राह्मण, कामी र दमाई आदि लगायतका जाति)
६	माघे संक्रान्ति	माघ	मगर, थकाली, कामी र दमाई आदि लगायतका जाति
७	दशैं, तिहार	असोज, कार्तिक	हिन्दु (क्षेत्री, ब्राह्मण, गुरुङ, मगर, थकाली, कामी र दमाई आदि)
८	कृष्ण जन्माष्टमी	भाद्र	हिन्दु समुदाय (क्षेत्री, ब्राह्मण, कामी र दमाई आदि लगायतका जाति)
९	धान्ने पूर्णिमा		मगर, नेवार, कामी र दमाई आदि

२.४ आर्थिक कृषिकलापको अवस्था:

यस गाउँपालिकाको प्राय मानिसको पेसा भनेको कृषि पेशा रहेको छ । मानिसहरु रोजगारीका लागि गाउँ छोडेर देश भित्र तथा विदेश जाने गरेको पाइयो । गाउँमा रहेका मानिसको रोजगारीको अवस्था हेर्दा सरकारी सेवामा २.५ प्रतिशत, वित्तिय संस्थामा ०.२ गैरवित्तिय संस्थामा १६.३ गैर नाफा मूलकमा ०.२ र घरायसी क्षेत्रमा ८०.८ प्रतिशत रहेको पाइयो । यसैगरि १० वर्ष र सोभन्दा माथिका व्यक्तिले गणनाको समय देखि अघिको १२ महिना सम्म गरेको आर्थिक क्रियाकलापको औद्योगिक क्षेत्र अनुसारको जनसंख्या हेर्दा करिव ७९.६ प्रतिशत कृषि पेशामा रहेको, ७.१ प्रतिशत थोक व्यापारमा रहेको, ४.९ प्रतिशत निर्माण क्षेत्रमा रहेको पाइयो ।

तालिका ४: थवाङ गा.पा.मा मुख्य आर्थिक कामको संस्थागत क्षेत्र अनुसार जनसंख्या प्रतिशत

विवरण	कुल प्रतिशत	पुरुष प्रतिशत	महिला प्रतिशत
सरकारी	२.५	३	२.१
वित्तीय	०.२	०.१	०.४
गैरवित्तीय	१६.३	१७	१५.५
गैरनाफामुलक	०.२	०.१	०.२
घरायसी क्षेत्र	८०.८	७९.७	८१.८

२.५ शैक्षिक अवस्था:

गाउँपालिका क्षेत्रको औसतमा साक्षरताको स्थिति हेर्दा ७३.३ प्रतिशत साक्षर रहेका छन् जसमा ८२.७ प्रतिशत पुरुष र ६५.१ प्रतिशत महिला साक्षर रहेको छ । गाउँपालिका भित्रको शिक्षाको स्तर विश्लेषण गर्दा आधारभूत तहको शैक्षिक उपलब्धी हासिल गरेकाहरूको मध्ये स्नातकोत्तर गर्नेहरूको संख्या ३० जना मात्र रहेको छ यसै गरी स्नातक गर्ने ९१ जना, माध्यमिक १७२८ जना, आधारभूत ४६३४ जना पुर्व प्राथमिक ३६८ जना रहेको छन् । यस गाउँपालिकामा कुल १९ विद्यालय मध्ये १६ आधारभूत र ३ वटा माध्यमिक विद्यालय रहेका छन् ।

२.६ लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको अवस्था:

यस गाउँपालिकाको कुल जम्मा जनसंख्या १०८५१ मध्ये ५११० पुरुष र ५७४१ जना महिला रहेको छ । यस गाउँपालिकामा पनि अन्य ठाउँमा जस्तै खेतीपाती, जागिर, व्यापार जस्ता उत्पादनशील कार्यहरूमा पुरुषको सहभागीता धेरै पाइएको छ भने घाँस दाउरा, पानी, भान्सा, केटाकेटीको रेखदेख जस्ता पुर्नउत्पादनशील (हेरचाहमूलक) कार्यहरूमा महिलाहरूको सहभागिता धेरै पाइएको छ । त्यसैगरी सामाजिक तथा राजनैतिक क्रियाकलापहरूमा पनि महिलाहरूको संलग्नता पुरुषहरूको तुलनामा निकै कम छ । यद्यपी नीतिगत तहमा आएका महिलामूखि नीतिहरू तथा विभिन्न निकायहरूबाट संचालन भईरहेका सशक्तिकरणका कृयाकलापहरूले गर्दा महिलाहरूको सचेतना स्तर बढ्दै गएकोले भविष्यमा उत्पादनशील, सामाजिक तथा राजनैतिक कृयाकलापहरूमा महिलाहरूको संलग्नता बढ्न सक्ने देखिन्छ । महिलाको घर तथा जमिनमा स्वामित्वको अवस्था हेर्दा जम्मा २५५१ घरधुरी मध्ये जम्मा १४ घरमात्र महिलाको स्वामित्वमा रहेको देखिन्छ भने १११ घरधुरीमा जमिनमा मात्र महिलाको स्वामित्व रहेको देखिन्छ । जम्मा १३३ घरधुरीमा घर तथा जमिन महिलाको स्वामित्वमा रहेको देखिन्छ भने २२६५ घरधुरीमा भने महिलाको घर तथा जमिन दुबैमा स्वामित्व नरहेको देखिन्छ ।

२.७ प्राकृतिक श्रोतको अवस्था:

वन तथा वातावरण, जैविक विविधता प्रकृतिबाट पाईने जल, जमिन र जंगल जस्ता श्रोतहरूमा थवाङ गाउँपालिका सम्पन्न स्थानीय तह हो । अधिकांश भूभाग जंगलले ढाकिनुका साथै नदीनालाहरूको श्रोत भएको यस क्षेत्रमा जिल्लाका अन्य क्षेत्र भन्दा शितल हावापानी तथा हरियाली भूभाग बढी पाईन्छ ।

२.७.१ वन स्रोत:

पहाडी क्षेत्रमा हुने वन तथा जैविक विविधता यस क्षेत्रमा विद्यमान रहेको देखिन्छ । जैविक तथा वनस्पतिक महत्वका जीव तथा वनस्पति मध्ये यो क्षेत्र कस्तुरी, मृग, नावर, रेड पाण्डा, रातो बाँदर, ढेडु, भारल, थार, बाघ, खरायो, स्याल, दुम्सी, लोखर्के, गोहोरो आदी जस्ता जनावर र डाँफे, मुनाल, च्याखुरा, तित्रो, कालिज, ढुकुर, पिउरो, जुरेली, भद्रो, सारौं आदी चराहरुको वसोवास स्थलको रूपमा परिचित छ ।

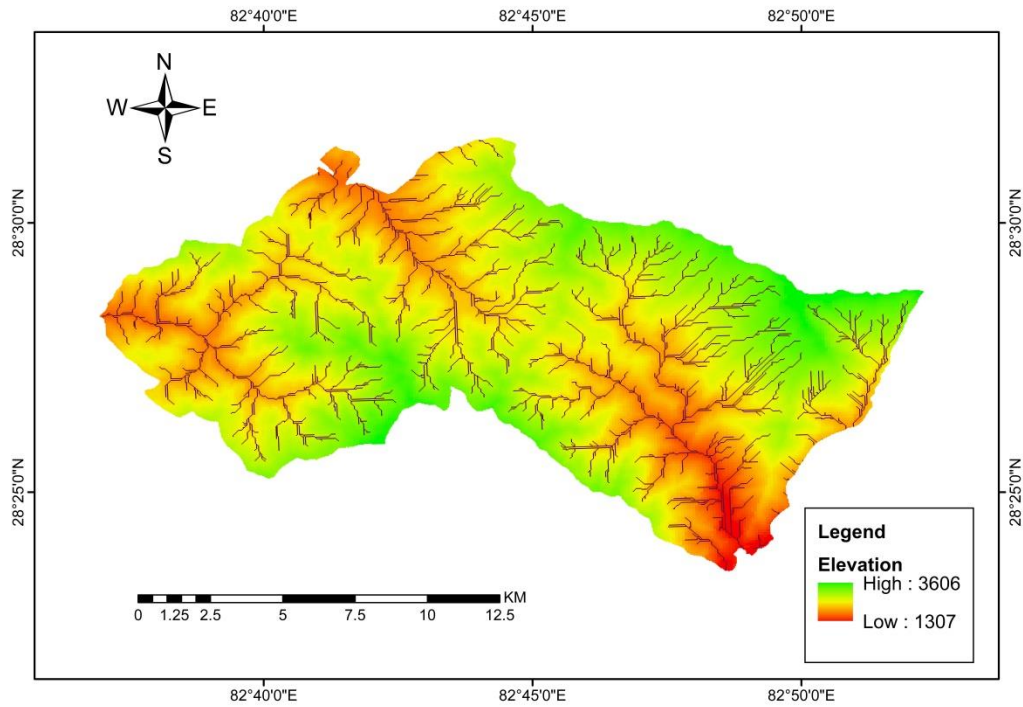
गाउँपालिकाका सम्पूर्ण वडाहरुमा चरन क्षेत्रको उपलब्धता रहेको देखिन्छ । चरन क्षेत्रको व्यवस्थापन प्रणाली परम्परागत रहेको पाइन्छ । यहाँको आवादी तथा वसोवासको तुलनामा वन जंगल दोब्बर मात्रामा रहेको छ । बाक्लो वन क्षेत्र भएको र पर्यटकिय सम्भावना रहेका यो गाउँपालिकाविविधताको हिसाबले धनी र महत्वपूर्ण छ ।

तालिका ५: मुख्य वनस्ती, जनावर तथा पक्षिहरु:

मुख्य वनस्पतिहरु
बोटबिरुवा: वाँज, खसु, शिसौ, गुराँस, ओखर, साज, साल, पाड, ठिङ्गो, चिउरी, टुनी, चाँप, काफल, सल्लो, उत्तीस, चिलाउन, कटुस आदी
जडिवुटी: दालचिनी, गुजरगानो, सरौटो, कचुर, टिमुर, अमला, हरो वरो सिस्नु, अल्लो आदी
मुख्य जङ्गली चराचुरुङ्गी
डाँफे, मुनाल, च्याखुरा, तित्रो, कालिज, ढुकुर, पिउरो, जुरेली, भद्रो, सारौं आदी
मुख्य जनावर
कस्तुरी, मृग, नावर, रेड पाण्डा, रातो बाँदर, ढेडु, भारल, थार, बाघ, खरायो, स्याल, दुम्सी, लोखर्के, गोहोरो आदी

२.७.२ जलस्रोत:

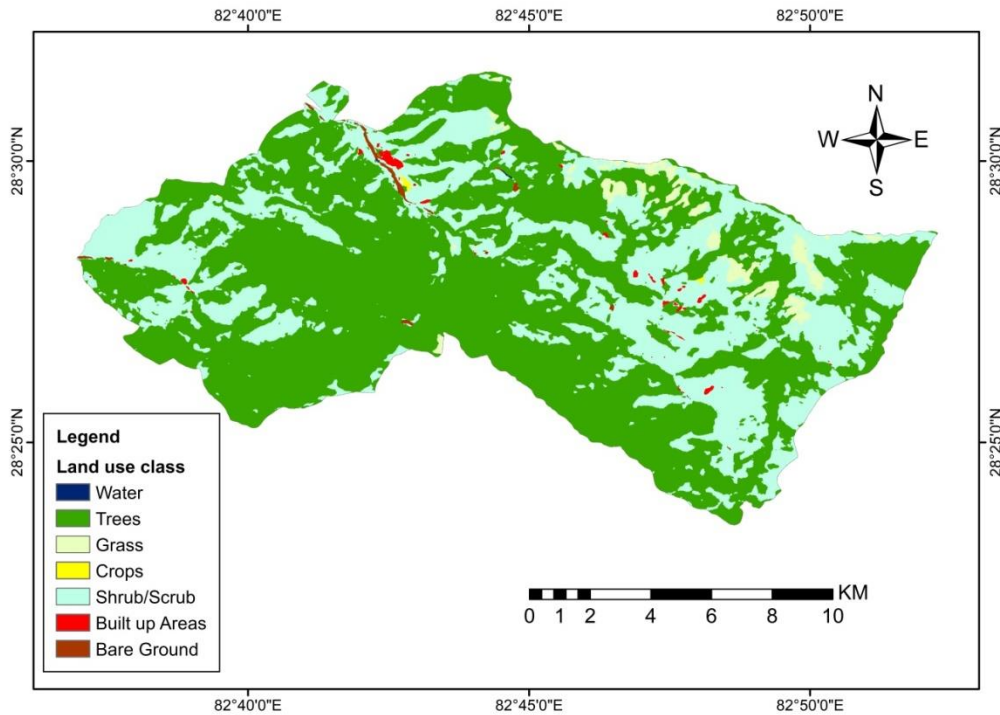
यस गाउँपालिकामा बाह्रै महिना पानीको श्रोत हुने थवाड खोला, मिरुल खोला, मङ्ग्रा खोला, कुस्तीम खोला, टुटुखोला, कुट्टे खोला, सिमरी खोला, डोमैखोला, वाज खोला, रिगई खोला, जिते खोला, उमङ्ग खोला, जुतर खोला तथा अन्य थुप्रै खोला तथा खोल्सीहरु रहेका छन् । यहाँका नदी तथा खोलाबाट १४ भन्दा बढी लघु जलविद्युतहरुको निर्माण गरिएको छ । यस गाउँपालिका भित्र बाह्रै महिना बहने खोलाहरुबाट घट्ट, सिँचाइ तथा खानेपानीका लागि जलस्रोतको उपयोग हुने गरेको छ । सिँचाईका लागि कुलोको अलवा पाईप मार्फत पनि तरकारी तथा खेतीबारीमा सिँचाई गर्ने गरिएको पाईन्छ । यस गाउँपालिकामा रहेका खोला तथा खोल्सिहरुको विवरण तलको नक्सामा देखाइएको छ ।

चित्र ३: थवाङ गाँउपालिकाको खोलाको GIS नक्सा

२.७.३ भू-उपयोग:

यस क्षेत्रमा प्रशस्त मात्रामा चरन क्षेत्रहरु रहेका छन् भने खानेपानी मुहानहरु पनि सबै वडामा छन् । यस गाउँपालिकामा ढुङ्गा खानी, सिसा खानी, फलाम खानी, चुनढुङ्गा, तामा आदीका खानीहरु प्रशस्त मात्रामा भएतापनि उचित प्रयोग हुन सकेको छैन । यस गाउँपालिकामा घना वन क्षेत्रहरु, चरण क्षेत्र तथा नदीनालाहरु रहेका छन् । गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफलको ५.५७ प्रतिशत क्षेत्रफल कृषि क्षेत्रको रूपमा रहेको छ भने ३.९४ प्रतिशत क्षेत्रफल पाखो जमिन रहेको छ । वन क्षेत्रले ओगटेको क्षेत्र हेर्दा वन तथा चरण क्षेत्रले ७७.५८ प्रतिशत भूभाग ओगटेको छ । यसरी नै यस पालिकाको ३.०६ प्रतिशत भूभागमा आभास क्षेत्र छ भने ३.५४ प्रतिशत भूभाग नदी नालाले ओगटेको छ । गाउँपालिकाको जमिनमा कृषि क्षेत्र, जंगल, चरण क्षेत्र, बगर, भाडी तथा नदीले ढाकेको क्षेत्र सम्बन्धी विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ ।

चित्र ४: थवाड गाँउपालिकाको भू-उपयोग GIS नक्सा

२.८ यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि विवरण

यस गाउँपालिकामा पहिलो पटक विवाहको तथ्याङ्क हेर्दा करिब ४१.१ प्रतिशत महिलाको विवाह १७ वर्ष भन्दा कम उमेरमा भएको पाइयो भने करिब ७७ प्रतिशत महिलाको विवाह २० वर्षको उमेरमा भैसकेको पाइयो । पुरुषको तथ्याङ्क हेर्दा करिब ४८ प्रतिशतको विवाह २० वर्षको उमेरमा भैसकेको पाइयो । विवाह भएका १५ दखि १९ वर्षका महिला मध्य करिब ४४.४ प्रतिशतको एक बच्चा भएको र करिब ५.६ प्रतिशतको २ बच्चा भएको पाइयो । यसरी हेर्दा यस गाउँपालिकामा धेरै मात्रामा २० वर्ष भन्दा अघि महिलाहरुको विवाह हुने गरेको पाइयो भने २० वर्ष अघि नै बच्चा जन्माउने महिलाको संख्या पनि प्रशस्त रहेको पाइयो । यस गाउँपालिकामा सबै वडामा स्वास्थ्य चौकी रहेको छ भने थवाडमा आधारभुत अस्पताल संचालनमा रहेको छ । सबै स्वास्थ्य चौकीहरुबाट प्रशुति सेवा तथा गर्भपतन सेवा सुरु गरेको छ तर केहि वडामा स्रोत साधनको कमि तथा दक्ष जनशक्तिको कमिले सेवाले प्रभावकरिता पाउन सकेको छैन ।

तालिका ६: उमेरगत हिसावमा बच्चाको संख्या विवरण

उमेर समुह	कुनै बच्चा छैन	एउटा बच्चा	दुईवटा बच्चा	तीनवटा बच्चा	४ भन्दा बढी बच्चा
१५-१९	५०	४४.४	५.६	०	०
२०-२४	२१.८	५५.२	१९.७	२.५	०.८
२५-२९	७.७	३४.६	४०.६	१३.९	३.१
३०-३४	४.१	१५.७	४२.८	२६.६	१०.८
३५-३९	५.२	९.५	३०.४	२९.१	२५.८
४०-४४	८	६.९	१८.७	२८	३८.४
४५-४९	८.७	८.७	१६.१	२३.१	४३.४

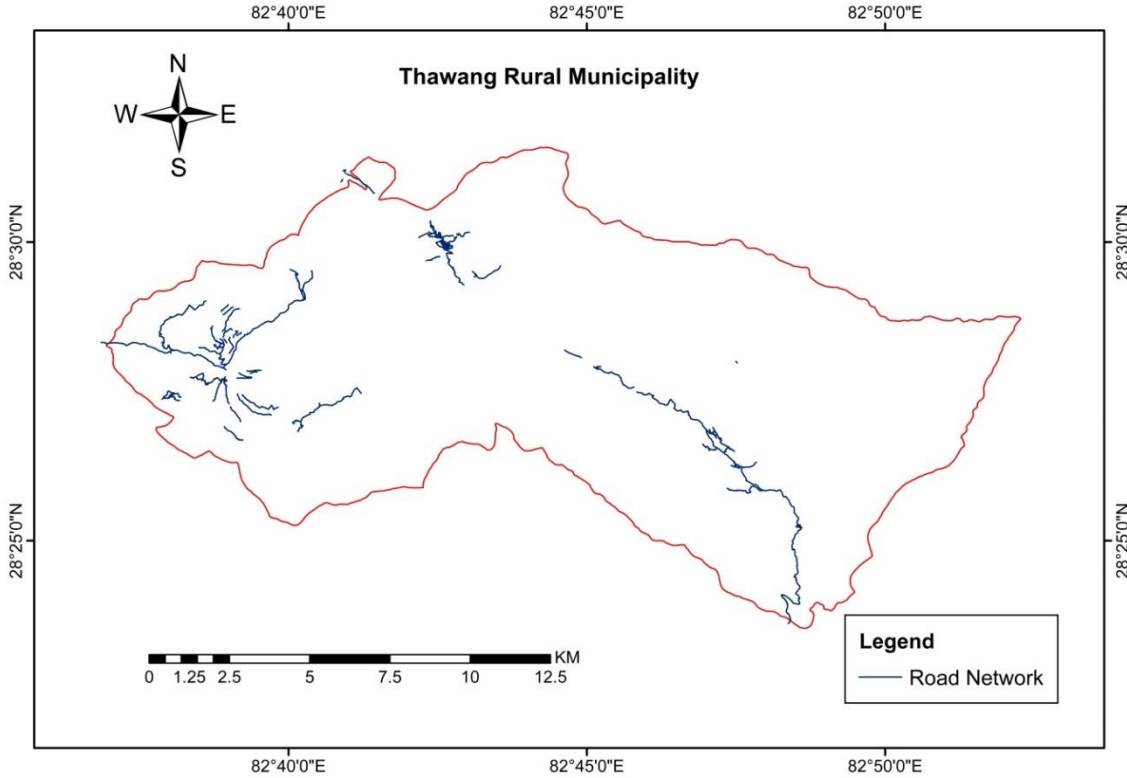
२.९ भौतिक पूर्वाधारको अवस्था:

स्वास्थ्य संस्था

यस गाउँपालिकामा एक आधारभुत अस्पताल, ५ स्वास्थ्य चौकी र ५ स्वास्थ्य इकाई रहेको छ । आधारभुत अस्पतालको पक्क भवन निर्माणधिन अवस्थामा छ भने हाल अस्थाई रुपमा चलाइराखिएको छ । स्वास्थ्य चौकिहरुको भवन केहिको राम्रो रहेता पनि केहिको कच्च रहेको छ । सबै वडामा रहेका स्वास्थ्य चौकिहरुले वडामा सेवा दिदैआएका छन तर सुविधासम्पन वर्धिड सेन्टर नहुदा सेवा राम्रोसँग संचालन हुन सकेको छैन ।

सडक:

यस गाउँपालिकाले आफ्नै सिमित स्रोत साधनको उपयोग तथा प्रदेश र संघिय सरकारको सहयोगमा आन्तरिक सडकहरु निर्माण गरिरहेको छ । स्रोत साधनको अप्रयाप्तता, कठिन भौगोलिक अवस्थीति र छरिएर रहेका बस्तीका कारण सडक निर्माण चुनौतिपूर्ण रहेको छ । यस पालिकामा पक्क सडक बनेको छैन । यहाँका सडकमा हिउद महिनामा जिप तथा छोटो दुरीका सार्वजनीक यातायातका साधनहरु सञ्चालन हुने गरेका छन् । गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका विभिन्न खोलानालाहरुमा रहेका पक्की, भोलुङ्गे तथा काठेपुलहरुले गाउँपालिकाका विभिन्न स्थानहरुलाई जोडेका छन् । यस गाउँपालिकामा रहेका अधिकतम काठे पुलहरुको अवस्था जीर्ण रहेको देखिन्छ । यस पालिका क्षेत्रभित्र ९ वटा भोलुङ्गे र ३ वटा पक्क पुल रहेका पाईन्छ ।

चित्र ५ : थवाङ गाँउपालिकाको सडकको GIS नक्सा

सिँचाई:

आयोजनागत रूपमा यस गाउँपालिका क्षेत्रमा वर्षेभरी र मौसमी सिँचाइ पूर्वाधारबाट जमिनमा सिँचाइ सुविधा पुगेको देखिन्छ । पानिका स्रोतहरु भएतापनि भौगोलिक बनावट र आर्थिक अभावका कारण सिँचाइका राम्रो पुर्वाधार नभएकोले यहाँका भुभागमा सिँचाइ हुन नकेको छैन । सिँचाइका पुर्वाधारहरु बनाउन सकेमा अन्न उत्पादनमा उल्लेख्य वृद्धि हुने देखिन्छ ।

आवास तथा सामुदायिक भवन:

गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका घरहरु जगको आधारमा हेर्दा सबै भन्दा उच्च सङ्ख्यामा ढुङ्गा र माटो प्रयोग भएका घरमा बस्ने घरपरिवार संख्या २४८८ रहेको छ भने काठको खाँवो प्रयोग भएकाको घरमा बस्ने घरपरिवार सङ्ख्या ५ रहेको छ । सिमेन्ट ढुंगाको ४१ घरहरु पक्की रहेका छन् भने सबैभन्दा उच्च सङ्ख्यामा ढुङ्गाको छाना भएको १०१३, जस्ता/च्यादरको छाना भएको ८४१ भन्दा बढी घरहरु रहेको छन् र काठको छाना भएको ४९१ घर छन् । पालिका भित्र सामुदायिक भवनहरु ८ भन्दा बढी रहेका छन् । साथै यस गाउँपालिकामा रहेका सार्वजनिक तथा सामुदायिक भवनहरु भेला, बैठक, कृषि उत्पादन संकलन केन्द्रको रूपमा प्रयोग हुने गरेको पाइन्छ ।

सार्वजनिक सेवा प्रवाह:

यस गाउँपालिकामा गाउँपालिकाको कार्यालय, वडा कार्यालय, स्वास्थ्य चौकी, प्रहरी चौकी, कृषि, हुलाक, वन, तथा पशु सेवा केन्द्र जस्ता सरकारी कार्यलयहरु रहेका छन्। सोहि कार्यलयहरु बाट गाउँपालिकाका सेवाहरु प्रभाव हुने गरेको छ।

शिक्षा:

गाउँपालिका क्षेत्रभित्र विभिन्न तहका १९ वटा (१६ वटा आधारभूत र ३ वटा माध्यमिक) विद्यालय छन्। ति विद्यालयमा १२ पक्की भवन र १९ वटा कच्ची भवन रहेको देखिन्छ।

साना उद्योग:

गाउँपालिकामा परम्परागत घट्ट, सुधारिएको घट्ट, कुटानी पिसानीका लागि पानी मिल, डिजेल मिल र विद्युत् मिल रहेका छन्। यस गाउँपालिका भित्र १७ वटा साना लघु जलविद्युतहरु सञ्चालनमा रहेका छन्। वडा नं. १ मा ५, वडा नं. २ मा ३, वडा नं. ३ मा १, वडा नं. ४ मा २ र वडा नं. ५ मा ६ लघु जलविद्युतहरु सञ्चालनमा रहेका छन्।

२.१० गाउँपालिकाको सुशासनको अवस्था

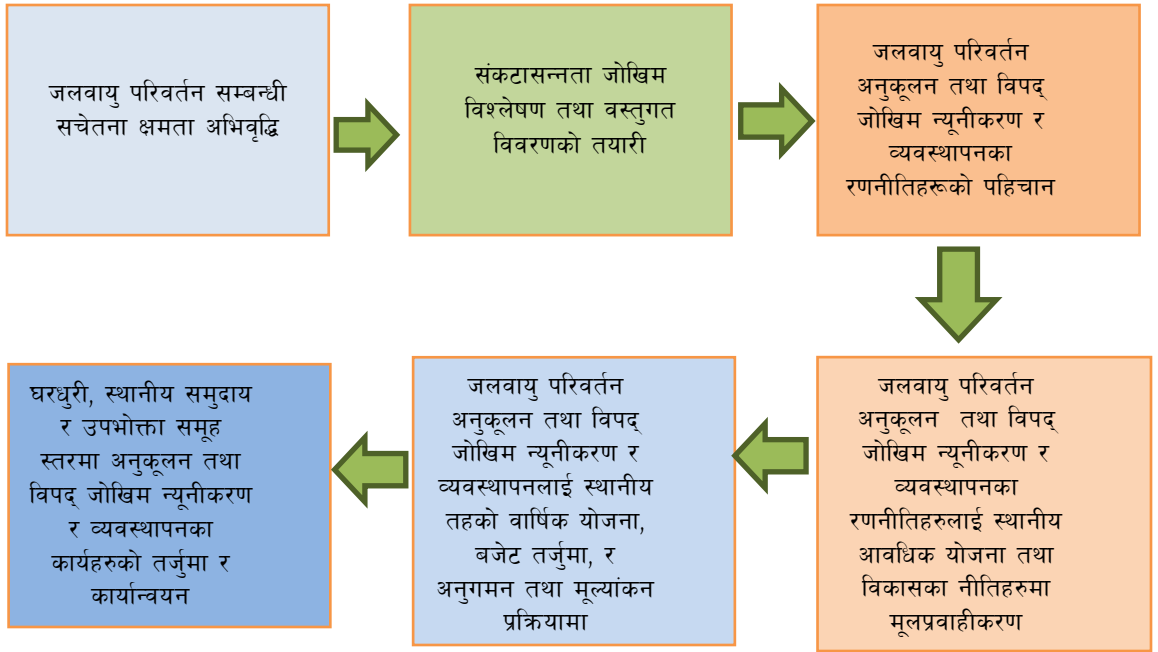
नेपालको संविधान बमोजिम स्थानीय तहको अधिकार सम्बन्धी व्यवस्था कार्यन्वयन गर्न तथा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह बिचको सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयलाई प्रवर्द्धन गर्दै जनसहभागिता, उत्तरदायित्व, पारदर्शिता सुनिश्चित गरी सुलभ र गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्न, लोकतन्त्रका लाभहरुको समानुपातिक समावेशी र न्यायोचित वितरण गरी कानुनी राज्य र दिगो विकासको अवधारणा अनुरूप समाजवाद उन्मुख संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन प्रणालीलाई स्थानीय तहदेखि नै सुदृढीकरण गर्न र स्थानीय नेतृत्वको विकास गर्दै स्थानीय शासन पद्धतिलाई सुदृढ गरी स्थानीय तहमा विधायिकी, कार्यकारिणी र न्यायिक अभ्यासलाई संस्थागत गर्न स्थानीय सरकारको सञ्चालन गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकाले नेपालको संविधानको धारा २९६ को उपधारा (१) बमोजिमको व्यवस्थापिका ससंदले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ बनाएको छ।

थवाङ गाउँपालिकाले जनसहभागिता उत्तरदायित्व, पारदर्शिता सुनिश्चित गरी सुलभ र गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्न, समानुपातिक समावेशी र न्यायोचित वितरण गरी कानुनी राज्य र दिगो विकासको अवधारणा अनुरूप समाजवाद उन्मुख संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन प्रणालीलाई समुदाय, वडा हुँदै पालिका स्तर सम्म नै सुदृढीकरण गर्न र स्थानीय नेतृत्वको विकास गर्दै पालिकाको शासन पद्धतिलाई सुदृढ गरी गाउँपालिकाको विधायिकी, कार्यकारिणी र न्यायिक अभ्यासलाई संस्थागत गर्न स्थानीय सरकारको सञ्चालन गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्न आफ्नो स्थानीय ऐन, कानुन तथा निर्देशिका तयार गरी त्यसैअनुसार निति तथा कार्यक्रममा अवलम्बन गरेको छ।

परिच्छेद ३: स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको विधि र प्रक्रिया

३.१ अनुकूलन कार्ययोजनाको तर्जुमा विधि र प्रक्रिया

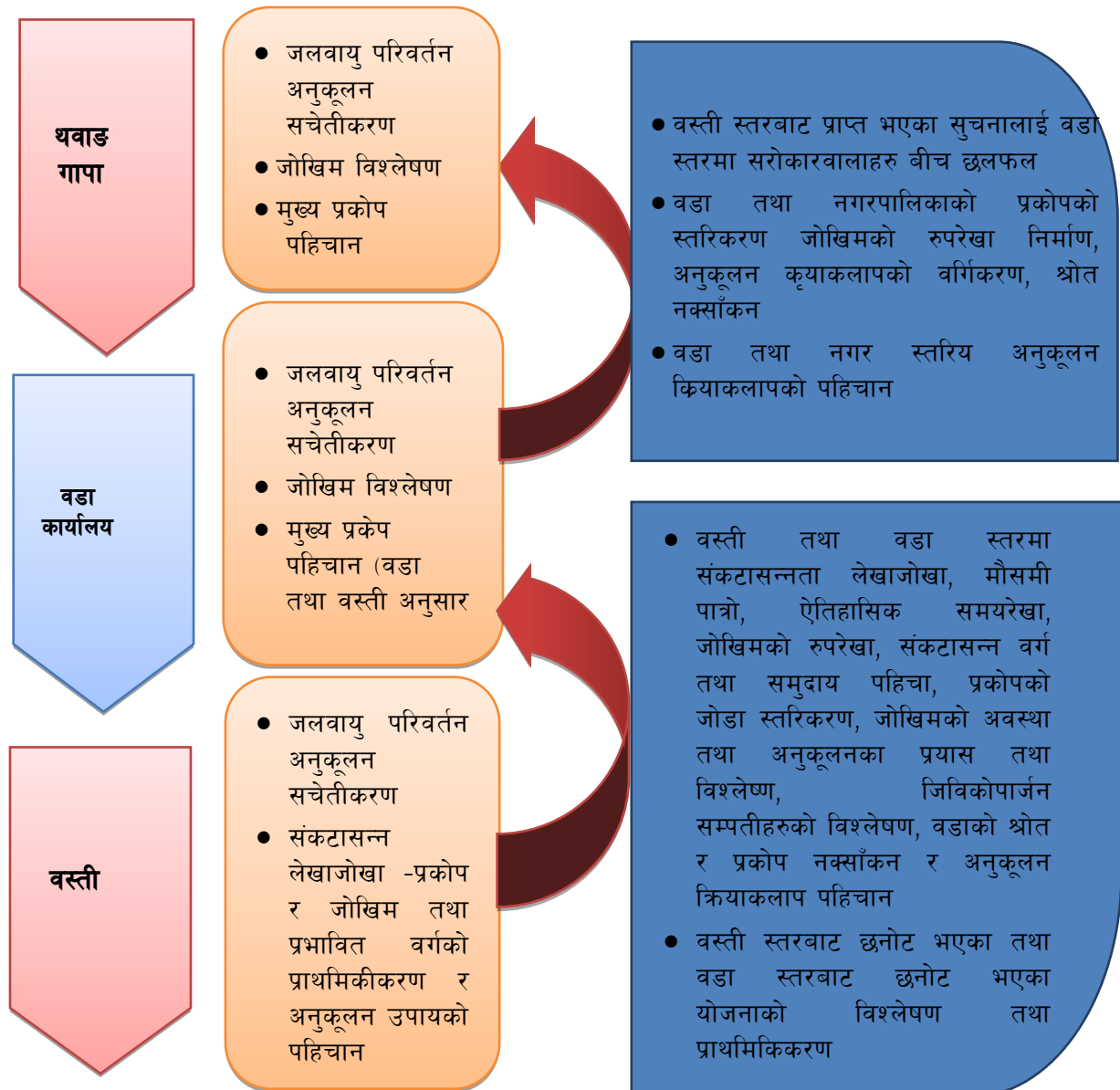
अनुकूलन योजना तयार गर्दा जलवायु परिवर्तन नीति २०७६, राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम २०६७, परिमार्जित स्थानीय अनुकूलन कार्य योजनाको राष्ट्रिय संरचना २०७६, स्थानीय विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजना तर्जुमा निर्देशिका २०६८, विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय नीति २०७५, विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना २०१८-२०३०, वातावरण नीति, २०७६, राष्ट्रिय स्वास्थ्य अनुकूलन योजना (२०७२-२०७७) लाई आधार मानिएको छ । स्थानीय जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्ययोजनाको (लापा) राष्ट्रिय संरचनाका चार निर्देशक सिद्धान्तहरू (उर्ध्वगामि, तत्परता, लचकता र समावेशी) र छ चरण अन्तर्गत विभिन्न सहभागितामूलक विधि तथा औजारहरूको प्रयोग गरी यो कार्ययोजना तर्जुमा गरिएको छ ।

चित्र ६: स्थानीय अनुकूलन योजना निर्माणको समग्र प्रकृया

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमा विधि गोष्ठी थवाङ गाउँपालिकामा मिति २०७९/१२/१७ गतेका दिन जनप्रतिनिधीहरू र पालिका स्तरिय सरोकारवालाहरूलाई जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सचेतिकरण गरेर शुरुवात गरिएको थियो । सो गोष्ठीमा गाउँपालिकामा क्षेत्रमा मुख्य मुख्य प्रकोपहरूको पहिचान साथै जोखिमहरूको विश्लेषण गरिएको थियो । त्यसैगरी वडा स्तरमा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतिकरण, प्रकोपको पहिचान र वस्तुहरू छनौट पश्चात् वस्तुहरूमा संकटासन्नता लेखाजोखा र अनुकूलनका क्रियाकलापहरूको पहिचान गरिएको थियो । वडामा संकटासन्नता लेखाजोखा, प्रकोप श्रोत नक्सांकन समेत तय गरी अनुकूलनका क्रियाकलापहरू पहिचान गरिएको थियो । प्रत्येक क्रियाकलापहरूलाई विभिन्न

सुचकको आधारमा प्राथमिकिकरण गरिएको थियो । प्रत्येक वडाबाट आएका सुचनाहरुलाई पुन गाउँपालिकामा मिति २०७९/१२/२४ गतेका दिन प्रस्तुत गरिएको थियो । वडाहरुको स्तरीकरण, श्रोत नक्सांकन, गाउँपालिकाको जोखिम विश्लेषण, गाउँपालिका स्तरिय अनुकूलनका क्रियाकलापहरु पहिचान साथै वर्गिकरण गरिएको थियो ।

चित्र ७: स्थानिय अनुकूलन कार्ययोजना विधि प्रक्रिया

परिच्छेद ४ : स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमाका चरणहरु

यस स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाका तयारी गर्दा अपनाईएका चरण तथा तिनका नतिजाहरु निम्नानुसार रहेका छन् ।

४.१ जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि सचेतना तथा क्षमता अभिवृद्धि:

जलवायु परिवर्तन नविनतम विषयवस्तु भएकाले जलवायु परिवर्तनले पार्ने असर तथा प्रभावलाई सम्बोधन गर्नका लागि प्रभावकारी स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गर्न जलवायुले के कस्तो असर पारेको छ, के कस्तो प्रभाव पार्न सक्दछ, अनुकूलनका विद्यमान अवसर वा चुनौती के के छन् र त्यसको सामना गर्नका लागि आवश्यक स्रोत र साधन कसरी जुटाउने आदि सूचना स्थानीय स्तरमा जानकारी गराउन समुदाय, वडा तथा वस्ती स्तरमा संकटासन्नता तथा क्षमता विश्लेषण योजना तर्जुमा तथा मस्यौदा छलफल गोष्ठी संचालन गरिएको थियो साथै आमा तथा महिला समुहसँग यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यमा परेको असर र पर्न सक्ने असरका बारेमा र आवश्यक योजनाहरुका बारेमा छलफल गरियो । पहिरो जोखिममा रहेका वस्तिहरुमा परेको असर, सम्भावित प्रभाव र आवश्यक योजनाहरुका बारेमा छलफल गरियो । सो क्रियाकलाप गाउँपालिका, वडा तथा वस्ती र समुदायस्तरमा गरि करिब २७५ भन्दा बढि मानिस प्रत्यक्ष लाभान्वित भएका छन् जसमध्ये करिब १३७ जना महिला सहभागि रहेका छन् ।

सचेतना कार्यक्रममा सङ्गटासन्न समुदाय, स्थानीय निकाय, राजनीतिक दल, शैक्षिक, स्वास्थ्य एवं सेवा प्रदायक संघ-संस्थाका व्यक्तीहरु, विज्ञ, दलित, जनजाति, किसान, महिला, किशोरी, युवा, सामाजिक कार्यकर्ता र सर्वसाधारणलाई सहभागी गरिएको थियो । सचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रमको लागि जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि पावरप्व्वाइन्टमा प्रस्तुति, चार्ट, सामुहिक छलफल, लक्षित वर्ग छलफल, सामुहिक कार्य जस्ता विधिको प्रयोग गरिएको थियो ।

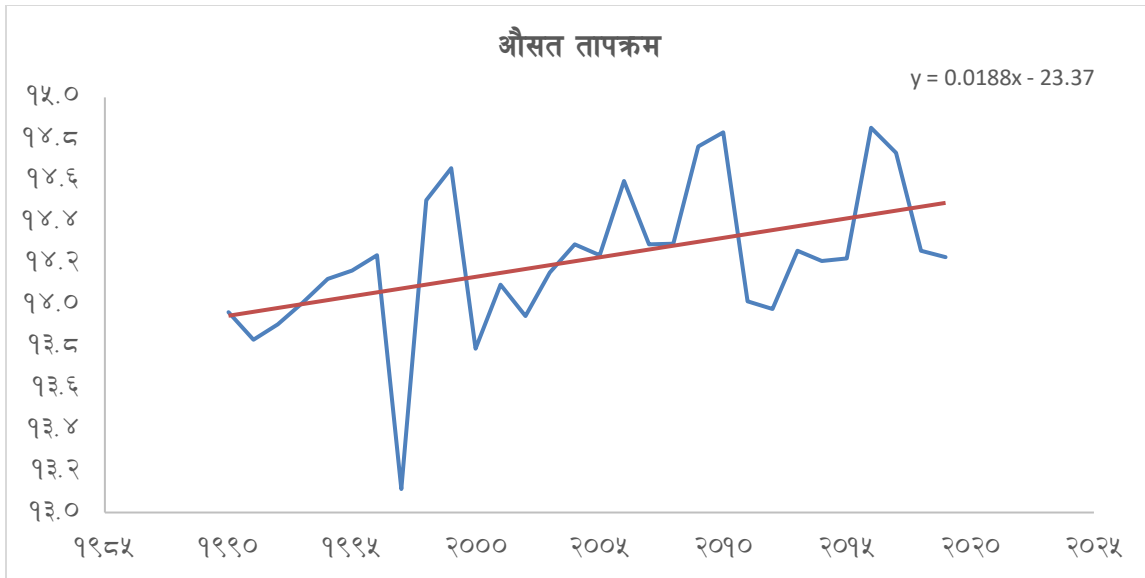
तालिका ७: कार्यक्रम अनुसार उपस्थिति विवरण

क्र. स.	मिति	कार्यक्रम	स्थान	उपस्थिति विवरण		
				म.	पु.	जम्मा
१	२०७९/१२/१७	स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमा गोष्ठी	गा.पा कार्यालय	१७	२६	४३
२	२०७९/१२/१८	वडा स्तरिय योजना तर्जुमा गोष्ठी	वडा नं. २	१७	१७	३४
३	२०७९/१२/१९	वडा स्तरिय योजना तर्जुमा गोष्ठी	वडा नं. ४	१८	१३	३१
४	२०७९/१२/२०	वडा स्तरिय योजना तर्जुमा गोष्ठी	वडा नं. ५	१४	१६	३०
५	२०७९/१२/२१	वडा स्तरिय योजना तर्जुमा गोष्ठी	वडा नं. ३	१०	१६	२६

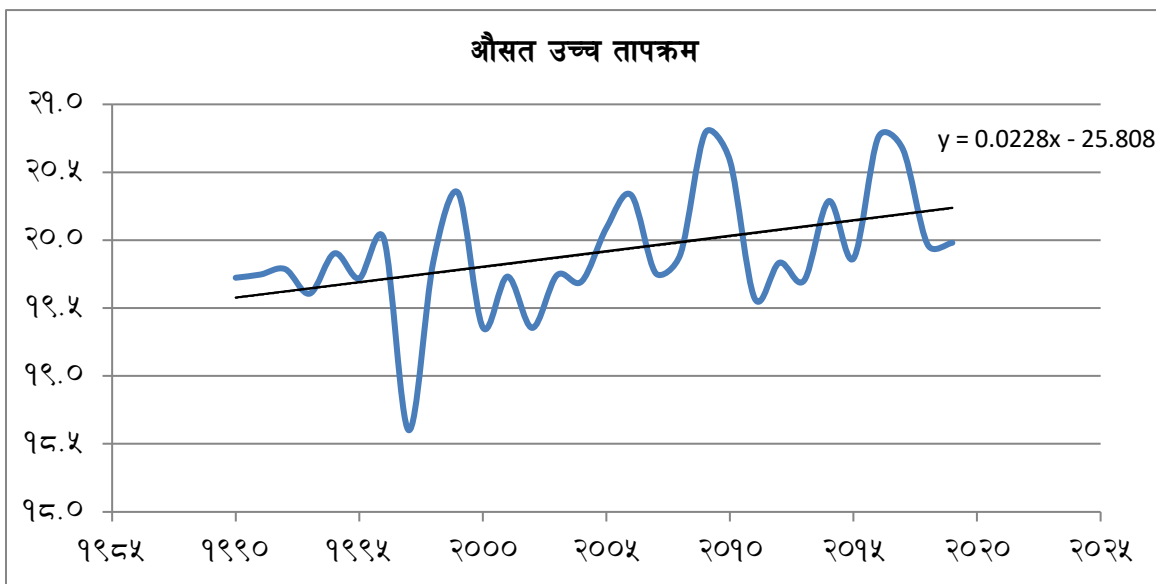
क्र. स.	मिति	कार्यक्रम	स्थान	उपस्थिति विवरण		
				म.	पु.	जम्मा
६	२०७९/१२/२२	वडा स्तरिय योजना तर्जुमा गोष्ठी	वडा नं. १	१२	१५	२७
७	२०७९/१२/१८	लक्षित वर्गसंग छलफल	आमा समुह, वडा नं. २	८	०	८
८	२०७९/१२/१९	लक्षित वर्गसंग छलफल	पहिरो जोखिम, वडा नं. ४	७	४	११
९	२०७९/१२/२०	लक्षित वर्गसंग छलफल	आमा समुह, वडा नं. ५	१३	०	१३
१०	२०७९/१२/२१	लक्षित वर्गसंग छलफल	आमा समुह वडा नं. ३	९	०	९
११	२०७९/१२/२४	गाउँपालिका स्तरिय योजना तर्जुमा तथा मस्यौदा छलफल	गा.पा. कार्यालय	१२	२८	४३
जम्मा				१३७	१३८	२७५

४.२ तापक्रम र वर्षाको तथ्यांक विश्लेषण (Climate profile)

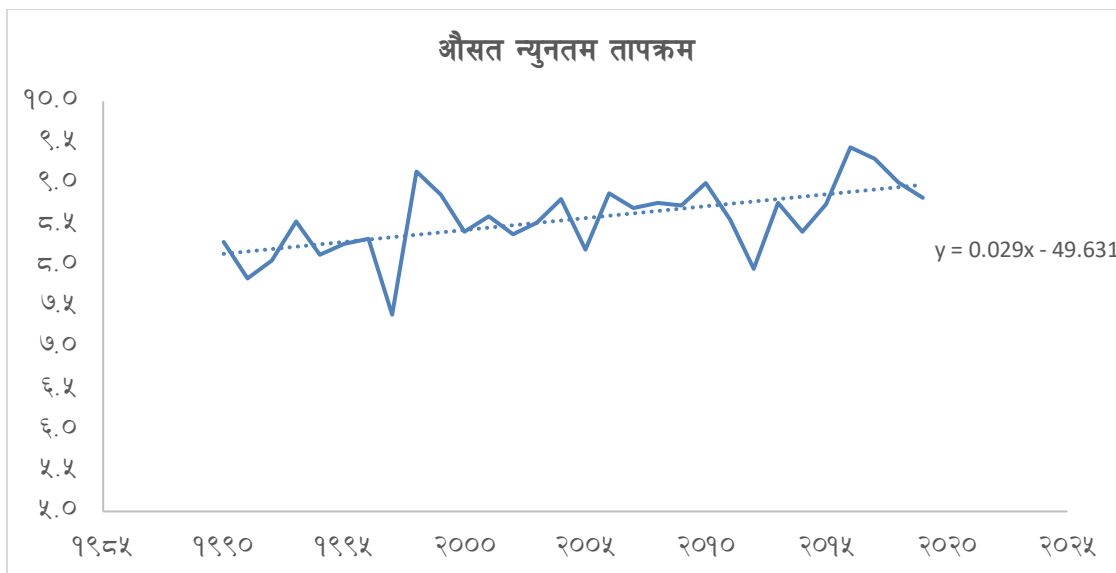
विगत (सन् १९९० देखि २०१४ सम्म) को तापक्रम र वर्षाको मात्रालाई आधार मानेर नेपाल सरकार जल तथा मौसम विज्ञान विभागले २०७४ सालमा गरेको एक अध्ययन अनुसार नेपालको वार्षिक अधिकतम तापक्रम वृद्धि दर ०.०५६ सेन्टीग्रेड र न्युनतम तापक्रम वृद्धिदर ०.००२ डिग्री सेन्टीग्रेड रहेको छ। थवाङ गाउँपालिकाको सन् १९९० देखि २०१९ सम्मको तापक्रम तथा वर्षाको अध्ययन गर्दा औसत वार्षिक तापक्रम वृद्धि ०.०१९ सेन्टीग्रेडले बढ्दै गएको छ भने औसत अधिकतम तापक्रम ०.०२३ डिग्री सेन्टीग्रेडले बढ्दै गएको छ र औसत न्युनतम तापक्रम ०.०२९ डिग्री सेन्टीग्रेडले बढ्दै गइरहेको सो अध्ययनले देखाउँछ। वार्षिक वर्षा वृद्धि दर १५.०९ मिलिमिटर प्रति वर्ष रहेको छ भने वर्षायामको वर्षा दर हेर्दा १२.२३ मिलिमिटर प्रति वर्ष बढेको देखिन्छ। यसरी हेर्दा वर्षामा पानी पर्ने मात्रामा बढोत्तरी भएको देखिन्छ जसले गर्दा बाढी र पहिरोको घटनामा तिब्रता आउन सक्ने आँकलन गर्न सकिन्छ।

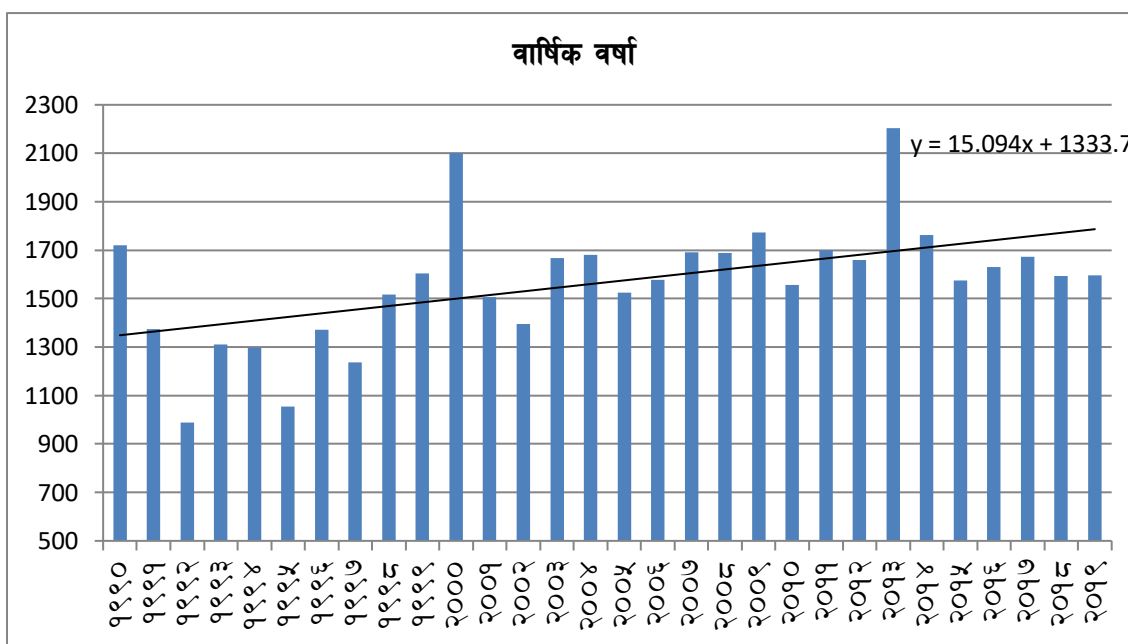
चित्र ८: थवाङ गा.पा.को औसत तापक्रमको अवस्था

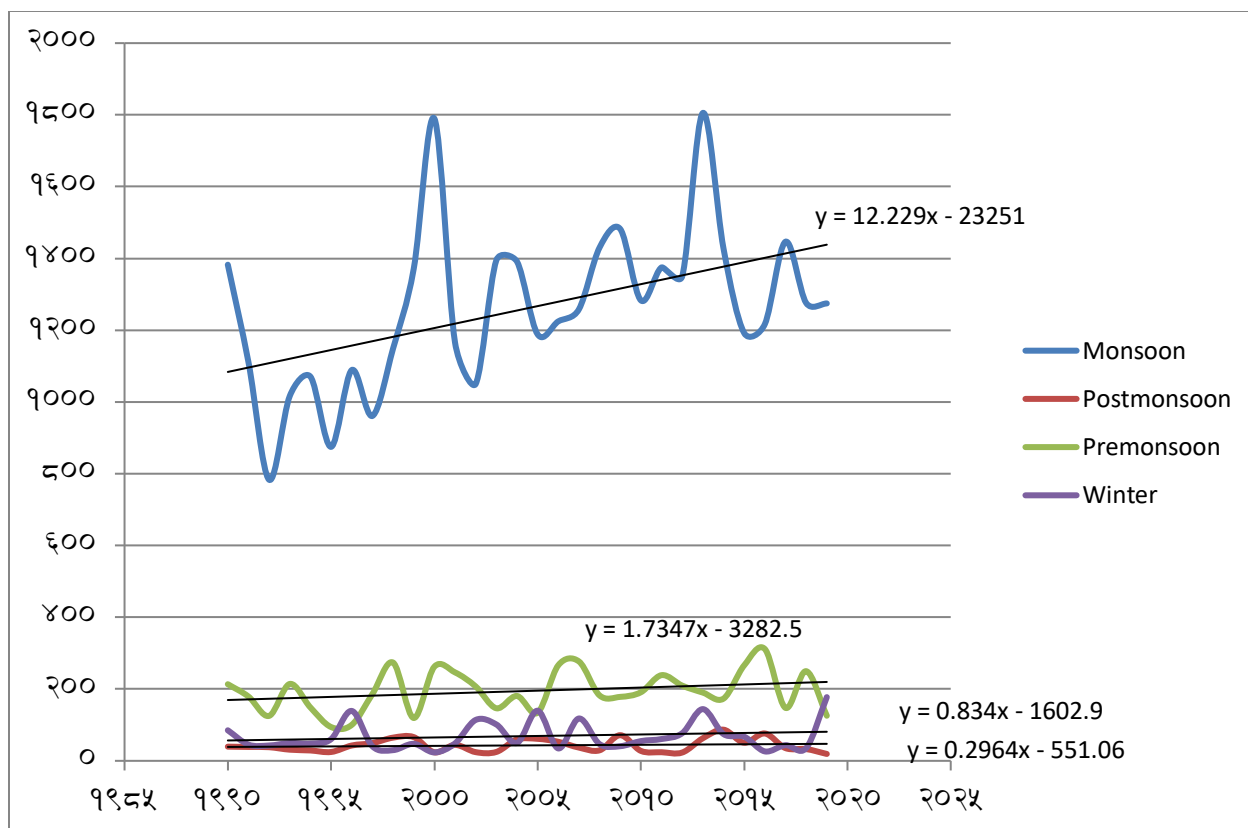
चित्र ९: थवाङ गा.पा.को औसत उच्च तापक्रमको अवस्था

चित्र १०: थवाङ गा.पा.को औसत न्यूनतम तापक्रमको अवस्था

चित्र ११: थवाङ गा.पा.को वार्षिक वर्षाको अवस्था

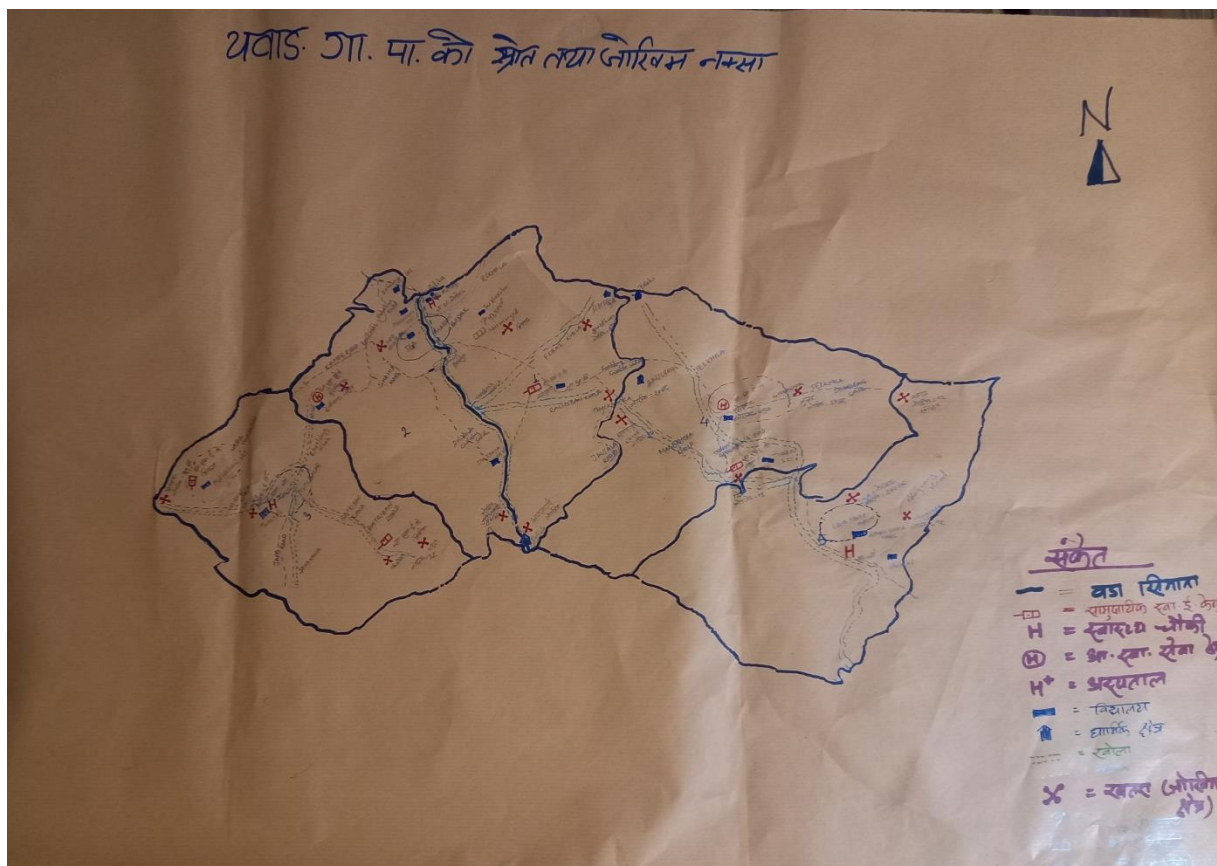

चित्र १२: थवाङ गा.पा.को सिजन अनुसार वर्षाको अवस्था

४.३ सामाजिक स्रोत तथा संकटासन्नता नक्सांकन (Power Map)

स्थानीय अनुकूलन योजना तयारीका क्रममा थवाङ गाउँपालिकाको प्रत्येक वडा तथा विभिन्न समुदाय र वस्तीमा छलफल गरि तथ्यांकहरु संकलन तथा विश्लेषण गरिएको छ । यसै सन्दर्भमा पालिका स्तरिय छलफलका क्रममा श्रोतहरुको पहिचान गरि संकटासन्नता तथा जोखिम क्षेत्र, गरीवी तथा बजार क्षेत्र, प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक श्रोतहरुको चित्रित गर्न यो सामाजिक श्रोत/शक्ति नक्शांकन विधिको प्रयोग गरि सामाजिक श्रोत तथा शक्ति नक्सा तयार गरिएको छ । यी नक्साहरु सहभागितामूलक तरिकाले तयार गरिएको हो । नक्सामा जोखिम र जोखिम प्रभावित हुन सक्ने वस्ती तथा समुदाय लगायत वडाका श्रोत, सम्पन्नता र पहुँचको अवस्था देखाइएको छ ।

पालिकामा भएको ५ वटै वडाहरुका वडा स्तरिय जनप्रतिनिधी, कर्मचारी, सामुदायिक संस्थाका प्रतिनिधी तथा स्थानीय शिक्षक, वुद्धिजीवी, महिला स्वास्थ्य स्वयमसेविका, जानकार व्यक्तिहरुको सहयोगमा समुदायमा नै यो नक्शांकन गरिएको हो । यस प्रक्रियामा सामेल भएका सबैलाई अनुकूलन योजनाका सम्बन्धमा जानकारी गराईएको छ र यसबाट समुदाय, जनप्रतिनिधी, शिक्षक, वुद्धिजीवी तथा स्थानीयहरुमा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना प्रति अपनत्व विकास भएको छ ।

चित्र १३: थवाड गाउँपालिकाको सामाजिक स्रोत तथा संकटासन्नता नक्सा

४.४ ऐतिहासिक समय रेखा:

यस गाउँपालिकामा भएका प्रकोपको पहिचान भई सकेपछि स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारीको क्रममा विगत ३० वर्ष वा सेरोफेरोको अन्तरालमा घटेका विभिन्न प्रकोपहरुबारे गाउँका जेष्ठ नागरीक, वृद्धिजिवी तथा जानिफकारहरुसँग छलफल गरी ऐतिहासिक समयरेखा तयार गरिएको हो । ऐतिहासिक समयरेखा तयार गर्ने क्रममा छलफल गरी विभिन्न समय र स्थानमा घटेका प्रकोपहरु लाई समावेश गरीएको छ । यस विधिमा जलवायुजन्य घटना बारे छलफल गर्नुका साथै त्यस घटनाको असर र समुदायले त्यस घटनासँग जुध्नका लागि गरेको प्रयास तथा उक्त परिस्थितिमा विभिन्न संघ संस्था र सरकारी निकायहरुबाट पाएको सहयोगको बारेमा छलफल गरीएको थियो । यसबाट जलवायु परिवर्तनको सम्बन्धमा स्थानीय बासिन्दाहरुको अनुभव र प्रकोपसँग जुध्न सक्ने क्षमताको बारेमा जानकारी हासिल गरीएको थियो ।

तालिका ८: प्रकोपको ऐतिहासिक घटनाक्रम

प्रकोप	साल र महिना	स्थान	असर तथा प्रभाव	सहयोग
पहिरो	२०३१	जरुवापानि देखि दरवाड सम्म	ठुलो क्षेत्र बारी तथा वनमा क्षति	
	२०४५, ४६	भोसेखोरे देखि मान्छिवाड सम्म	५०० रोपनि भन्दा बढि बारिमा क्षति पुगेको	आफैले खनेर बारी बनाएको
	२०५३	वडा नं. ४ जुतर	२०० रोपनी जति बारिमा क्षति	
	२०५८	वडा नं. ४ जुतर	१ घर पूर्ण क्षति, वर्षेनि बगिरहेको	स्थानिय मिलेर सहयोग गरेको
	२०५८	खर्कवाड, जिउरुवाड	वन क्षेत्रमा क्षति गरेको, खेतियोग्य जमिन पुरेको	
	२०६२, ३	काफलडाँडा	४ जना पहिरोमा परेको, १ घरमा क्षति भएको	स्थानिय मिलेर सहयोग गरेको
	२०६५	भिन्नि वन	२ घर पुर्ण क्षति	स्थानिय मिलेर सहयोग गरेको
	२०६६	छेलोवाड	६ जना मानिसको मृत्यु, ७ वटा गाई, १५ वटा भैँडा, बाखा मरेको, १ घर पुर्ण क्षति	स्थानिय मिलेर उद्धार गरेको
	२०६८	वडा नं. ५, कामीखोला	खानेपानि मुहान पुरेको	अन्यन्त्रबाट पानि ल्याएको
	२०७८ भदौ	सोपा, चाँप खड	१ जना मान्छेको मृत्यु, गाईवस्तुमा क्षति, १५ घर जोखिममा	स्थानिय मिलेर सहयोग गरेको
	२०७२	वडा नं. ५, नेतावाड	३ घर भत्केको, वस्ती नै सरेको	स्थानिय मिलेर सहयोग गरेको
	२०७३	टुटू, टाँगा	२ घरमा र १ पसल कटेजमा क्षति	स्थानिय मिलेर सहयोग गरेको
२०७३	वडा नं. ५ का वेसी, दाडसगा, नेलवाड, मैदुलुडछुड, पुषवाड, भरंड	४ जना मानिसको मृत्यु, ५ हेक्टर जति बारिमा क्षति, मकै बालि नोक्सान	स्थानिय मिलेर सहयोग गरेको	

प्रकोप	साल र महिना	स्थान	असर तथा प्रभाव	सहयोग
	२०७३	वडा नं. ४ तेलखोला	१ घरमा क्षति पुगेको	स्थानिय मिलेर सहयोग गरेको
	२०७४	वडा नं. ४ राजवाड	वन क्षेत्रमा क्षति पुगेको, हिँड्ने मुल बाटो अवरुद्ध भएको	
	२०७६	वडा नं. ५, नेतावाड	बारीमा क्षति, २ घर उच्च जोखिममा	
	२०७७	भकिकावाड रि खोला सा.व	विरभद्र विद्यालय क्षेत्रमा क्षति, भोलुङ्गे पुलमा क्षति, विद्यालय जाने बाटो जोखिममा	
	२०७८	वडा नं. ३ को सा. २ मा, चख्यानीवाड	२ पसल घरमा क्षति, हिमालय फुलवारी विद्यालय जोखिममा	
	२०७९	वडा नं. १, विवाड, खेरवाड	१ घर परेको, ६ घर जोखिममा, लगाएको ओखर टिम्बुरका बोटहरु जोखिममा	
	निरन्तर	चिटिवाड	करिव १०० रोपनि खेतियोग्य जमिनमा क्षति	
	निरन्तर	मोकोवाड	बारी बगाएको, २० घर जोखिममा रहेको	
खडेरी	२०६०	गा.पा. भरि	मकै छरेको नभएर पछि पुन छर्न परेको	अन्यत्रबाट अन्न किनेर ल्याएको
	२०६६	गा.पा. भरि	गहुँ, जौ वाली नफलेको	
	२०७७	गा.पा. भरि	हिउँदे वाली आधा पनि नफलेको	
	२०७८	गा.पा. भरि	आलु धेरै कम फलेको	
	२०७९	गा.पा. भरि	गहुँ, जौ वाली नफलेको	
	केहि वषयता	गा.पा. भरि	अन्न बालीमा असर गरेको	
बाढि	२०४०	वाकसिङ खोला, दहवाड	२ जना बगाएको, १ घर विस्थापित भएको	स्थानिय मिलेर सहयोग गरेको
	२०४१	कुटे खोला	करिव ४ हेक्टर जमिन क्षति गरेको	

प्रकोप	साल र महिना	स्थान	असर तथा प्रभाव	सहयोग
	२०५३	तेलखोला	३ जना मान्छे बगाएको, बारीमा क्षति पुगेको	स्थानिय मिलेर सहयोग गरेको
	२०५४	गुरासे	बारी तथा वन क्षेत्रमा क्षति भएको	
	२०६२	वडा नं. ३ भैसेफुटि	१ जना बगाएको	स्थानिय मिलेर सहयोग गरेको
	२०६५	बगाउने खोला, खासेवाड खोला	२ जना बगाएको, १ घरमा क्षति, २ घर जोखिममा	स्थानिय मिलेर सहयोग गरेको
	२०७३	ठुलोथगाउँ, कुर्जा खोला, गानादी खोला, वुर्जा खोला	१ जना विद्यार्थी बगाएको, ४ वटा गाई बगाएको, ३ वटा बाख्रा बगाएको	स्थानिय मिलेर सहयोग गरेको
	२०७६	वडा नं. ४ रिगो	बाटो बगाएको, ८ घर उच्च जोखिममा रहेको	
	२०७६	वडा नं. ५, पिति	बारीमा क्षति, लगाएको अन्न वालि सबै लगेको	
	२०७७	सिम्वाड खोला	१ जना बगाएको	
	२०७८	वडा नं. ४ पनिलिवाड	१ पसल घर पुरेको	
हावाहुरी	२०५९	वडा नं. ५	जनसेवक विद्यालयको छाना उडाएको, मकै बालिमा क्षति पुर्याएको	स्थानिय मिलेर छाना हाल्त सहयोग गरेको
	२०६३	वडा भरिमा	घरहरुको छाना उडाएको, गुराँस, ओखरका रुखहरु ढालेको, मकै वालीमा क्षति गरेको	स्थानिय मिलेर छाना हाल्त सहयोग गरेका
	२०६५,६	वडा नं. १	मकै, गहुँ, जौ बालिमा क्षति	
	२०७२	वडा नं. ४	वनका रुखहरु भाँचेको, विद्यालय तथा घरहरुको छाना उडाएको	स्थानिय मिलेर छाना हाल्त सहयोग गरेको
	२०७४	वडा नं. ४	मकै बालिमा क्षति गरेको, आधा पनि नफलेको	

प्रकोप	साल र महिना	स्थान	असर तथा प्रभाव	सहयोग
	२०७७	वडा नं. ५	मकै वालि सबै ढालेको, थोरै मात्र भित्र्याउन पाएको	
	२०७८	वडा नं. ३, वडा नं. १, दलित टोल	मकै वालिमा क्षति, महिला समुहको भवनको छाना उडाएको, १४ घरको छाना उडाएको	स्थानिय मिलेर छाना हाल सहयोग गरेको
	२०७८	वडा नं. ४	महेन्द्र विद्यालय तथा ८ घरको छाना उडाएको	स्थानिय मिलेर छाना हालेको
	२०७९	वडा भरिमा	८,९ वटा घरको छाना उडाएको, रुख सयौको संख्यामा ढालेको	स्थानिय मिलेर छाना हालेको
	२०७९	वडा नं. ३, काफलडाँडा, सैपु, वडा नं. १	१० घरको छाना उडाएको, मकै, गहुँ, जौ वालिमा क्षति	स्थानिय मिलेर छाना हालेको
चट्याङ	२०३५	तालगाटोल	४ वटा गाई मरेको	
	२०५३	वडा नं. ४, जुतर	१५ वटा गाई मरेको	
	२०५८	पलेता	१० वटा भेडा मरेको	
	२०६५	वडा नं. १, चलावाड	१ वटा गाई मरेको, २ जना मानिस घाइते भएको	
	२०६५	भित्रीवन	२ वटा गोरु मरेको	
	२०७०	वडा नं. १, पजेवाड	६५ वटा भेडा, बाखा मरेको	केहि नगद सहयोग पाएको
	२०७०	चलावाड	१ जना घाइते भएको	
	२०७२	वडा ४, लुम्चन	१ जना मानिसको मृत्यु, १ जना घाइते	
	२०७३	भित्रीवन	घरमा सामान्य क्षति, घरको बिजुलिका सामान पुर्ण क्षति	
	२०७४	वडा ४, मलागीरी	३१ वटा भेडा बाखाको मृत्यु	
	२०७६	वडा नं. ५, डाडसखा, बाजेटोल दमैखोला	५ वटा बाखा, १ गाई मरेको १ घर जलेको दमैखोला लघुजलविद्युतको ट्रान्समीटरमा क्षति पुर्याएको	
	२०७७	तिपला	१ जना मानिस घाइते भएको	

प्रकोप	साल र महिना	स्थान	असर तथा प्रभाव	सहयोग
	२०७९	भुकेवाड	५०,६० वटा रुखमा क्षति, १ वटा सुङ्गुर मरेको	
	२०७९	भुकेवाड	२ वटा सुङ्गुर मरेको	
असिना	२०५७,५८	गा.पा भरि	गहुँ, जौ, तोरी वालीमा क्षति गरेको, चराहरु मरेको	कामको लागी अन्यत्र गएको
	२०५९	गा.पा भरि	अन्न वालीमा क्षति, चराहरु मरेको	कामको लागी अन्यत्र गएको
	२०७२	गा.पा भरि	आलु, गहुँ, जौ वालीमा क्षति	कामको लागी अन्यत्र गएको
	२०७३	गा.पा भरि	आलु, गहुँ, जौ वालीमा क्षति	कामको लागी अन्यत्र गएको
	२०७६	गा.पा भरि	स्याउ, अन्य फलफुल, आलु, गहुँ, जौ वालीमा क्षति	
	२०७७	सलावाड	स्याउको फुल भारेको, जौ, आलु वालीमा क्षति गरेको, चरा, कुखुराहरु मरेको	
	२०७८	गा.पा भरि	आलु, गहुँ, जौ वालीमा क्षति	
आगालागी	२०४९	लाटावाड	१ घर पूर्ण क्षति	
	२०६३	वार्गिल	१ घर पूर्ण क्षति, अन्न वालि र नगद ५ लाख जलेको	स्थानिय मिलेर निभाउने प्रयास गरेको
	२०६५	काफलडाँडा	१ घर पूर्ण क्षति	
	२०६६	वडा नं. १, विरभद्र विद्यालय	कम्पाउन्डमा लगाएको विरुवा जलेको	
	२०७०	घुमा, ठुलो गाउँ	४ वटा गाई जलेको, १ घरमा क्षति	
	२०७३	सैपु	४ घर जलेको	
	२०७४	वडा नं. १, ठुलोगाउँ	१ घर पूर्ण क्षति	
	२०७४	भित्रीवन	१ घर पूर्ण क्षति	
२०७८	काफलडाँडा, दहवाड	सामुदायीक वनमा करिव ४ हेक्टरमा क्षति, १ गोठ जलेको		

प्रकोप	साल र महिना	स्थान	असर तथा प्रभाव	सहयोग
	२०७८	तर्जवाड, विवाड	देवदार को ३०० जति रुख जलेको, जंगलमा क्षति धएको	स्थानिय मिलेर निभाउने प्रयास गरेको
	२०७९	पुर्जा टोल	१ जना बालक जलेको, १ घर पुर्ण जलेको	
	२०७९	कोक्के, जलजला	२ घरमा क्षति, गाई बाच्छा सहित ७ वटा परेको, करिव ५० रोपनी वनमा क्षति	
	२०७९	काफलडाँडा, वडा नं. २ मा	२ गोठमा क्षति, १ घर पूर्ण क्षति, गोठ जलेको, ८ गाई, गोरु र अन्न वाली जलेको	
	हरेक वर्ष	जलजला क्षेत्र	वनमा आगो लाग्ने गरेको	
हिमपात	२०६५	वडा नं. ५, वडा नं. १	जौ, गहुँ, तोरी वालीमा क्षति पुर्याएको, रुखहरु भाँचेको, विजुलिको तार चुडाएको, पोल भाँचेको	अन्यत्रबाट अन्न किनेर ल्याएको
	२०७०	वडा नं. ५	जौ, गहुँ, तोरी वालीमा क्षति पुर्याएको	अन्यत्रबाट अन्न किनेर ल्याएको
	२०७५	वडा नं. ५	जौ, गहुँ, तोरी वालीमा क्षति पुर्याएको	अन्यत्रबाट अन्न किनेर ल्याएको
	२०७८	वडा नं. ४	गहुँ, जौ, तोरी वाली आधा कम फलेको	
रोगकिरा	हरेक वर्ष		मकै वालिमा क्षति विगत केहि वर्ष यता बढेको	स्थानिय घरेलु औसधिको प्रयोग गरेको
	२०७७		सलहले मकै बोतै खाएको	
		वडा नं. ४	वर्खामा बाटो नभएर सुत्केरी आमा र बच्चाको मृत्यु	
	२०७९	वडा नं. ४	६ बच्चाको मृत्यु कारण थाहा नभएको	

ऐतिहासिक समयरेखा माथि छलफल गर्दा थवाङ गाउँपालिकामा धेरैजसो पहिरोका घटना घटेको पाइयो जसले जनधनको क्षति गर्नुका साथै जनजिवन पनि कस्टकर पारेको पाइयो । कतिपय अवस्थामा पहिरोका कारण विरामि तथा गर्भवतिहरूलाई समयमा अस्पताल तथा स्वास्थ्य चौकि सम्मपनि पुर्याउन गाह्रो परेको कुरा छलफलबाट थाहा पाइयो । छलफलकै क्रममा स्वास्थ्य चौकिहरूमा आउने सबै भन्दा धेरै विरामि घाँस दाउरा गर्न जाँदा लडेर आउने गरेको पाइयो यसमा पनि पुरुषको तुलनामा महिलाहरूको संख्या बढि रहेको छ । यसै गरि हालका केहि वर्षयता खडेरीका घटना बढेको र अन्न बालि उत्पादनमा कमि भएको र कृषिमा रोगकिराको प्रकोप वर्षेनि बढ्दै गएको कुरा छलफल बाट थाहा भयो । विगत ३० वर्षको स्वास्थ्य तथा यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य बारे छलफलमा पहिलेको तुलनामा रोग महामारीको प्रकोप कम भएता पनि नयाँ नयाँ रोगहरूले बेला बेलामा दुःख दिने गरेको पाईयो । पहिले पाठेघरको समस्या धेरै हुने गरेको भएता पनि रोगवारै धेरै थाहा नभएकोले यसैकै कारण मान्छे मर्ने गरेता पनि हाल सचेत भएका छन् । गर्भपतन तथा परिवार नियोजन जस्ता विषयमा विसतारै खुलेर कुरा गर्न तथा सेवा लिने बढेका छन् ।

४.५ बाली तथा वनस्पति पात्रो

विगत देखिको अन्तरालमा पहिले र अहिले स्थानीय स्तरमा मौसम तथा जलवायुमा आएका परिवर्तन का कारणले वालीचक्र, वनस्पतिप्रजातिहरूको जीवनचक्र/व्यवहार, प्रकोपको स्वरुप लगायत अन्य विभिन्न क्षेत्रहरूमा आएका/देखिएका परिवर्तनहरू समेतको जानकारी प्राप्त गरी विश्लेषण गर्न समुदायका ज्येष्ठ नागरीक, वृद्धिजीवी तथा जानिफकारहरूको सहभागिता मा यो विधिको प्रयोग गरी बालीचक्र पात्रो तयार गरिएको हो । पहिले (प) भनेको आजभन्दा करिव ३० वर्षलाई जनाउँछ भने अहिले (अ) भनेको हालचालको २ देखि ३ वर्ष जनाउँछ । १, २, ३, ४ भनेको महिनाको पहिलो, दोश्रो, तेश्रो र चौथो हप्ता जनाउँछ ।

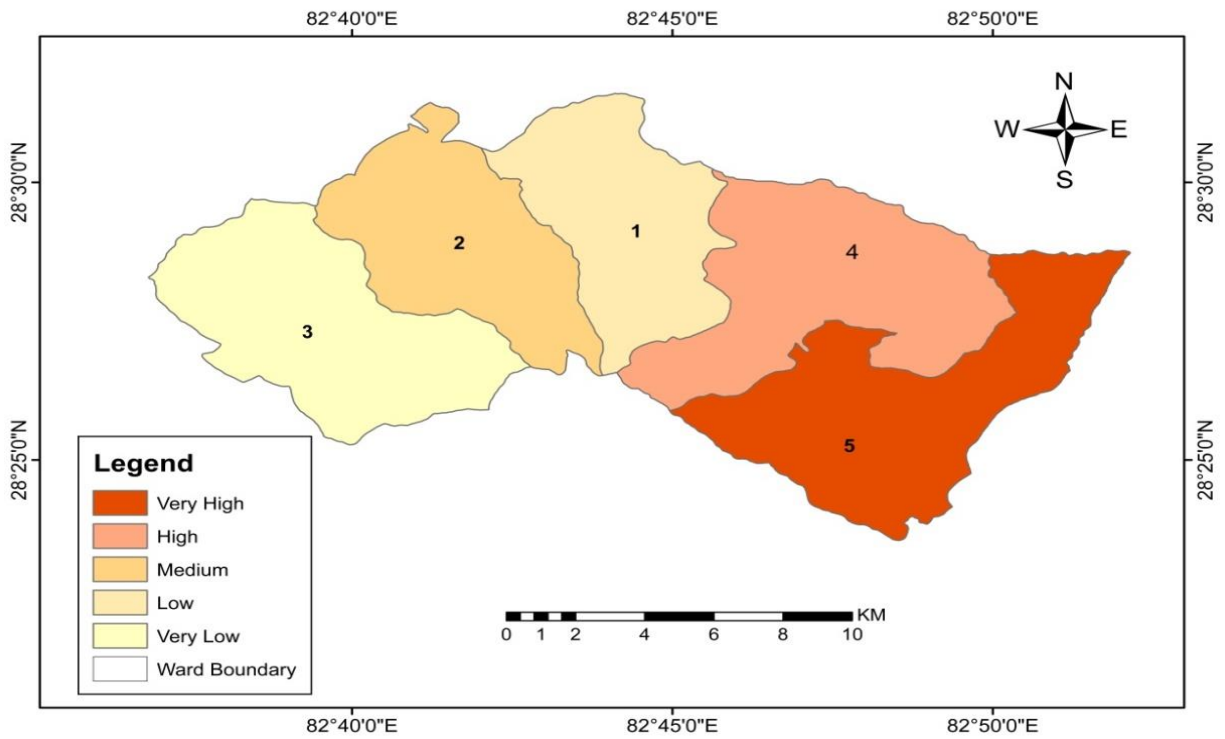

४.७ जोखिम वडा तथा वस्ती पहिचान तथा स्तरिकरण:

यस गाउँपालिकामा भएका टोल तथा वस्तीहरूको जोखिमको आधारमा वडाहरूको संकटासन्नतालाई आधार मानी निम्न वमोजिम ५ वटा वडाहरूको स्तरिकरण गरिएको छ । यस गाउँपालिका भित्रका विभिन्न वस्तीहरूमा भएका जोखिम पहिचान गरिएको र विभिन्न प्रकोपको असरलाई मध्यनजर गर्दै जोखिमका आधारमा वडा तथा वस्तीहरूको स्तरिकरण गर्न यो विधि प्रयोग गरिएको हो । जोखिम र विपद्को प्रभावको आधारमा थवाङ गाउँपालिकाको वडाहरूको स्तरिकरण तालिका नं. ७ र वस्तीहरूको स्तरिकरण तालिका नं. ८ मा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका ११: जोखिम अनुसार वडा स्तरिकरण

वडा नं.	वडा नं १	वडा नं २	वडा नं ३	वडा नं ४	वडा नं ५
वडा नं १		वडा नं २	वडा नं ३	वडा नं ४	वडा नं ५
वडा नं २			वडा नं ३	वडा नं ४	वडा नं ५
वडा नं ३				वडा नं ४	वडा नं ५
वडा नं ४					वडा नं ५
वडा नं ५					
प्राप्त अंक	०	१	२	३	४
स्तर	५	४	३	२	१

चित्र १४: वडा स्तरिकरण GIS नक्सा

यस विधिको प्रयोगबाट आएको वस्तीहरूको स्तरिकरण वा प्राथमिकिकरण ऐतिहासिक घटनाक्रम तथा प्रकोप नक्शाकनबाट पहिचान गरिएका यस वडामा रहेका विभिन्न जलवायुजन्य प्रकोपहरूले वस्तीहरू मध्ये सबैभन्दा बढी असर तथा प्रभाव पारेको वस्ती कुन हो भनी स्तरीकरण गर्दै विश्लेषण गरिएको थियो । यस विश्लेषण सँगै प्राथमिकिकरण लाई पुष्ट्याइ गर्ने आधारहरू समेत छलफल गरिएको हो । यस विश्लेषणबाट थवाङ गाउँपालिकाको जोखिमको हिसावले वडा नं. ५ पहिलो नं. मा रहेको यसैगरी वडा नं. ४, वडा नं. ३, वडा नं. २ र वडा नं. १ क्रमश जोखिममा रहेको पाइन्छ ।

तालिका १२: वस्ती पहिचान तथा विश्लेषण

वडा नं. वस्ती	वडा नं. १	वडा नं. २	वडा नं. ३	वडा नं. ४	वडा नं. ५
पहिलो	गुरदुड	सोपा	सिमाड	बलेवाड	उवा
दोश्रो	चोखन	काँडे	भित्रिवन	फलवाड	भङ्गराड
तेश्रो	खोरेडाँडा	मंगरा	भेडिखोर	जुटार	दाडसागा
अन्य	सामुन्जा, गलछोल, चोखन,मायाखर्क	मङ्गरा, जेम्रेटा, जिडलुप, धुरी	तिप्रावाड, लाटावाड, रापगाउ	गुरासे, सिमथाना, छारारुप, तेलखोला	सिरकेड, वुवाड, जाडछुड

वडाका वस्तिहरूको जोखिमका आधारमा वडा नं. १ को गुरदुड, चोखन, खोरेडाँडा जोखिम वस्तिहरू रहेका छन् । वडा नं. २ मा सोपा, काँडे, मंगरा वस्ति, वडा नं. ३ को सिमाड, भित्रिवन, भेडिखोर, वडा नं. ४ को बलेवाड, फलवाड, जुटार र वडा नं. ५ को उवा, भङ्गराड, दाडसागा जोखिम वस्तिहरूको रूपमा रहेका छन् ।

४.८ प्रकोप स्तरिकरण:

थवाङ गाउँपालिकामा भएका प्रमुख प्रकोपहरू पहिचान गरी छलफलमा जोडागत रूपमा प्रकोपका स्तरीकरण गर्नका लागि यो विधि तयार गरिएको हो । यस गाउँपालिकामा पहिचान भएका विभिन्न प्रकोपहरूलाई बारम्बारताका आधारमा, क्षतिका आधारमा तथा बढी जोखिम तथा प्रभावका आधारमा प्राथमिकिकरण गरिएको छ । पहिरो, बाढी, हावाहुरी, कृषिमा रोग, आगलागि, महामारी, वन्यजन्तुको आक्रमण तथा चट्यागं जस्ता प्रकोपहरूको पहिचान गरिएको छ । यस गाउँपालिकामा भएका प्रमुख प्रकोपहरू ऋधिकांश वर्षादको समयमा हुने गर्दछ । वर्षादको समयमा स्थानीय नदी नालाहरूमा बाढी आउने, पहिरो जाने तथा कटान हुने गर्दछ । पहिरो, बाढीको प्रकोप विशेष गरी वर्षायाममा हुने गर्दछ । आगलागि, हावाहुरी, फाल्गुण, चैत्र तथा वैशाखमा बढी हुने गर्दछ । चट्याङ्ग जेष्ठ, आषाढ तथा चैत्रमा हुने गर्दछ ।

तालिका १३: प्रकोप पहिचान तथा स्तरिकरण

पालिका	पहिरो	बाढी	खडेरी	असिना	चटयाङ्ग	हावाहुरी	आगलागि	कृषि रोग
पहिरो		पहिरो	पहिरो	पहिरो	पहिरो	पहिरो	पहिरो	पहिरो
बाढी			खडेरी	बाढी	बाढी	बाढी	बाढी	कृषि रोग
खडेरी				खडेरी	खडेरी	खडेरी	खडेरी	खडेरी
असिना					चटयाङ्ग	हावाहुरी	असिना	कृषि रोग
चटयाङ्ग						हावाहुरी	चटयाङ्ग	कृषि रोग
हावाहुरी							हावाहुरी	कृषि रोग
आगलागि								कृषि रोग
कृषि रोग								
जम्मा अङ्क	७	४	६	१	२	३	०	५
स्तर	१	४	२	७	६	५	८	३

जोडागत रूपमा गरिएको यस विश्लेषणबाट यस गाउँपालिकामा पहिरोको प्रकोप सबैभन्दा बढी रहेको र पहिचान भएका प्रकोप मध्ये आगलागीको कम प्रकोप रहेको देखिन्छ ।

४.९ जोखिमको वर्तमान अवस्था तथा भविष्यको अनुमान

थवाङ गाउँपालिकामा हाल विद्यमान प्रकोपहरु, ती प्रकोपहरुबाट सृजित वर्तमान अवस्था र भविष्यमा हुन सक्ने समस्याको विश्लेषण यस शिर्षक अन्तरगत गरिएको छ ।

तालिका १४: गाउँपालिकाको जोखिमको अवस्था

प्रकोप	अहिलेको अवस्था	भविष्यमा हुन सक्ने अनुमान
पहिरो	जलवायु परिवर्तनका कारण हुने अनावृष्टि, खण्डवृष्टि तथा अतिवृष्टिले पहिरोको प्रकोप बढिरहेको । वर्षेनी वस्तीहरु विस्थापित भई रहेको, वर्षे पिच्छे खेतियोग्य जमिनको कटान, धनजनको साथसाथै खाद्यान्न र पशुपंक्षिको क्षति, विद्यालय, घर आदि जोखिममा । पहिरोकै कारण महिलाहरुको कार्यभार बढ्ने गरेको जस्तै पहिरोका कारण खानेपानि अवरुद्ध हुँदा टाढा पानि लिन जान पर्ने, पहिरोका कारण बाटो	मानवीय क्षती, आर्थिक क्षति, पशु चौपायहरुको मृत्यु, घर तथा वस्ति जोखिममा, वनजंगलको क्षति, विद्यालय जोखिममा, अव्यवस्थित सडक निर्माणले पहिरोको जोखिम बढेको, वस्ती विस्थापित हुने सम्भावना, अनुकूलनका उपायहरु तत्काल नभएकोले भविष्यमा प्रकोप अभ

प्रकोप	अहिलेको अवस्था	भविष्यमा हुन सक्ने अनुमान
	अवरुद्ध हुँदा कतिपय अवस्थामा स्वास्थ्य सेवा साथै परिवार योजनाका साधन लिन जान समस्या तथा गर्भपतन गर्न जान समस्या बढेको	बढ्न सक्ने । परिवार योजनाका साधन लिन समस्या पर्न सक्ने
सुख्खा, खडेरी	पानीका मुहान सुकेको, समयमा खेतिपाति गर्न समस्या भएको, उत्पादन घटेको, रुख बिरुवा र खेती सुक्ने गरेका, पशुपालनमा असर	उत्पादनमा कमी, खाद्यन्न संकट, भोकमरी, महामारी, जैविक विविधतामा हास, मरुभूमिकरण हुन सक्ने, कुनै पनि अनुकूलनका उपायहरु नअपनाईएकाले भविष्यमा जोखिम बढ्ने संभावना रहेको छ, पशुपालन व्यवसाय संकटमा पर्न सक्ने, जडीबुटीहरु लोप हुन सक्ने तथा फलफुल उत्पादनमा कमी हुने
कृषिमा रोग किरा	कृषिजन्य तथा पशुजन्य उत्पादन घटेको, उत्पादन भएको अन्न तथा पशु बचाएर राख्न नसकेको	भविष्यमा कृषि तथा पशुमा रोगहरु बढ्दै जाने, खेतिपातिमा रसायनिक पदार्थको प्रयोग बढी हुने, बाहिरी स्रोतबाट खाद्यन्न तथा पशुजन्य उत्पादनको आयात बढ्ने, विषादीको अत्याधिक प्रयोगले मानव स्वास्थ्यमा प्रतिकुल असर गर्ने । किसानको उत्पादन लागत बढ्दै जाँदा कृषि क्षेत्रबाट जनशक्ति पलायन हुने
हावाहुरी	मकै, गहुँ, जौ लगायतका अन्न बाली तथा अन्य फलफुल नष्ट गरिदिने र उत्पादनमा कमी हुने, घर गोठ, विद्यालयहरु छाना उडाएको, पठनपाठन बन्द भएको, मानसिक बिचलन पैदा भएको, मर्मतका लागि थप रकमको व्यवस्थापन गर्नुपरेको, फलफुलको बोटहरु भाँचिदिएको ।	भविष्यमा हावाहुरीका घटनाहरु वृद्धि भई कृषि क्षेत्रमा हुने क्षति बढे तापनि भौतिक पूर्वाधारमा कम क्षति पर्ने देखिन्छ
असिना	खेतिको फूल र परागसेचन प्रक्रियामा असर,	अन्न बाली तथा फलफुलमा क्षति,

प्रकोप	अहिलेको अवस्था	भविष्यमा हुन सक्ने अनुमान
	फलसकेको अन्न बाली तथा फलफुललाई हानी भई उत्पादनमा कमि आएको, घरपालुवा पशुपंक्षीलाई असर गरेको	बोटबिरुवामा क्षति, घाँसपातमा क्षति
चट्याड	घर, गोठमा क्षति तथा मानव तथा पशुचौपायको मृत्यु	घर, गोठमा क्षति तथा मानव तथा पशुचौपायको मृत्यु, रुख बिरुवामा क्षति बढ्न सक्ने
आगलागी	विभिन्न समयको आगलागिले वार्षिक रूपमा जंगल, घरगोठहरु जलेर क्षति भएको, मानवीय क्षति, चोटपटक लाग्नु, वनका साना बिरुवा र किरा फट्याङ्गाको नास, जिवजन्तुको वासस्थानको विनाश भएको	वन जंगल विनास, पशु पंक्षी तथा वन्यजन्तुको मृत्यु तथा लोप, घाँसपातमा कमि, काठ पैदावरको समस्या

४.१० संकटासन्न वर्ग तथा समुदाय पहिचान

प्रकोपले सृजना गरेका असरहरु विश्लेषण गरी उमेर समुह, लिंग, सामाजिक स्तर, वर्ग र जातजाती अनुसार पर्ने र पारेको प्रभावहरुमा छलफल गरियो । प्रकोपका असरहरुले समुदायका वर्ग, जातजातिमा के कस्ता प्रभाव पारेका छन् र ति प्रभावहरु कुन समुहमा बढि असर गर्दछन् भन्ने सवालहरुमा थवाङ गाउँपालिका भित्रका विभिन्न भौगोलिक क्षेत्र, समुदाय, वर्ग, उमेर समुह र लिंगका व्यक्तिहरुसंगको छलफलबाट विभिन्न विपदले अन्तरवर्गीयतामा पार्ने प्रभाव (Intersectional impact) विश्लेषण गरिएको छ । प्रभावलाई विश्लेषण गर्दा सबै भन्दा उच्च असर पार्ने लाई ३ अंक, मध्यमलाई २ अंक र न्युन असर गर्नेलाई १ अंक दिएको छ ।

तालिका १५: संकटासन्न वर्ग तथा सामाजिक समुह पहिचान

प्रकोप	संकटासन्न वर्ग													
	उमेर समुह			लिंग		वर्ग			सामाजिक स्तर		जातियता			
	बालबालीका	युवा	ज्येष्ठ नागरिक	महिला	पुरुष	विपन्न	मध्यम	सम्पन्न	अपाङ्गता	एकल महिला	दलित	जनजाति	वा.क्षे.ठ	
बाढी, पहिरो	३	१	३	३	२	३	२	१	३	२	२	२	२	
खडेरी	३	१	३	३	२	३	२	१	३	२	२	२	२	
कृषिमा रोग	३	१	३	३	२	३	२	१	३	२	३	२	२	
हावुरी	३	१	३	३	२	३	२	१	३	२	२	२	२	
असिना	३	१	३	३	२	३	२	१	३	२	२	२	२	
चट्याङ्ग	३	१	३	३	२	३	२	१	३	२	२	२	१	
आगलागि	३	१	३	३	२	३	२	१	३	२	२	२	१	
जम्मा	२१	७	२१	२१	१४	२१	१४	७	२१	१४	१५	१४	१२	

उपरोक्त विश्लेषणबाट यो स्पष्ट हुन्छ की स्थानीय स्तरमा देखापरेका तथा महसुश गरेका विभिन्न खालका प्रकोपहरूले स्थानीय स्तरका बालबालिका, वृद्धवृद्धाहरु, महिला, विपन्न, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई अधिकतम असर पार्ने गरेको छ । यस्ता प्रकोपको असर उमेर समुहमा बालबालीका तथा वृद्धवृद्धाहरुमा उच्च, त्यस्तै लिंगको आधारमा महिलामा उच्च, वर्गको आधारमा विपन्नमा उच्च, सामाजिक स्तरको आधारमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिमा उच्च रहेको देखिन्छ । यसरी विश्लेषण गर्दा सबै प्रकोपको प्रभाव विशेषत महिलालाई बढि पर्ने देखिन्छ । प्रकोपका कारण महिलाको कार्य भार बढ्न जान्छ, परिवारको रेखदेख अझ वृद्ध तथा बालबालिका भएको घरमा अझ धेरै कार्यभार बढ्न जान्छ, जसको परिणाम महिलाहरुको स्वास्थ्यमा असर गर्न जान्छ ।

४.११ फरक प्रभाव विश्लेषण:

जलवायु परिवर्तनजन्य प्रकोपहरूले पार्ने असर व्यक्ति, परिवार वा समुदायको अनुकूलन क्षमतामा निर्भर हुने हुदाँ कुनै पनि समुदायमा अनुकूलनका उपायहरूको पहिचान गर्दा सधैं देखि त्यस समाजमा व्याप्त लैंगिक तथा सामाजिक सवालहरूलाई विश्लेषण गर्न अपरिहार्य हुन्छ । यसर्थ यस नगरपालिकाका सबै वडामा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना निर्माणको क्रममा वडा स्तरीय गोष्ठीहरूमा तथा लक्षित समुह छलफलहरूमा यहाँ विद्यमान लैंगिक तथा सामाजिक सवालहरूको

बारेमा सहभागितामूलक तरिकाले छलफल गरिएको थियो । उक्त छलफल अनुसार फरक प्रभाव विश्लेषण गरिएको छ ।

थवाङ गाउँपालिकामा समुह छलफल मार्फत विभिन्न उमेर समूह तथा लिंगको दिनभरीको कार्य व्यस्तताको विश्लेषण गरेर कार्यबोझ आंकलन गरिएको छ जस अनुसार अन्य क्षेत्रमा जस्तै यस पालिकामा पनि महिलाहरु घरभित्रको काममा र पुरुषहरु घरबाहिरको काममा संलग्न रहेको देखिन्छ । साथै श्रोत साधनहरुमा पुरुषहरुको पहुँच बढी रहेको देखिन्छ । पुरुषहरु उठ्ने समय, सुत्ने समयमा महिलाहरु भन्दा भिन्दै रहेको र महिलाहरु पुरुष सुतिरहेको समय खासगरी बिहान महिलाहरु घरको काम जस्तै सरसफाई गर्ने, चिया, पकाउने, बच्चालाई खुवाउने, पानी भर्ने गरेको पाईएको छ । दिउँसोको समयमा समान उमेरका पुरुष तथा महिलाको कार्यबोझ उस्तै रहेको छ जहाँ महिला पुरुष दुबैले घर तथा खेतिबारीको कामहरु गर्ने गरेको छ ।

उमेरका आधारमा लैगिक रुपमा समुदायमा छोरा तथा छोरी र महिला तथा पुरुषका बीच कार्य कसरी विभाजन गरिएको छ भनेर विश्लेषण गर्न यो विधि प्रयोग गरिएको हो । २४ घण्टा भित्र गरिने घरायसी तथा वाह्य कार्य व्यस्ततालाई विश्लेषण गरी आर्थिक रुपमा सवल वर्ग पहिचान हुने र सिमान्तकृत तथा कमजोर वर्ग तर्फ लक्षित गरि योजना निर्माण गर्न सकिने भएको ले यो विश्लेषण गरिएको हो ।

तालिका १६: कार्यबोझ विश्लेषण

समय		लिंग	उमेर समुह				
देखि	सम्म		५ वर्ष भन्दा मुनि	५-१४ वर्ष	१५- २५ वर्ष	२६ देखी ५९ वर्ष	६० वर्ष भन्दा माथी
बिहान ५ बजे	बिहान ६ बजे	महिला	सुत्ने	उठ्ने, सरसफाई गर्ने	उठ्ने, हातमुख धुने, पानी भर्ने, सरसफाई गर्ने	सरसफाई गर्ने, गाई भैंसीको लागि कुँडो बनाउने	आराम गर्ने
		पुरुष	सुत्ने	उठ्ने, चिया नास्ता खाने	उठ्ने, हातमुख धुने, चिया नास्ता खाने	उठ्ने, हातमुख धुने, चिया नास्ता खाने बाहिर काममा जाने तयारी गर्ने	आराम गर्ने
बिहान ६ बजे	बिहान ९ बजे	महिला	उठेर हातमुख धुने, चिया नास्ता खाने	खाजा खाएर गृह कार्य गर्ने	खाजा बनाउने, घरको काममा सघाउने	खाजा खाने, खाना बनाउने, गाई भैंसीलाई घाँस कुँडो दिने, सार्ने, जंगल जाने, बच्चालाई विद्यालय पठाउन तयारी गर्ने	घरको काम गर्ने, खाना खाने

		पुरुष	उठेर हातमुख धुने, चिया नास्ता खाने	खाजा खाएर गृह कार्य गर्ने	खाजा खाएर यताउति गर्ने, घरको काममा सघाउने	खाजा खाने, खेतबारीको काम गर्ने	घरको काम गर्ने, खाना खाने
बिहान ९ बजे	बिहान १० बजे	महिला	खेल्ने, बस्ने	विद्यालय जाने तयारी	विद्यालय, घरको काममा सघाउने	खाना खुवाउने, भाँडा सफा गर्ने, जंगल जाने	घरको काम गर्ने, हेरचाह गर्ने
		पुरुष	खेल्ने, बस्ने	विद्यालय जाने तयारी	विद्यालय, खेतबारीमा काम गर्ने	खाना खाने, खेतबारीको काम गर्ने, अन्यत्र जाने	घरको काम गर्ने, हेरचाह गर्ने
बिहान १० बजे	दिउँसो १ बजे	महिला	खेल्ने बस्ने	विद्यालय जाने पढ्ने	विद्यालय, खेतबारीमा काम गर्ने	खाना खुवाउने, गाई बाखा लाई घाँस, कुँडो पराल गर्ने, कपडा सफा गर्ने, खेतबारीको काममा जाने	घरको काम गर्ने, हेरचाह गर्ने
		पुरुष	खेल्ने, बस्ने	विद्यालय जाने, पढ्ने	विद्यालय जाने, खेतबारीमा काम गर्ने	खाना खाने, खेतबारीको काम गर्ने, अन्य काम गर्न जाने	घरको काम गर्ने, हेरचाह गर्ने
दिउँसो १ बजे	दिउँसो ३ बजे	महिला	खेल्ने, बस्ने, सुत्ने	विद्यालय जाने पढ्ने	घरको तथा खेत बारीको काम गर्ने, बाहिर काममा जाने	कुँडो पराल गर्ने, कपडा सफा गर्ने, खेत बारीको काममा जाने	घरको काम गर्ने, हेरचाह गर्ने
		पुरुष	खेल्ने, बस्ने, सुत्ने	विद्यालय जाने पढ्ने	खेत बारीको काम गर्ने, बाहिर काममा जाने	खेत बारीको काम गर्ने तथा अन्य काम गर्न जाने	घरको काम गर्ने, हेरचाह गर्ने
दिउँसो ३ बजे	साँभ ५ बजे	महिला	खेल्ने, बस्ने,	विद्यालय बाट फर्कने, खाजा खाने, घरको काममा सघाउने	विद्यालयबाट फर्कने, कामबाट फर्कने, खाजा तयार गर्ने, खुवाउने, घरको काम गर्ने	कामबाट फर्कने, घरको काम गर्ने, गाई वस्तुलाई घाँसपात, पानि खुवाउने	घरको काम गर्ने, हेरचाह गर्ने, खाजा खाने

		पुरुष	खेल्ने, बस्ने	विद्यालयबाट फर्कने, खाजा खाने, खेल्ने	विद्यालयबाट फर्कने, कामबाट फर्कने, खाजा खाने, घुम्ने	कामबाट फर्कने, खाजा खाने, घुम्ने	घरको काम गर्ने, हेरचाह गर्ने, खाजा खाने
साँझ ५ बजे	साँझ ७ बजे	महिला	खेल्ने, बस्ने	घरको काममा सघाउने, पढ्ने	घरको काममा सघाउने, पढ्ने	खाना तयार गर्ने, खुवाउने, घरको काम गर्ने, गाई भैंस लाई थुन्ने, घाँस पराल गर्ने	आराम गर्ने
		पुरुष	खेल्ने, बस्ने	पढ्ने, खेल्ने	पढ्ने खेल्ने, घुम्ने	खेत बारी तथा काम बाट फर्कने, खाना खाने	आराम गर्ने
साँझ ७ बजे	राती ९ बजे	महिला	खाने, बस्ने, सुत्ने	खाना खाने, पढ्ने	पढ्ने, घरको काम गर्ने	खुवाउने भाँडा तथा घर सफा गर्ने	खाना खाने, सुत्ने
		पुरुष	खाने, बस्ने, सुत्ने	खाना खाने, पढ्ने	पढ्ने, गफगाफ गर्ने, घुम्न जाने	खाना खाने, गफगाफ गर्ने	खाना खाने, सुत्ने
राती १० बजे	बिहान ५ बजे		सुत्ने	सुत्ने	सुत्ने	सुत्ने	सुत्ने

यस विश्लेषण बाट ५ वर्ष भन्दा कम उमेरमा लैंगिक रूपमा समानता रहेको देखिन्छ । तर ६ देखि २५ वर्ष उमेर समुहमा विद्यालय जाने काममा समानता रहेको तर साँझ र बिहानको समयमा छोरी तथा महिलाहरूले घरको काममा बढी ध्यान दिनुपर्ने पाईयो भने छोरा वा पुरुषहरू घर बाहिरको काममा तथा खेल्ने काममा समय दिएको पाईयो । साथै २६ वर्ष देखि ५९ वर्ष सम्मका उमेर समुहका महिलाहरूको बिहान सवेरै देखि साँझ अवेर सम्म घरायसी काम (चिया, खाजा, खाना बनाउने, बच्चाहरूलाई खुवाउने, घर भित्रको सरसफाई, गाई भैंसीलाई कुडो बनाउने, भकारो सोहर्ने तथा दुध दुहुने) मा व्यस्त हुने र पुरुषहरू बिहान र साँझको समयमा अलि फुर्सदमा हुने तथा दिनमा घर बाहिरका काममा व्यस्त हुने गरेको पाईयो । साथै ६० वर्ष भन्दा माथीका महिला तथा पुरुषहरू घरको वरपरको काममा तथा हेरचाहमा समय दिने गरेको पाईयो । युवा पुस्ताहरू विदेश तथा गाउँ बाहिर कामको खोजिमा जाने गरेको कारणले गर्दा घरमा रहेका महिलामा भन् कामको बोझ बढेको पाइयो ।

यो समग्र विश्लेषणबाट पारिश्रमिक बिनाको सेवामूलक (हेरचाहमूलक) कार्य र घर भित्रका गैर आर्थिक काममा महिलाहरूको संलग्नता हुने र पुरुषहरूको घर बाहिर र आर्थिक गतिविधीमा संलग्न

हुने गरेको पाइयो साथै पुरुषहरू निर्णय तहमा हुने र महिलाहरू निर्णय तह तथा छलफलहरूमा कम सहभागी हुन पाउने गरेको पाइयो । आयमूलक काममा महिला संलग्नता नहुँदा उनीहरूको आर्थिक पक्षमा पहुँच कमजोर देखिन्छ । आर्थिक पक्षमा पहुँच नहुँदा महिलाहरू परिवारका पुरुष सदस्यहरू माथि निर्भर रहनु पर्ने बाध्यता रहेको छ । जसका कारण महिलाहरूले विभिन्न प्रकारका हिंसाहरू सामना गर्न परेको देखिन्छ । महिला र पुरुष बीचको अन्तरनिर्भरताका लागि लैंगिकता उत्तरदायी बजेटहरूको तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

४.१२ यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकारको विश्लेषण

प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार भन्नाले जनसंख्या तथा विकास सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनको कार्ययोजना (ICPD-PoA) का अनुसार प्रजनन पद्धति, प्रक्रिया र कार्यसँग सम्बन्धित शारीरिक कमजोरी तथा रोगहरूको संक्रमण हुने स्थितिलाई मात्र नजनाएर; शारीरिक, मानसिक तथा सामाजिक रूपमा पूर्ण स्वास्थ्यको स्थितिलाई समेत जनाउँदछ । प्रजनन स्वास्थ्य अधिकारको भित्र दम्पति र व्यक्तिले आफ्नो सन्तानहरूको संख्या, जन्मान्तरको सम्बन्धमा स्वतन्त्र र जिम्मेवारीपूर्वक निर्णय गर्ने अधिकार राख्दछन् भनी परिभाषित गरेको पाइन्छ, जसलाई नेपाल समेत १८६ राष्ट्रहरूले सन् १९९४ मा पारित गरेको थियो ।

मानव अधिकारका मापदण्ड अनुसार हरेक राज्यले हरेक व्यक्तिको प्रजनन स्वास्थ्य अधिकारको सम्मान, संरक्षण र परिपूर्ति गर्नुपर्छ । हरेक व्यक्तिले आफ्नो स्वास्थ्य सुधारसँग सम्बन्धित कार्यक्रमहरूमा सहभागी हुन पाउने देखि लिएर बच्चा जन्माउने वा नजन्माउने र कहिले जन्माउने र शिशुको जन्म भइसकेपछि शिशुको उचित पालनपोषण कसरी गर्ने, त्यस सम्बन्धि आवश्यक जानकारी र उचित शिक्षा पाउनु पर्दछ ।

थवाङ गाउँपालिकामा जलवायु परिवर्तनको असर विभिन्न उमेर समुह र लिंगमा फरक फरक हिसाबले परेको देखिन्छ । धेरै पुरुषहरू रोजगारीको लागि बाहिर खासगरी भारत तथा अन्य ठाउँमा जानुपर्ने अवस्था हुदाँ घरको सबै कामको जिम्मा धेरै जस्तो महिलाहरूले गर्नु पर्ने अवस्था रहेको छ । विपदका कारणले महिलाहरूले बढ्दो कार्यबोझ तथा अन्य कारणले ढाड तथा कम्मर दुख्ने, यौनांगबाट तरल पदार्थ बग्ने, अत्यधिक रगत बग्ने, चिलाउने, पाठेघर खस्ने समस्या हुने गरेका छन् । तर हाल जनचेतनामा अभिवृद्धि भइ पाठेघर खस्ने तथा अन्य समस्याहरूमा केहि कमि भइरहेको छ । स्थानीय स्तरमा परिवार नियोजनका साधनहरू उपलब्धता बढ्दा जन्मदरमा कमि आएको छ । तरपनि उचित पूर्वाधारको कमीले महिलाको प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार अभै सुनिश्चित नभएको अवस्था छ । कोभिडको समयमा भएको बन्दबन्दीले स्वास्थ्य समस्या सम्बन्धि सामाग्रीहरूको वितरण नभएर समस्या उत्पन्न भएको थियो । बाटोमा पुल नहुदाँ विरामीलाई स्वास्थ्य संस्था पुर्याउन कठिनाई रहेको छ । धेरै जस्तो समयमा विरामीहरूले पालिका बाहिर तथा अन्य जिल्ला जानु पर्ने अवस्था रहेको छ । स्थानीय स्वास्थ्य संस्थामा गर्भपतन तथा अन्य सुविधाहरूको कमि रहेको छ । बाढी/पहिरोले सडक अवरुद्ध भएका कारणले बर्थिंग सेन्टरमा आउने सामग्री आउन नसकेर तथा कहिले थुप्रै गर्भवती महिलाको

डेलिभरी प्रभावित हुनेगरेको छ । । त्यसैगरी कतिपय समुदायमा बर्थिंग सेन्टर टाढा हुँदा पनि समस्या आउने गरेको छ । यस गाउँपालिकाको सबै वडामा सुरक्षित गर्भपतन सेवा सुचारु गरेता पनि कहिले स्रोत साधनको कमि कहिले दक्ष जनशक्तिको कमिले सेवा निरन्तर पाउन सकेको छैन भने असहज भूबनावटका कारण कहिले पहिरोले बाटो अवरोध तथा कहिले खोलामा उच्च वहाव र पुल नहुँदा सेवाग्राहिहरूले सहज सेवा लिन सकिरहेका छैनन् ।

४.१३ पारिस्थितिकीय प्रणालीको संकटासन्नता चित्रण तथा विश्लेषण

यस गाउँपालिकामा जलवायु परिवर्तनका प्रभावहरू तथा संभावित जोखिम र तिनहरूले वन जङ्गल/जैविक विविधतामा, कृषि र जल पारिस्थितिकीय प्रणालीमा कस्तो असर पारिरहेको छ भनी पत्ता लगाउनु यस विश्लेषणको उद्देश्य रहेको छ

४.१३.१ वन जङ्गल पारिस्थितिकीय प्रणालीमा परेको जोखिमहरूको विश्लेषण

यस गाउँपालिकामा जलवायु परिवर्तनका प्रभावहरू तथा संभावित जोखिमहरूले वनको अवस्थामा तथा जैविक विविधतामा के कस्तो असर पारिरहेको छ भनी पत्ता लगाउन यस विधिको प्रयोग गरीएको थियो । समुहमा छलफल र अन्तक्रियाबाट जानकारी संकलन गरिएको थियो । पत्ता लगाईएका जोखिमहरूलाई उच्च-३, मध्यम-२ तथा न्युन-१ वर्गमा विभाजन गरी वन प्रजातीमा परिवर्तन, जीवजन्तुका प्रजातीमा परिवर्तन, वनको अवस्था, यसका संयोजन तथा पारिस्थितिकीय प्रणालीको सेवामा कस्तो परिवर्तन आएको छ भनी विश्लेषण गरिएको थियो ।

तालिका १७: वन जङ्गल पारिस्थितिकिय प्रणालीमा परेको जोखिमहरुको विश्लेषण

क्र.सं.	जोखिमहरु	वन प्रजातीमा परिवर्तन	जिवजन्तु प्रजातीमा परिवर्तन	वनको अवस्था/गुणस्तर	संयोजन	वनको पारिस्थितिकिय प्रणाली सेवामा परिवर्तन	जम्मा
१	पहिरो	२	३	३	२	२	१२
२	खडेरी	२	२	२	२	२	१०
३	कृषि रोग	२	२	२	२	२	१०
४	बाढी	२	२	२	१	२	९
५	हावाहुरी	२	१	२	१	२	८
६	चट्याङ्ग	२	१	२	१	१	७
७	असिना	१	१	२	१	१	६
८	आगलागी	२	२	२	२	२	१०
	औसत	१.८७	१.७५	२.१३	१.५	१.७५	

यस गाउँपालिकाको वन पारिस्थितिकिय प्रणालीको विश्लेषण गरि हेर्दा सबै भन्दा बढी असर पहिरो, खडेरी, रोगकिरा र आगलागीले पारेको छ । पहिरोका कारण वर्षेन वनमा क्षति पुग्ने गरेको छ भने खडेरीका कारण वनको गुणस्तर तथा वनको पारिस्थितिकिय प्रणाली सेवामा समेत असर गरेको छ ।

४.१३.२ कृषि पारिस्थितिकिय प्रणालीमा परेको जोखिमहरुको विश्लेषण

जलवायु परिवर्तनका प्रकोपहरुले कृषि पारिस्थितिकिय प्रणालीमा पारेको प्रभाव विश्लेषण गर्नलाई यो विधि प्रयोग गरिएको थियो । समुहमा छलफल र अन्तक्रियाबाट जानकारी संकलन गरिएको थियो । पत्ता लगाईएका जोखिमहरुलाई उच्च-३, मध्यम-२ तथा न्युन-१ वर्गमा विभाजन गरी प्रमुख बालीहरुलाई आधार मानि विश्लेषण गरिएको थियो ।

तालिका १८: कृषि पारिस्थितिकिय प्रणालीमा परेको जोखिमहरुको विश्लेषण

क्र.सं.	जोखिमहरु	खेती प्रणालीमा परिवर्तन	कृषि बसोबास जिवजन्तु प्रजातीमा परिवर्तन	भूमिमा गर्ने	कृषिजन्य उत्पादन गुणस्तर	कृषि पारिस्थितिकिय प्रणालीको सेवामा परिवर्तन	जम्मा
१	पहिरो	१	२		३	३	९
२	खडेरी	३	३		३	२	११
३	कृषि रोग	२	२		३	२	९
४	बाढी	१	१		३	२	७

५	हावाहुरी	२	१	२	२	७
६	चट्याङ्ग	१	१	१	१	४
७	असिना	२	१	३	२	८
८	आगलागी	१	१	१	१	४
	औसत	१.६३	१.५	२.३८	१.८८	

कृषि पारिस्थितिकिय प्रणालीमा परेको जोखिम विश्लेषण गर्दा समग्रमा सबैभन्दा बढी जोखिम खडेरी, रोग किरा, असिना र पहिरोको देखिएको छ, जसले गर्दा कृषिजन्य उत्पादन तथा गुणस्तरमा ह्रास आएको देखिएको छ ।

४.१३.३ जल (खोला, ताल, नदी) पारिस्थितिकिय प्रणालीमा परेको जोखिमहरूको विश्लेषण

यस गाउँपालिकामा भएका खोलानाला, पानीका मुहानमा जलवायु परिवर्तनले पारेको असर विश्लेषण गर्न यो विधिको प्रयोग गरिएको थियो । एकातिर जोखिमहरू राखेर र अर्कोतिर पानीका स्रोतहरूमा रहेका वनस्पति र जीवजन्तुमा परिवर्तन, पानीको गुणस्तरमा परिवर्तन, पारिस्थितिकिय प्रणालीको संयोजन तथा तिनका सेवामा परिवर्तन राखी जोखिमको अवस्था विश्लेषण गरिएको थियो । समुहमा छलफल र अन्तक्रियाबाट जानकारी संकलन गरिएको थियो । पत्ता लगाईएका जोखिमहरूलाई उच्च-३, मध्यम-२ तथा न्युन-१ वर्गमा विभाजन गरी विश्लेषण गरिएको थियो ।

तालिका १९: जल (खोला, ताल, नदी) पारिस्थितिकिय प्रणालीमा परेको जोखिमहरूको विश्लेषण

क्र. सं.	जोखिमहरू	वनस्पती जल प्रजातीमा परिवर्तन	जिवजन्तु प्रजातीमा परिवर्तन	पानीको अवस्था गुणस्तर	संयोजन	जल पारिस्थितिकिय प्रणालीको सेवामा परिवर्तन	जम्मा
१	पहिरो	२	१	२	२	२	९
२	खडेरी	३	२	३	२	३	१३
३	कृषि रोग	१	१	१	१	१	५
४	वाढी	२	२	३	२	२	११
५	हावाहुरी	१	१	१	१	१	५
६	चट्याङ्ग	१	१	१	१	१	५
७	असिना	१	१	१	१	१	५
८	आगलागी	१	१	१	१	१	५
	औसत	१.५	१.२५	१.६३	१.३८	१.५	

जल पारिस्थितिकिय प्रणालीको विश्लेषण गर्दा खडेरी त्यसपछि बाढी र पहिरो जस्ता प्रकोपहरूको असर जल पारिस्थितिकीय प्रणालीमा उच्च रहेका छन् । यी प्रकोपहरूका कारणले पानी सतह घट्नु, पानीको शुद्धतामा कमी आउनु, पानीको स्रोतहरू सुक्नु जस्ता असरहरू देखिएका छन् ।

४.१३.४ पारिस्थितिकिय प्रणालीमा परेको तुलनात्मक जोखिम विश्लेषण

विभिन्न पारिस्थितिकिय प्रणालीहरूको विश्लेषण गरे पश्चात तुलनात्मक जोखिम विश्लेषण गरिएको थियो । विभिन्न पारिस्थितिकिय प्रणालीहरूको विश्लेषण गरे पश्चात सबैभन्दा बढी जलवायुजन्य जोखिम कृषि पारिस्थितिकिय प्रणाली त्यसपछि वन पारिस्थितिकिय प्रणाली र जल पारिस्थितिकिय प्रणालीमा परेको पाईयो । पानीका स्रोत सुक्नाले (खडेरी), कृषिमा लाग्ने रोगले कृषि क्षेत्रमा जोखिम थपेको देखिन्छ, भने वन क्षेत्रमा आगलागी र खडेरीले प्रभाव परेको पाइएको छ । तिन ओटा पारिस्थितिकिय प्रणालीमा परेको तुलनात्मक जोखिम विश्लेषण तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका २०: विभिन्न पारिस्थितिकिय प्रणालीहरूको तुलनात्मक विश्लेषण

क्र. सं	पारिस्थितिकिय प्रणाली	विविधता	अवस्था/ गुणस्तर	संयोजन	पारिस्थितिकिय प्रणालीमा परिवर्तन	जम्मा	औसत
१	वन	१.८१	२.१३	१.५	१.७५	७.१९	१.८
२	कृषि	१.५७	२.३८	-	१.८८	५.८३	१.९४
३	जल	१.३८	१.६३	१.३८	१.५	५.८९	१.४७

कृषि क्षेत्र प्रत्यक्ष रूपमा मानिसको दैनिकि सँग जोडिएको हुँदा यसको असरले मानिसमा प्रभाव परिरहेको हुन्छ, जस्तै कृषि उत्पादन कमि भएमा खाद्यान्न आपूर्तिको लागि परिवारको सदस्य कामको खोजिमा अन्यत्र जानु पर्ने यसले घरमा रहेकाको कार्यभार बढ्न जाने, पारिवारिक तनाव बढ्ने तथा बालबालिकामा आवश्यक पैष्टिक खाना नपुगेर कुपोषण देखिने जस्ता समस्या निम्तन सक्छ ।

परिच्छेद ५: गाँउपालिको श्रोत तथा क्षमता विश्लेषण

लुम्बिनी प्रदेशको रोल्पा जिल्लामा रहेको थवाङ गाँउपालिकाको स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना निर्माणका लागि विभिन्न चरणमा विभिन्न विधीहरूको प्रयोग गरेर यस पालिकाको श्रोत साधन तथा क्षमता विश्लेषण गरिएको छ । स्थानीय विपद जोखिम न्युनिकरण तथा अनुकूलनका लागि उपयुक्त पूर्वाधार, स्थानीय जनशक्ति, सामाजिक श्रोत, प्राकृतिक श्रोत र अन्य संरचना लगायत वडाको क्षमता विश्लेषण गरी यस योजनामा समावेश गरिएको छ ।

५.१ गाउँपालिकामा भएको श्रोत तथा क्षमता:

स्थानीय अनुकूलन योजना तयारी गर्नका लागि थवाङ गाउँपालिकामा विभिन्न समयमा छलफल गर्ने क्रममा यस पालिकाको श्रोत तथा क्षमता निम्नानुसार रहेका छन् ।

तालिका २१: थवाङ गाउँपालिकाको श्रोत र क्षमता

विवरण	श्रोत साधन रहेको स्थान	सङ्ख्या	क्षमता	अवस्था
भोलुंगे पुल	विभिन्न स्थानमा	१४	२ वटा जोखिमपूर्ण अरु सबै राम्रो	संचालनमा रहेको
काठे पुल	विभिन्न स्थानमा	५	जिर्ण	संचालनमा रहेको
सडक	गाउँपालिका भित्र	१५	सबै कच्चि	१२ महिना नचल्ने
विद्यालय भवन	गाउँपालिका भित्रका वस्ती तथा वडाहरूमा	३१	(प्रथमिक : १६ माध्यमिक तह: ३ वटा)	१२ पक्की भवन र १९ कच्चि
स्वास्थ्य संस्था	वडा तथा वस्तीहरूमा	११	५ वटा स्वास्थ्य चौकी र ५ वटा स्वास्थ्य इकाई, १ आधारभुत अस्पताल	संचालनमा रहेका
सुरक्षित आवास तथा स्थान	विभिन्न सरकारी तथा सामुदायिक भवन	१६	बैठक वस्न, कार्यलय संचालन गर्न तथा आपतकालिन आवासका लागि उपयोग गर्न सकिने	संचालनमा रहेको
सार्वजनिक शौचालय		४ वटा	सार्वजनिक स्थानमा शौच गर्न सहज भएको	२ पक्कि, २ जिर्ण
स्वास्थ्य कार्यकर्ता तथा जनस्वास्थ्य	गाउँपालिका क्षेत्र भित्र	२० जना	पालिकाका सेवा क्षेत्र भित्र सेवा प्रदान गर्नका लागि क्षमता भएको	कार्यरत रहेको
महिला स्वास्थ्य स्वयमसेविका	गाउँपालिका क्षेत्र भित्र	४०	पालिकाका विभिन्न वडा तथा वस्तीमा रहेर सेवा प्रदान गरिरहेको	कार्यरत रहेको
तालिम प्राप्त कृषि तथा पशु सेवा प्राविधिक	गाउँपालिका क्षेत्र भित्र	५४	कृषि तथा पशु प्राविधिकको रुपमा काम गरेको	कार्यरत रहेको
तालिम प्राप्त मेकानिक्स	गा.पा.	२	मेकानिक्स काम गर्ने दक्षता प्राप्त भएको	संचालनमा रहेको

विवरण	श्रोत साधन रहेको स्थान	सङ्ख्या	क्षमता	अवस्था
तालिम प्राप्त सिलाईकटाई	गा.पा.	२५	सिलाई कटाई सम्बन्धी क्षमता विकास भई काम तथा व्यावसाय शुरु गरेका	कार्यरत तथा संचालनमा रहेको
शिक्षक	गा.पा. भित्रका शैक्षिक संस्थाहरुमा	९४	पठनपाठनमा संलग्न । यसबाट विद्यार्थीहरु तथा समुदायमा प्रत्यक्ष लाभ पुगिरहेको	विद्यालयमा पठनपाठन गरिरहेका
सिकर्मी, डकर्मी	गाउँपालिका क्षेत्र भित्र	३५४	तालिम नलिएको काम गर्दैजाँदा जानेका	सेवा दिइरहेका
सामुदायिक भवन (थवाड सामुदायिक भवन, महिला भवन, कृषि भवन, सामुदायिक सभा भवन, स्वास्थ्य चौकी भवन आदी)	पालिका भित्र	१८	विपद व्यावस्थापन आपतकालिन आश्रय स्थलको रूपमा प्रयोग गर्न सकिने	
मठ मन्दिर (जल्लाकी, भुमेथान, देवीथान)	पालिका भित्र	१७	धार्मिक तथा सांस्कृतिक रूपमा महत्व बोकेको र पर्यटकिय संभावना रहेको ।	
पर्यटकिय क्षेत्र (जन्तरे, जलाकी, ब्राजवाड, जलजला आदी)	पालिका भित्र	७ भन्दा बढी	आन्तरिक तथा वाह्य पर्यटन प्रवृद्धन गर्न सकिने	
समूह, क्लव (वन समुह १८, आमा समुह २८, युवा क्लव, बाल क्लव १४)	गाउँपालिकाभित्र आमा समुह र वचत समुह गरी	६०	सामुदायिक छलफल सञ्चालन, वचत कोष सञ्चालन स्थानीय आवश्यकता समाधानमा पहल	
व्यापार व्यवसाय	विभिन्न वडा तथा वस्तीहरुमा	१३८ वटा	होटल २३ वटा, किराना पसल, इलेक्ट्रिकल पसल, कस्मेटिक, फेन्सी, औषधी, निर्माण सामग्री व्यावसाय, भाँडा पसल, सुनचाँदी पसल आदी गरी १३८ वटा व्यापार व्यावसाय रहेका	संचालनमा रहेका वित्तिय कारोवारमा संलग्न भएको
व्यावसायिक केन्द्र	थवाड ठूलोगाँउ, टुटु, उवा	५ स्थान	यि व्यावसायिक केन्द्रबाट पालिका वासीहरुका लागि दैनिक उपभोग्य वस्तुहरु खरिद विक्री हुने गर्दछ । यसबाट पालिकाभित्र आर्थिक कृयाकलाप चलायमान हुने गरेको छ ।	संचालनमा भएका र खरिद तथा विक्री भईरहेको
बैंक तथा वित्तिय संस्था	पालिकाका विभिन्न स्थानमा	६ वटा	आर्थिक कारोवार, वित्तिय सुविधा तथा व्यावसायीकता हुने	संचालनमा रहेका
नदीनाला (वाजे खोला, जुतर	पालिकाको विभिन्न क्षेत्र भएर बग्ने	१६	जल प्रवाह हुने सिंचाई तथा खानेपानी आपूर्ति गरिरहेका	सदावहार तथा मौसमी

विवरण	श्रोत साधन रहेको स्थान	सङ्ख्या	क्षमता	अवस्था
खोला, लिवाङ खोला, रिग खोला, तेल खोला, वाडीम खोला, जिया खोला)				
ताल तथा पोखरी (जन्तरे, ब्राजवाङ, जलाकी, ज्यारवी लगायत तालहरू)	पालिकाको विभिन्न क्षेत्रमा	१०	पर्यटकिय क्षमता तथा जलश्रोत को भण्डार	जलश्रोत भण्डार
वनजङ्गल (सरकारी, सामुदायिक तथा निजी)	पालिकाको विभिन्न क्षेत्रमा		आवाश्यक वन पैदावर उपलब्ध हुन सक्ने	संचालनमा

५.२ गाउँपालिका भित्र रहेका संगठित संस्थाहरू

यस गाउँपालिकामा सरकारी तथा गैर सरकारी संस्थाहरू पालिकाको क्षमताको रूपमा रहेको पाईन्छ । खानेपानी, सिंचाई, पूर्वाधार, स्वास्थ्य, शिक्षा, वन, वातावरण, युवा, महिला, बालबालिकासंग सम्बन्धीत संस्थाहरू यस गाउँपालिको श्रोत तथा क्षमता हुन् ।

तालिका २२: सेवा प्रदायक संस्थाको विश्लेषण

संस्था	संस्थाले प्रदान गर्ने सेवा तथा भुमिकाहरू	सम्भाव्य अनुकूलन सहयोग
गा.पा./वडा	विकास निर्माण तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाह	लापा कार्यन्वयन
सामुदायिक स्वास्थ्य केन्द्र	स्वास्थ्य सम्बन्धी उपचार, सल्लाह, सुभाब	जनचेतना, नयाँनयाँ रोगको बारेमा सचेतीकरण
पशु सेवा शाखा	भ्याक्सीन सेवा, पशु चौपाया उपचार/परामर्श	पशु नश्ल सुधार, निशुल्क पशु सेवा, स्तर उन्नती
कृषि ज्ञान केन्द्र	सहुलियत दर वीउविजन वितरण	उन्नत बीउ व्यवस्था, कृषि तथा पशु सम्बन्धी तालिम, जैविक विषादीको लागि सल्लाह सुभाब
प्रहरी कार्यलय	शान्ती सुरक्षा कायम र खोज उद्धार कार्यमा सहयोग	चोरी निकासी नियन्त्रण तथा विपद जोखिममा उद्धार तथा न्युनिकरणमा सहयोग
डिभिजन वन कार्यलय	उपभोक्ताको माग अनुसार वन पैदावर आपूर्तिको सहयोग, प्राविधिक सहयोग	वृक्षारोपण, वन व्यवस्थापनका कार्यमा सहयोग
मालपोत, नापी शाखा	जग्गा रजिस्ट्रेसन, लालपुर्जा वितरण, रोक्का, फुकुवा	

संस्था	संस्थाले प्रदान गर्ने सेवा तथा भूमिकाहरु	सम्भाव्य अनुकूलन सहयोग
विद्यालय	शैक्षिक सेवा केन्द्र	वतावरण शिक्षा प्रदान
विद्युत प्राधिकरण कार्यालय	विद्युत लाइन विस्तार	सस्तो सुलभ तरिकाले सिएफएल सहयोग
बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु	ऋण दिने बैकिङ्ग कारोवार, तालिम	सुलभ ब्याजमा ऋण प्रदान गर्ने, आयआर्जन सम्बन्धी तालिम
नेपाल रेडकस	राहात सामाग्री वितरण भाँडाकुडा/त्रिपाल/ वाटरगार्ड, पुर्व तयारी तथा क्षमता विकास	विपद जन्य घटना न्युनिकरणका लागि सहजिकरण, सामाग्री सहयोग गर्ने
सामुदायिक वन उपभोक्ता समुह	काठ, दाउरा प्रदान, विपन्न वर्गमुखी कार्यक्रम संचालन, वन हेरालुलाई तालिम गोष्ठी तथा चाहिने सामाग्री वितरण, चोरी शिकारी नियन्त्रण दल गठन र परिचालन	सुलभ मुल्यमा काठ, दाउरा प्रदान, आयआर्जन सम्बन्धी तालिम, जिविकापार्जनमा सहयोग, विपन्न वर्गमुखी कार्यक्रम अझ बढाउने/सुशानको काम गर्ने
सहकारी संस्था	बचत र कर्जा प्रवाह, ऋण उपलब्ध गराउने, आयआर्जन र वैकल्पिक उर्जा	वायोग्यास तथा गोबरग्यास सस्तो सुलभ मात्रामा बनाउन सहजिकरण
Ipas Nepal	प्रजनन स्वास्थ्य तथा जलवायु अनुकूलन	स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयन
विकास सरोकार समाज, नेपाल	कृषि क्षेत्रमा सहयोग, क्षमता विकास, महिला सर्वाङ्कितरण	कृषि क्षेत्रमा अनुकूलन सहयोग
पास नेपाल	प्रजनन स्वास्थ्य तथा जलवायु अनुकूलन	स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयन
Rudas Nepal	पोषण तथा स्वास्थ्य क्षेत्रमा	स्वास्थ्य तथा कृषिमा सहयोग
स्थानीय संचारकर्मी	सुचना, समाचार तथा सचेतना मुलक सन्देशहरु	सन्देश प्रसारण तथा समाचार संप्रेषण

परिच्छेद ६ :विषयगत क्षेत्रमा परेको प्रभाव, अनुकूलन विश्लेषण तथा योजना निर्माण

६.१ विषयगत क्षेत्रमा परेको प्रभाव:

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको परीमार्जीत खाका २०७६ ले ८ वटा विषयगत क्षेत्र र ४ वटा अन्तर विषयगत क्षेत्र गरि तोकिएको साथै यस विधिबाट थवाङ गाउँपालिकाको स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारीका क्रममा १० वटा विषयगत क्षेत्र भित्र रहेर विगत ३० वर्ष पहिले देखि हालसम्म जलवायुमा देखिएको परिवर्तनले विभिन्न क्षेत्रगत प्रभाव तथा हालको अवस्था र भविष्यको अनुमान प्रस्तुत गरिएको छ । पहिलेको अवस्थाबाट वर्तमान अवस्थामा भएको परिवर्तन र भविष्यमा पर्न सक्ने नकारात्मक असरको चित्रण गरिएको छ । जसले जलवायु परिवर्तनको नकारात्मक असरबाट अनुकूलित हुन गर्नुपर्ने कामहरूको प्राथमिकीकरण र लेखाजोखा गर्न मद्दत भएको छ । मानव उत्सुकताकाले प्रकृतिको रूप बदलि रहेको परिप्रेक्षमा मानव वस्ती बाँच्न हामी प्रकृतिसंग भन्ने आशयका साथ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना आवश्यक भएको हो ।

तालिका २३: विषयगत क्षेत्रमा परेको प्रभाव विश्लेषण

३० वर्ष भन्दा अगाडीको अवस्था	हाल महसुस गरिएको प्रभाव	भविष्यको अनुमान	महिला तथा बालबालिका तथा संकटासन्न वर्गमा पर्न सक्ने प्रभाव
१. कृषि तथा खाद्य सुरक्षा			
आकासे पानीको आधारमा खेतीपाती गरिन्थ्यो । कृषिमा प्रयोग हुने गोठे मल प्रांगारिक मलका लागि प्रशस्त गाई वस्तु पालिन्थ्यो । स्थानीय	कुलो सिंचाईको व्यवस्था व्यवस्थित हुँदै गरेको । उन्नत खेती र बीउ बिजनको प्रयोग । अन्न बालीमा आधुनिकता तिर उन्मुख भएको । पानी समयमा नपर्ने, बाढि पहिरोले खेत बगाउने, मिचाहा	पक्की तथा व्यवस्थित सिंचाई कुलो निर्माण । पानीका मुहानहरु सुक्ने संभावना । प्रांगारिक मलको प्रयोग घट्ने तथा रासायनिक मलको प्रयोग बढ्ने	दूषित खाद्य पदार्थको उपभोगबाट उत्पन्न हुने रोगहरूको फैलावट बढ्नेछ। सुनौला हजार दिनका आमाहरु

३० वर्ष भन्दा अगाडीको अवस्था	हाल महसुस गरिएको प्रभाव	भविष्यको अनुमान	महिला तथा बालबालिका तथा संकटासन्न वर्गमा पर्न सक्ने प्रभाव
जातका बीउ विजनको मात्र प्रयोग हुन्थ्यो । वतावरण स्वच्छ, स्वस्थ खाद्य वस्तुका कारण मानव स्वस्थमा खाद्य वस्तुबाट उत्पन्न हुने रोग व्याधि लाग्दैनथ्यो । साथै सिमित खाद्य वस्तुका कारण खाद्य अभाव हुने हुँदा प्राकृतिक खाद्य वस्तुहरु - गिठ्ठा, भ्याकुर आदिको प्रयोग गरिन्थ्यो ।	प्रजाती देखा परेको । गाईवस्तु पाल्ने चलन कम हुँदै गएको छ । बजारबाट खाद्य वस्तु किनेर खान थालेको ।	र किटनाशक विषादिहरुको प्रयोग हुने । स्थानीय बीउ बीजन लोप हुँदै जाने स्थानीय स्तरमा खाद्य उत्पादन घट्दै जाने । सिमित खाद्यान्न उत्पादन हुने हुँदा कृषि उत्पादनमा कमि आउने । स्थानीय प्रजातिको पशुचौपाय लोप हुन सक्ने । उन्नत जातका पशुपालनमा वृद्धि हुने ।	सुरक्षीत पोषण नपाएर कमजोर हुने, गर्भमै बच्चा मर्ने, रक्तअल्पता हुने जस्ता समस्याबाट ग्रसित हुन सक्नेछन् । बच्चाहरु कुपोषित हुन सक्नेछन् । सन्तुलित आहारको कमी हुन् सक्नेछन् ।

२. वन, जैविक विविधता तथा जलाधार संरक्षण

८० प्रतिशत भन्दा बढि भू-भाग वनले ओगटेको, चराचुरुङ्गीहरु प्रशस्त देख्न पाईन्थ्यो । जैविक विविधता युक्त जंगल रहेको थियो । खोला नाला, ताल तलैयामा पाईने जल निर्मल हुन्थ्यो ।	घना वनको घनत्वमा कमी तथा पातलो हुँदै गएको । वन पातलो हुँदै जाने क्रम नरोकिए जंगली जनावर र चराचुरुङ्गीहरु लोप हुन सक्ने खतरा बढेको छ । जंगली जनावर र वन्यजन्तुहरु लोप भैसकेको छिटफुट मृग, घोरल देखिने गरेको र बाँदर र केहि पशुपंक्षी देख्न	सवै जनावरहरु लोप हुने खतरामा रहे पनि बाँदरको संख्यामा वृद्धि हुने, जडिबुटीहरु लोप हुने मिचाहा प्रजातिहरुको वृद्धि भई जलाधार क्षेत्र तथा जैविक विविधतामा कमी आउन जाने ।	अहिलेको जस्तै आगलागीको घटना बढ्दै गए वन पैदावार लिन टाढा जानु पर्ने हुन सक्छ । बाँदरको संख्या वृद्धि हुँदा महिला बालबालिका वन जंगलमा घाँस दाउरा जान जोखिम हुने ।
---	---	--	--

३० वर्ष भन्दा अगाडीको अवस्था	हाल महसुस गरिएको प्रभाव	भविष्यको अनुमान	महिला तथा बालबालिका तथा संकटासन्न वर्गमा पर्न सक्ने प्रभाव
	सकिने बाहेक अन्य जनावर देख्न कम भएको ।		

३. जलस्रोत तथा उर्जा

पानीका मूल तथा मुहानहरु प्रयाप्त थिए र पानिको श्रोत राम्रो । आकाशे पानी मौसम अनुसार पर्दथ्यो । घना जंगल थियो, दाउरा, घाँस नजिकै पाईन्थ्यो । दाउरा र टुकी बत्तीको प्रयोग गरिन्थ्यो । पानी धेरै पर्ने गर्थो । पानी घट्टको प्रयोग ।	वन पातलो तथा डोजरको प्रयोगका कारण पानीको मुहानहरु सुक्दै गरेको । हाल ऊर्जाको रूपमा सोलार बत्ती, बिजुली बत्ती, छिटफुट एल.पी.ग्याँसको प्रयोग गरिन्छ । सोलार बत्ती र विद्युतको प्रयोग हुने गरेको । पानी घट्टको प्रयोग कम हुँदै गएको र सेलर मिलको प्रयोग बढेको ।	पर्यावरणीय अध्ययन बिना गरिने विकासका पुर्वाधार निर्माणका कारणले वन जंगल घट्टै जाने हुँदा सुख्खा खडेरी, खण्डवृष्टि, अतिवृष्टि हुने अवस्था आउन सक्छ । पानीको मुहानहरु सुक्दै जान्छन्, निश्चित स्थानमा मात्र रुख वृक्ष रहने भएकोले दाउरा घाँस प्रयोग नगर्ने । सोलार र बिजुलीको अधिकतम प्रयोग भई नयाँ नयाँ ऊर्जाको अविष्कार हुनेछन् । राष्ट्रिय प्रसारण निर्माण हुन सक्ने र प्रयाप्त विद्युतिय सुविधा हुने ।	खाना पकाउन अधिकांश परिवारले दाउराको प्रयोग गर्ने हुँदा र स्वच्छ उर्जाको प्रयोग नहुँदा महिला, दुधे बालबालिका र वृद्धवृद्धाहरुमा श्वासप्रश्वासको जोखिम अधिक रहेको छ । खाना पकाउने दाउराको प्रयोग र रोजगारीका सिलसिलाका पुरुषहरु घरमा नहुँदा दाउरा संकलनमा गर्न जाने महिलाहरु वन्यजन्तुसँगको द्वन्द्वको जोखिम हुन्छ ।
--	--	--	--

४. स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई

३० वर्ष भन्दा अगाडीको अवस्था	हाल महसुस गरिएको प्रभाव	भविष्यको अनुमान	महिला तथा बालबालिका तथा संकटासन्न वर्गमा पर्ने सक्ने प्रभाव
<p>विषादी रहित पोषणयुक्त भोजन हुन्थ्यो । ताजाताजा फलफुल, माछा, मासु, दुध, दही, घ्यू, मह, आदि प्रयाप्त पाईन्थ्यो । स्वास्थ्य चौकी थिएन । प्राकृतिक उपचार, जडीबुटी, धामी भाँक्रिको प्रयोग गरिन्थ्यो । औँलो, भाडा पखाला जस्ता रोगहरु धेरै देखिन्थ्यो । पिउने पानीहरु शुद्धिकरण गरिएको हुँदैन थियो । कम सरसफाई हुने गर्दथ्यो मानिसहरुले सरसफाईलाई महत्व दिँदैन थिए ।</p>	<p>खुल्ला दिशामुक्त क्षेत्र घोषणा भएको छ र चर्पीको प्रयोग हुन थालेको, स्वास्थ्य संस्था सञ्चालनमा छ । प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र तथा प्रसुती गृह संचालनमा छन् । खाद्यन्नमा रासायनिक विषाधिको प्रयोग भएको खाद्यन्नले नयाँ नयाँ रोगहरु देखा पर्ने गरेको तथा स्वास्थ्यमा असर । मानिसको जिवनशैली र खानपानले मानव रोगमा वृद्धि हुँदै गएको, अस्पतालको पहुँचमा वृद्धि सँगै चेतनामा वृद्धि भई स्वास्थ्यमा सचेत रहन थालेको । परिवार योजना तथा गर्भपतन सेवा लिन थालेका र यस बारे बोल्न सक्ने भएका ।</p>	<p>मानिसको खानपान जिवनशैली कम शाररिक परिश्रमले स्वास्थ्य कमजोर हुन जाने । जंकफुड लगायतका खाद्यन्नले मानव रोगहरु देखा पर्नेछ । प्रकृतिमा औद्योगिकिकरणका कारण भएको जलवायु परिवर्तन सँगै मानिसको स्वास्थ्यमा समस्या भएको हुने छ । प्रेसर, सुगर, हाड जोर्नि, जस्ता नयाँनयाँ रोगहरु देखा पर्ने । स्वास्थ्य संस्थाहरु आधुनिक र सुविधायुक्त हुने छन् ।</p>	<p>किशोरी मैत्री शौचालय नभएका विद्यालयमा महिनावारीको समयमा अप्ठेरो पर्ने गरेको छ । शौचालयहरुमा पानीको आपूर्ति सहज छैन जसले गर्दा महिनावारीको समयमा अप्ठेरो पर्ने गरेको छ । स्वास्थ्य संस्थाको पहुँचले महिला तथा बालबालिकाको स्वास्थ्य स्थिति सुधार हुने देखिन्छ ।</p>

५. जलवायु जन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद जोखिम व्यवस्थापन

<p>समयमा वर्षा हुन्थ्यो, तापक्रम समय अनुकूल थियो, उर्वराशक्ति प्रशस्त थियो, पानीको स्रोतहरु प्रशस्त थियो</p>	<p>वर्षा अनिश्चित हुने गरेको छ । तापक्रम वृद्धि, उर्वराशक्ति घट्दै गएको, पानीका स्रोतहरु सुक्दै गएको । रोगको मात्रा बढेको । वन विनासमा वृद्धिका कारण</p>	<p>अतिवृष्टि तथा अनावृष्टि हुन सक्ने । प्रतिकूल तापक्रम, उत्पादनको सम्भावनामा कमि, पानीका स्रोतहरु कहाँ थिए भनेर</p>	<p>दलित, महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्ग, संकटउन्मुख समुदायहरु बढि जोखिममा, समाजका सीमान्तकृत समूह,</p>
--	--	--	---

३० वर्ष भन्दा अगाडीको अवस्था	हाल महसुस गरिएको प्रभाव	भविष्यको अनुमान	महिला तथा बालबालिका तथा संकटासन्न वर्गमा पर्ने सक्ने प्रभाव
हावापानीको प्रभावका कारण उत्पन्न रोगहरु कम थियो । वन विनास थिएन, बाढी कम हुन्थ्यो । वन्यजन्तु प्रशस्त थिए, जडीबुटी प्रचुर मात्रामा पाईन्थ्यो । समयमा पानी पर्ने तर पहिरोको जोखिम कम थियो ।	बाढी तथा पहिरोको प्रकोप रहेको वन्यजन्तुको संख्यामा कमि पानी कम पर्ने हुँदा बाढि र पहिरोले क्षति पुऱ्याएको ।	खोज्नु पर्ने अवस्था भन बढने सम्भावना, मानव स्वास्थ्यका लागि प्रयाप्त खर्च व्यवस्थापन गर्नुपर्ने । वन सम्पदाको अस्तित्व खतरामा, वन्यजन्तु लोप हुने सम्भावना, जडीबुटी नरहने सम्भावना, अग्ला पहाड तथा हिमश्रृखलाहरुमा व्यापक रुपमा पहिरोले क्षति गरेको हुनेछ ।	महिला, अपाङ्ग, बाल-बालिका तथा वृद्ध-वृद्धाहरुजस्ता अतिसंकटउन्मुख समूहहरुका लागि प्राथमिकताका आधारमा विपद जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी विशेष कार्यक्रमहरुको विकास गरी संचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

६. स्थानीय ग्रामिण तथा शहरी वस्ती

जनसंख्या कम थियो । पातलो वस्ती थियो । सरकारी कार्यालयहरु टाढा थिए । सामान्य गोरेटो बाटोको व्यवस्था थियो । सामान्य माटो, ढुंगा र काठले बनेका घरहरु थिए, खानेपानी योजना तथा विद्यालयहरु थिएन ।	पक्की घरहरु निर्माणका कामहरु बढिरहेको । सरकारी कार्यालय र गैसस हरुको कार्यालय स्थापनाको क्रम बढ्दो रहेको । गाँउ तथा वस्ती स्तर सम्म मोटरबाटो विस्तारको कार्य भैरहेको । घरको सङ्ख्यामा वृद्धि भएको छ । खानेपानी योजना सञ्चालनमा छन् । सामान्य मोटर बाटोको निर्माण भएको छ । विद्यालय भवनको निर्माण भएको	बढ्दो शहरिकरणले खेतीयोग्य जग्गा कम हुँदै जानेछ । समुदायको पायक पर्ने गरि सरकारी तथा गैससहरु नजिक रहने र भौतिक संरचनामा व्यापकता रहने । गाँउ तथा समुदायमा पक्की बाटो हुने । प्रयाप्त यातायात सुविधा रहने छ । पक्की घर, पक्की बाटो,	महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्ग, संकटान्मुख समुदायहरु र सम्पूर्ण सरोकारवालाहरुको मुद्दा समेटिने गरी स्थानीय ग्रामिण तथा शहरी वस्ती निर्माण हुनुपर्दछ ।
--	---	---	--

३० वर्ष भन्दा अगाडीको अवस्था	हाल महसुस गरिएको प्रभाव	भविष्यको अनुमान	महिला तथा बालबालिका तथा संकटासन्न वर्गमा पर्न सक्ने प्रभाव
	छ ।	विद्यालयको पूर्वाधारमा वृद्धि, खानेपानी तथा सिंचाइको राम्रो व्यवस्था हुनसक्ने छ ।	
७. उद्योग, यातायात तथा भौतिक पूर्वाधार			
परम्परागत जिवनशैली थियो । कुनैपनी उद्योग स्थापना भएका थिएनन् । सडक तथा यातायातका साधनहरु नभएकाले हिउँ नै आवतजावत गरिन्थ्यो ।	स्थानीय स्तरमा वडा तथा समुदायहरु सम्म कच्ची सडकहरुको टूटाक खोलिएको छ ।	गाउँगाउँ तथा वस्तीस्तर सम्मका सबै बाटोहरुमा कालोपत्रे गरिएको हुन्छ । ठूलाठूला उद्योगहरु स्थापना भई रोजगार सृजना हुनेछन् ।	लैंगिक हिंसा, बालमजदुरी जस्ता जोखिमहरु उद्योग, यातायातमा तथा भौतिक पूर्वाधार विकासका क्रममा देखिन सक्छ ।
८. लैंगिक समानता सामाजिक समावेशिता, जिविकोपार्जन र शुसाशन			
सरल जिवन शैली थियो । सामाजिक कार्यका अधिकतम जनश्रमदान गरिन्थ्यो । सर्वसम्मत र सामाजिक सम्मान तथा मर्यादाको विश्वास हुन्थ्यो । महिला र पुरुष बिच विभेद थियो ।	महिला पुरुषमा हुने विभेदमा कमि र क्रमिक रुपमा सुधार आएको, महिलाको समस्याको आवाज उठाउने विभिन्न संघसंस्थाको सहयोग हुने गरेको, महिला तथा मानव अधिकारकर्मीको सहयोगले उचित न्याय पाउने अवस्था रहेको, दलित जाति संग हुने विभेद पनि घटेर	महिला पुरुषमा विभेद नहुने, अन्याय गर्नेलाई उचित दण्ड सजायको व्यवस्था हुने, जनचेतनाको अभिवृद्धि हुने, महिलाहरुको सहभागिता बढ्दै जाने, महिला, अपाङ्ग, बालबालिका, वृद्ध मैत्री विकास	महिला तथा किशोरीमाथिको सम्भावित यौनजन्य आक्रमणजस्ता अपराध कर्मको जोखिम रहने हुन्छ । व्यापार, उद्योगमा आधारित जिविकोपार्जनका स्रोतहरुमा

३० वर्ष भन्दा अगाडीको अवस्था	हाल महसुस गरिएको प्रभाव	भविष्यको अनुमान	महिला तथा बालबालिका तथा संकटासन्न वर्गमा पर्न सक्ने प्रभाव
जातजाती बिच विभेद थियो ।	गएको । पुरुषहरुको विदेश यात्राका कारण महिलाहरुमा कार्यभार बढेको र निर्णय क्षमता बढेको ।	निर्माणका पूर्वाधार बन्ने, जातजाती बिचको भेदभाव पुर्ण अन्त्य हुने ।	महिला, दलितको पहुँच कम हुन सक्नेछ ।

९. जनचेतना अभिवृद्धि तथा क्षमता विकास तथा अनुगमन

निश्चित व्यक्तिहरुको इच्छा अनुसार सामाजिक कार्य हुन्थ्यो । केहि सामाजिक कार्यमा मात्र सर्वसम्मत निर्णय तथा सहमतिमा कार्य संचालन गर्ने गरिन्थ्यो ।	सामाजिक शुशासन हुने गरेको छ । सामाजिक कार्यमा केहि सचेत नागरिकहरुको चासो बढेको छ ।	शुशासन युक्त समाजको निर्माण हुनेछ ।	दलित तथा जनजाती, महिलाहरुले यस्ता जनचेतना अभिवृद्धि तथा क्षमता विकास कार्यक्रममा प्रतिनिधित्व गर्ने अवसर कम पाउन सक्ने संभावना हुन्छ ।
---	--	-------------------------------------	--

१०. पर्यटन एवं प्राकृतिक एवं सास्कृतिक सम्पदा

जिवन सरल र सहज थियो कृषि तथा पशुपालनमा समय व्यातित हुने, यातायात तथा संचारको साधन नहुने वा पर्याप्त नहुनुले मानिसहरुको भ्रमण, घुमफिर कम हुने गर्दथ्यो, आफ्नै मौलिक	मानिसको जिवनयापन शैलिमा आमूल परिवर्तन भएको छ साथै आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटनको विकास भएको छ । मानिसहरु घुमफिर गर्न नयाँ स्थानमा जान रुचाउन थालेका छन् । आफ्नो संस्कृतिलाई बचाउन पर्ने भएको छ भने प्रकृतिमाथीको दोहन बढ्न थालेको छ ।	मानिसको आयआर्जनमा वृद्धि हुँदै जाने आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटनको संभावना निकै बढेर जाने साथै नयाँ नयाँ संस्कारहरुको आवगमन हुँदै जाने आफ्ना प्राचिन मान्यताहरु परिमार्जित हुँदै जाने हुनाले भविष्यमा पुराना	स्थानीय मेला, चाडमा महिला तथा किशोरीमाथिको सम्भावित यौनजन्य आक्रमणजस्ता अपराध कर्मको जोखिम रहने हुन्छ ।
--	---	--	---

३० वर्ष भन्दा अगाडीको अवस्था	हाल महसुस गरिएको प्रभाव	भविष्यको अनुमान	महिला तथा बालबालिका तथा संकटासन्न वर्गमा पर्न सक्ने प्रभाव
संस्कृति, पुरानो संस्कार थियो नदीनालाहरु सफा र स्वच्छ थिए ।	प्रकृतिमाथी भएको अधिकतम दोहनका कारण बाढी पहिरो आइ यस क्षेत्रमा प्रकोप बढ्न थालेको छ ।	संस्कार हटने, मानिसहरुले आफ्नो भाषा धर्म संस्कृतिलाई खोजेर पुन संरक्षण गर्नुपर्ने हुन सक्छ । प्रकृति माथीको निरन्तर दोहनले मानव जिवन नै संकटमा पर्न सक्ने देखिन्छ ।	

६.२ अनुकूलन कार्यहरुको प्राथमिकीकरण

यस गाउँपालिकामा भएको जलवायु परिवर्तनको प्रभावबाट अनुकूलित हुने सन्दर्भमा पालिकामा गरिने कार्यहरुको प्राथमिकीकरण गर्नको लागि विभिन्न आधारहरु जस्तै: प्रभावकारिता, सम्भाव्यता, दिगोपना, खर्चको मितव्ययिता, संकटासन्नमुखी, लक्षित वर्गमुखी तथा महिला प्रति संवेदनशिलता निर्धारण गरीएका थिए । प्राथमिकीकरणको लागि यसमा १ देखि ३ सम्मको अङ्कभारको प्रयोग गरीएको थियो । अङ्कभार १ ले उक्त आधारहरु राम्ररी पूरा गर्न नसक्ने भन्ने जनाउँछ, भने अङ्कभार ३ ले आधार राम्ररी पूरा गर्न सक्ने जनाउँछ । खर्चको मितव्ययिताको सम्बन्धमा भने कम खर्चिलोलाई ३ अंक र धेरै खर्चिलोलाई १ अंक दिइएको थियो । त्यस पछि सबै विश्लेषणको नतिजालाई जोडेर कूल जम्मा निकालिएको हो । उक्त कूल जम्मामा अंकको आधारमा नै अनुकूलनका क्रियाकलापहरुको प्राथमिकीकरण गरीएको छ । सबै विश्लेषणको नतिजालाई जोडेर आएको कुल अङ्कहरूलाई ३ भागमा विभाजन गरिएको थियो जसमध्ये १४-१५ अङ्क आएका उपायहरूलाई तत्काल र अत्यावश्यक अवलम्बन गर्नुपर्ने, १२-१३ अङ्कलाई उच्च आवश्यक र ११ भन्दा कमका अङ्क आएकाहरूलाई आवश्यक भनी वर्गीकरण गरिएको थियो । सो अनुसार प्राथमिकीकरण क्रमशः पहिलो, दोस्रो र तेश्रो गरी क्रमशः श्रेणीबद्ध गरिएको छ । तर यसो भन्दैमा कुनै क्रियाकलापले उत्कृष्ट अंक ल्याउँदैन उक्त क्रियाकलाप नै सबै स्थानको लागि सर्वोत्कृष्ट भन्ने चाँहि होइन, स्थान अनुसार क्रियाकलापको उत्कृष्टता फरक हुन सक्छ ।

तालिका २४: अनुकूलन उपायहरूको प्राथमिककरण

प्रकोप	अनुकूलनका उपायहरू	प्रभावकारिता	संभाव्यता	दिशोपना	खर्चको मितव्ययीता	लक्षित वर्ग	महिलाको कार्यबोझमा कमी	जम्मा	स्तर
बाढी पहिरो	सिंचाई कुलो मर्मत तथा स्तरउन्नती	३	३	३	२	२	३	१६	पहिलो
	वायोइन्जीनियरिङ (भकारी बाँध्ने)	२	३	२	३	३	२	१५	दोश्रो
	तटबन्ध निर्माण, ग्यावियन पर्खाल	३	३	३	२	३	२	१६	पहिलो
	लैंगिक समानता सहितको खोज तथा उद्धार तालिम	२	३	३	२	३	३	१६	पहिलो
	लाइफ ज्याकेट खरिद	२	३	३	२	३	२	१५	दोश्रो
	लैंगिकता मैत्रीपूर्व सूचना प्रणालीको स्थापना	२	३	३	२	३	३	१६	पहिलो
	आकस्मिक कोषको स्थापना	३	३	३	१	३	२	१५	दोश्रो
	पहिरो कटान क्षेत्रमा फलफुल खेती तथा डालेघाँस रोपण तथा विस्तार	३	३	३	२	२	३	१६	पहिलो
	नदी किनारमा वृक्षारोपण	३	३	२	३	३	२	१६	पहिलो
कृषि तथा पशुमा रोग	रोग किरा प्रतिरोधी प्रजातिहरूको प्रवर्द्धन	३	१	२	२	३	३	१४	तेश्रो
	बाली विमा	२	२	३	३	३	२	१५	चौथो
	माटो परिक्षण शिविर	३	३	२	२	३	२	१५	दोश्रो
	माटोको उपचार	३	३	३	२	२	२	१५	दोश्रो
	प्राङ्गारिक मल तथा जैविक विषादी तयारी तालिम	३	३	३	२	३	२	१६	पहिलो
	लैंगिक समावेशी सहितको घर बगैँचा तालिम	२	३	३	२	३	३	१६	पहिलो
	तरकारी खेतीका लागि नर्सरी स्थापना	२	३	३	२	३	२	१५	दोश्रो
	घर बगैँचा स्थापना	२	३	३	२	३	२	१५	दोश्रो
	पशु विमा	३	२	३	२	३	३	१६	पहिलो
	पशुपालन सम्बन्धि तालिम	३	३	२	२	३	३	१६	पहिलो
	बाखाको खोर सुधार	२	३	३	२	३	३	१६	पहिलो
	नश्ल सुधार (बोका) बोर	३	३	३	२	२	२	१५	दोश्रो
खडेरी	सुख्खा सहने प्रजातिको प्रवर्द्धन (गहुँ, मकै)	३	२	३	१	३	३	१५	दोश्रो
	सिंचाई कुलो मर्मत तथा स्तरउन्नती	३	३	३	१	२	३	१५	दोश्रो
	प्लास्टिक घरमा बेमौसमी तरकारी खेती	३	३	२	२	३	३	१६	पहिलो
	संरक्षण पोखरी निर्माण	३	३	३	१	३	३	१६	पहिलो
	पक्की सिंचाई पोखरी	३	३	३	१	२	३	१५	दोश्रो

प्रकोप	अनुकूलनका उपायहरु	प्रभावकारिता	संभाव्यता	विगोपना	खर्चको मितव्ययीता	लक्षित वर्ग	महिलाको कार्यबोझमा कमी	जम्मा	स्तर
आगलागी	भाडी सफाई	३	३	२	३	३	२	१६	पहिलो
	प्राकृतिक अग्नि रेखा निर्माण	३	३	३	२	२	३	१६	पहिलो
	वन व्यवस्थापन (हाँगा काटछाट)	३	३	३	३	२	२	१६	पहिलो
	खुल्ला चरिचरण रोक्ने	३	३	३	२	२	३	१६	पहिलो
मानबमा रोग	स्ट्रेचर खरिद	३	३	१	३	३	३	१६	पहिलो
	प्राथमिक उपचार सम्बन्धि तालिम तथा प्राथमिक उपचार सामग्री सहितको बाकस	३	३	२	२	३	३	१६	पहिलो
	स्वास्थ्य चौकीको सवलिकरण	३	३	३	१	३	३	१६	पहिलो
	जनचेतनामुलक कार्यक्रम	३	३	३	२	२	३	१६	पहिलो
	पानीको शुद्धिकरण	३	३	२	३	१	२	१४	तेश्रो
	पोषण सम्बन्धि तालिम	२	३	२	२	२	२	१३	चौथो
	आपतकालिन कोषको स्थापना	३	३	३	२	३	२	१६	पहिलो
अन्य अनुकूलनका उपायहरु	घाँस रोपण	३	३	३	२	१	२	१४	तेश्रो
	कृषि उपज संकलन केन्द्रको स्थापना तथा सवलिकरण	३	३	३	१	२	३	१५	दोश्रो
	सामुदायिक वीउ बैंकको स्थापना	३	३	३	१	२	२	१४	तेश्रो
	सुधारिएको चुलो	३	३	३	२	२	३	१६	पहिलो
	सोलार प्यानल खरिद तथा वितरण	२	३	३	१	२	२	१३	चौथो
	फलफुल खेती सम्बन्धि तालिम तथा विरुवा वितरण	३	३	३	२	२	२	१५	दोश्रो

विभिन्न प्रकोपहरुबाट अनुकूलन हुन यस विधि अन्तर्गत अनुकूलनका कार्यहरुको प्राथमिकीकरण गरिएको हो यसका लागि विभिन्न आधारहरु निर्धारण गरि विश्लेषण गरिएको हो यस विश्लेषण बमोजिम १३ अंक देखि १६ अंक सम्म देखिएको छ । यस बाट बढी अंक आउने अनुकूलनका उपायहरुको स्तर पहिलो र कम अंक आउने अनुकूलनका उपायको स्तर चौथो रहेको छ । पहिलो र दोश्रो स्तरमा पर्ने आयोजनाहरु कार्यान्वयन गर्दा अनुकूलनका हिसाबले उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

६.३ जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजना

थवाङ गाउँपालिकाको जलवायु परिवर्तन स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गर्ने क्रममा विभिन्न चरणमा गाउँपालिका, वडा तथा वस्तीका भिन्न समुदाय, भिन्न वर्ग र भुगोलमा भिन्न भिन्न व्यक्ति

तथा समुहमा छलफल गरि विभिन्न तथ्याँक संकलन गरि प्रकोप पहिचान, जोखिम वडा तथा वस्ती पहिचान तथा प्राथमिकिकरण, जोखिम पहिचान तथा विश्लेषण, ऐतिहासिक समय रेखा विश्लेषण जस्ता विश्लेषण तथा विभिन्न पात्रोहरु तयार तथा विश्लेषण, जलवायु परिवर्तनको अवस्था विश्लेषण गरि यस बाट हुने क्षति न्युनिकरण गर्न तथा समय सँगै अनुकूलित हुन स्थानीय योजना तर्जुमा समिति, स्थानीय विपद् व्यावस्थापन समिति तथा सम्बन्धीत जानकारहरु बाट यस वडा क्षेत्र भित्र जलवायु अनुकूलन कार्यढाँचाको अधिनमा रहेर विषयगत तथा अन्तर विषयगत क्षेत्रहरुमा आगामी ५ वर्षका लागि कार्ययोजना तर्जुमा गरिएको हो ।

तालिका २५: थवाङ गाउँपालिकाको जलवायु परिवर्तन स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना

क्र.सं.	क्रियाकलाप	स्थान	इकाइ	परिमाण	अनुमानित दर हजारमा	०८०/०८१		०८१/०८२		०८२/०८३		०८३/०८४		०८४/०८५		कुल जम्मा	संभावित सहयोगी निकाय
						परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा		
१. कृषि तथा खाद्य सुरक्षा																	
१.१	उन्नत जातको बीउ विजन वितरण (मकै, सिमि)	प्रत्येक वस्तीमा	घ.धु.	१५००	३	३००	९००	३००	९००	३००	९००	३००	९००	३००	९००	४५००	कृषि ज्ञान केन्द्र, गा.पा.
१.२	उन्नत जातको आलुको बीउ वितरण	प्रत्येक वस्तीमा	के.जि	२००००	०.०१	३०००	३०	३०००	३०	५०००	५०	५०००	५०	४०००	४०	२००	कृषि ज्ञान केन्द्र, गा.पा.
१.३	फलफुल खेती प्रोत्साहन (स्याउ, भुँड स्याउ, ओखर, टिम्बुर)	प्रत्येक टोल वस्तीमा	पटक	५	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	२५००	कृषि ज्ञान केन्द्र, गाउँपालिका
१.४	कृषि औजार वितरण	टोलमा	वटा	१००	८०	२०	१६००	२०	१६००	२०	१६००	२०	१६००	२०	१६००	८०००	कृषि ज्ञान के.
१.५	प्राङ्गारिक मल बनाउने तालिम	प्रत्येक टोल	पटक	५	७०	१	७०	१	७०	१	७०	१	७०	१	७०	३५०	कृषि ज्ञान केन्द्र, गा.पा.
१.६	बाख्रा तथा भेंडा पालन व्यावसाय सुधार तथा विस्तार	सबै वडामा	वटा	१००	५०	१०	५००	२०	१०००	२०	१०००	२५	२५००	२५	२५००	५०००	कृषि ज्ञान केन्द्र, गाउँपालिका
१.७	उन्नत जातको बोका तथा थुमा वितरण	सबै वडामा	वटा	१०	८०	५	४००	०	०	५	४००	०	०	०	०	८००	पशु सेवा का.
१.८	तरकारी तथा फलफुल खेती नर्सरी स्थापना	पायक पर्ने ठाउँमा	वटा	२५	१००	५	५००	५	५००	५	५००	५	५००	५	५००	२५००	कृषि ज्ञान केन्द्र, गा.पा.
१.९	जैविक विषादि बनाउने तालिम	सबै वडामा	पटक	५	१००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	५००	कृषि ज्ञान केन्द्र, गा.पा.
१.१०	करेसावारी सुधार तथा प्लाष्टिक घर निर्माण	प्रत्येक वस्तीमा	वटा	२	१०००	०	०	१	१०००	१	१०००	०	०	०	०	२०००	कृषि ज्ञान केन्द्र, गा.पा.
१.११	रैथाने बाली संरक्षण (चिनो, काग्नो, फापर आदि)	पायक पर्ने स्थान	वटा	१	२००	०	०	१	२००	०	०	०	०	०	०	२००	कृषि ज्ञान केन्द्र, गा.पा.
१.१२	कृषि बाली विमा (स्याउ, ओखर)	प्रत्येक वस्तीमा	पटक	५	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	कृषि ज्ञान केन्द्र, गा.पा.
१.१३	पशु विमा (भेंडा, बाख्रा)	प्रत्येक टोल	पटक	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	गाउँपालिका
१.१४	डाले घाँस वितरण	प्रत्येक टोल	पटक	२५	५०	५	२५०	५	२५०	५	२५०	५	२५०	५	२५०	१२५०	गाउँपालिका

क्र.सं.	क्रियाकलाप	स्थान	इकाई	परिमाण	अनुमानित दर हजारमा	०८०/०८१		०८१/०८२		०८२/०८३		०८३/०८४		०८४/०८५		कुल जम्मा	संभावित सहयोगी निकाय
						परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा		
१.१५	सुंगुर, बंगुर पालन खोर निर्माण अनुदान	बडा	घरधुरी	२००	२०	५०	१००	५०	१००	५०	१००	५०	१००	०	०	४०००	गाउँपालिका
१.१६	कृषि उपज संकलन केन्द्र स्थापना	प्रत्येक बडामा	बटा	५	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	२५००	कृषि ज्ञान केन्द्र, गा.पा.
१.१७	माटो परिक्षण शिविर	सबै बडामा	बटा	२५	१००	५	५००	५	५००	५	५००	५	५००	५	५००	२५००	कृषि ज्ञान केन्द्र, गा.पा.
१.१८	सिंचाइ पोखरी निमाण (प्लास्टिक तथा पक्कि)	प्रत्येक बस्तीमा	बटा	५०	५०	१०	५००	१०	५००	१०	५००	१०	५००	१०	५००	२५००	कृषि ज्ञान केन्द्र, गा.पा.
१.१९	जडिबुटि खेत (संरक्षण तथा प्रर्वधन)	प्रत्येक बस्तीमा		५०	१००	५	५००	५	५००	१०	१०००	१५	१५००	१५	१५००	५०००	कृषि ज्ञान केन्द्र, गा.पा.
१.२०	कृषक समूह अवलोकन भ्रमण		पटक	५	२००	१	२००	१	२००	१	२००	१	२००	१	२००	१०००	कृषि ज्ञान केन्द्र, गा.पा.
	जम्मा						७७००		९०००		९७२०		१०३२०		१०२१०	४६०५०	

२. वन, जैविक विविधता तथा जलाधार संरक्षण

२.१	वृक्षारोपण वन क्षेत्रका खालि ठाउँमा (बहु उपयोगी बिरुवा रोपण)	वन, नदि किनार	स्थान	३०	२००	५	१००	५	१००	१०	२०००	५	१००	५	१००	६०००	गा.पा, वन कार्यलय
२.२	रिचार्ज पोखरी निर्माण	वनहरु	बटा	२०	३००	२	६००	५	१५००	५	१५००	५	१५००	३	९००	६०००	वन कार्यलय
२.३	स्थानिय बिरुवा नर्सरी निर्माण	प्रत्येक बडामा	बटा	५	२००	१	२००	१	२००	१	२००	१	२००	१	२००	१०००	गा.पा, वन कार्यलय
२.४	अग्नि नियन्त्रण तालिम तथा सामाग्री वितरण	प्रत्येक बस्तीमा	पटक	५	४००	१	४००	१	४००	१	४००	१	४००	१	४००	२०००	गा.पा, वन कार्यलय
२.५	वन व्यवस्थापन तालिम	सा. वनहरु	वार्षिक	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१०००	डि.व.
२.६	जैविक अग्नि नियन्त्रण रेखा निमाण (केतुके रोपण)	सामुदायिक वनहरु	बटा	२०	१००	३	३००	५	५००	५	५००	४	४००	३	३००	२०००	डि.व. का.
२.७	खुल्ला चरिचरण नियन्त्रण	सबै बडा	वार्षिक	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	डि.व.
२.८	विभिन्न सचेतना मुलक होर्डिंगबोर्ड तयारी तथा स्थापना	प्रत्येक टोल बस्तीमा	बटा	३०	५०	५	२५०	१०	५००	५	२५०	५	२५०	५	२५०	१५००	गा.पा, डि.व. का.
	जम्मा						२०५०		३४००		५०५०		३०५०		२३५०	२०००	

क्र.सं.	क्रियाकलाप	स्थान	इकाई	परिमाण	अनुमानित दर हजारमा	०८०/०८१		०८१/०८२		०८२/०८३		०८३/०८४		०८४/०८५		कुल जम्मा	संभावित सहयोगी निकाय
						परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा		
																०	
३. जलश्रोत तथा उर्जा																	
३.१	ग्याडरो सिंचाई स्तरउन्नति	वडा नं. ४	वटा	१	८००	०	०	१	८००	०	०	०	०	०	०	८००	गा.पा.
३.२	सर्प सिंचाई आयोजना	वडा नं. ४	वटा	१	४००	०	०	१	४००	१	४००	१	४००	०	०	१२००	गा.पा.
३.३	फलवाड, तेलकीवाड, चापाक्याड, चोन्तरावाड सिंचाई	वडा नं. ४	वटा	१	२०००	०	०	०	०	१	६०००	०	०	०	०	६०००	वडा, गा.पा., प्रदेश
३.४	मुल संरक्षण	वडा नं. १ को ६ वटा, वडा नं २ मा ६ वडा नं. ३ मा ७ वटा, वडा नं. ४ मा ८ वटा र वडा नं ५ मा ८ वटा	वटा	३५	४०	५	२००	५	२००	१०	४००	१०	४००	५	२००	१४००	वडा, गा.पा.
३.५	सोलार वितरण	सोलार नभएका घर	वटा	३००	३०	५०	१५०	५०	१५०	१००	३०००	५०	१५०	५०	१५०	९०००	वडा, गा.पा, संघ संस्था
३.६	सुधारीएको चुलो वितरण	वडामा	वटा	५००	३	१००	३००	१००	३००	१००	३००	१००	३००	१००	३००	१५००	गा.पा.
३.७	विजुलि बत्ति प्रयोग सम्बन्धि सचेतना	सबै वडामा	पटक	५	१००	२	२००	२	२००	१	१००	०	०	०	०	५००	वडा, गा.पा.
३.८	वायरिड तालिम	वडामा	वटा	१	१००	१	१००	०	०	०	०	०	०	०	०	१००	वडा, गा.पा.
३.९	छेलोवाड सिंचाई स्तरउन्नति	वडा नं. ४	वटा	१	१०००	०	०	०	०	१	१०००	०	०	०	०	१०००	वडा, गा.पा.
३.१०	चालावाड सिंचाई स्याउ बगैचालाई	वडा नं. ४	वटा	१	८०००	०	०	१	८०००	०	०	०	०	०	०	८०००	वडा, गा.पा, संघ संस्था
३.११	घुर्घिस फाट, फुरुडदी फाट सिंचाई	वडा नं. ४	वटा	१	१०००	०	०	०	०	१	१०००	०	०	०	०	१०००	वडा, गा.पा, संघ संस्था
३.१२	फुन्टिवाड सिंचाई	वडा नं. ४	वटा	१	८००	०	०	१	८००	०	०	०	०	०	०	८००	वडा, गा.पा.

क्र.सं.	क्रियाकलाप	स्थान	इकाई	परिमाण	अनुमानित दर हजारमा	०८०/०८१		०८१/०८२		०८२/०८३		०८३/०८४		०८४/०८५		कुल जम्मा	संभावित सहयोगी निकाय
						परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा		
३.१३	खेवडि सिंचाई		वटा	१	८००	०	०	०	०	०	०	१	८००	०	०	८००	वडा, गा.पा.
३.१४	चितिवाड गोवाड सिंचाई	चितिवाड	वटा	१	८००	०	०	०	०	०	०	०	०	१	८००	८००	वडा, गा.पा.
३.१५	भुनिवाड सिंचाई	भुनिवाड	वटा	१	७००	१	७००	०	०	०	०	०	०	०	७००	७००	वडा, गा.पा.
३.१६	ठुलोगाउँ सिंचाई	ठुलोगाउँ	वटा	१	९००	०	०	०	०	१	९००	०	०	०	९००	९००	वडा, गा.पा.
३.१७	सैपु सिंचाई	सैपु	वटा	१	७००	०	०	०	०	०	०	१	७००	०	७००	७००	वडा, गा.पा.
३.१८	भिनिवन सिंचाई	भिनिवन	वटा	१	९००	०	०	०	०	०	०	०	०	१	९००	९००	वडा, गा.पा.
३.१९	नम्दिगुड सिंचाई	नम्दिगुड	वटा	१	१५००	१	१५००	०	०	०	०	०	०	०	१५००	१५००	वडा, गा.पा.
३.२०	दाडसवाड सिंचाई	दाडसवाड	वटा	१	१२००	०	०	१	१२००	०	०	०	०	०	१२००	१२००	वडा, गा.पा.
३.२१	थर्पु सिंचाई	थर्पु	वटा	१	१८००	०	०	०	०	१	१८००	०	०	०	१८००	१८००	वडा, गा.पा.
३.२२	साजाथड बुकजा खोला सिंचाई	साजाथड	वटा	१	१५००	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१५००	१५००	वडा, गा.पा.
३.२३	ज्यारवी सिंचाई	वडा ५	वटा	१	१०००	०	०	०	०	०	०	१	१०००	०	१०००	१०००	वडा, गा.पा.
३.२४	वेजी सुवाड सिंचाई	वडा नं. ५	वटा	१	१३००	०	०	०	०	१	१३००	०	०	०	१३००	१३००	वडा, गा.पा.
३.२५	मडग्रा खोला लघुजलविद्युत निर्माण		वटा	१	३०००	०	०	१	३०००	०	०	०	०	०	३०००	३०००	वडा, गा.पा, संघ संस्था
३.२६	बिजुलिको राष्ट्रिय प्रसारण जोडन पहल																विद्युत प्राधिकरण
	जम्मा						३१५०		१५०५		१६२०		३७५०		३६५०	४७४०	

४. स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाइ

४.१	स्वास्थ्य शिविर (पाठेघर खस्ने, आँखा, दम, बाँझो पन पहिचान आदी)	सबै वडामा	वटा	५	८००	१	८००	१	८००	१	८००	१	८००	१	८००	४०००	स्वास्थ्य कार्यालय, गा.पा.
४.२	सुरक्षित गर्भपतन गराउने जनसक्ति तालिम	सबै वडा समेटेर	वटा	१	८००	१	८००	०	०	०	०	०	०	०	८००	८००	स्वास्थ्य कार्यालय
४.३	सुरक्षित गर्भपतन गराउन आवश्यक सामाग्री स्वास्थ्य संस्थालाई सहयोग	सबै स्वास्थ्य संस्था	वटा	४	५००	०	०	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	२०००	स्वास्थ्य कार्यालय

क्र.सं.	क्रियाकलाप	स्थान	इकाई	परिमाण	अनुमानित दर हजारमा	०८०/०८१		०८१/०८२		०८२/०८३		०८३/०८४		०८४/०८५		कुल जम्मा	संभावित सहयोगी निकाय
						परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा		
४.४	स्वास्थ्य सेवामा कार्यरत कर्मचारीलाई स्थायीत्व बनाउन कमचारी आवासको व्यवस्था	पायक पर्ने स्थानमा	वटा	१	२०००	०	०	१	२०००	०	०	०	०	०	०	२०००	स्वास्थ्य कार्यालय, वडा तथा गा.पा.
४.५	गर्भवतिका लागी पौष्टिक आहारा वितरण	सबै वडामा	जना	१०००	३	२००	६००	२००	६००	२००	६००	२००	६००	२००	६००	३०००	गा.पा.
४.६	सुत्केरीका लागी पौष्टिक आहार वितरण	सबै वडामा	जना	१०००	४	२००	८००	२००	८००	२००	८००	२००	८००	२००	८००	४०००	स्वास्थ्य कार्यालय
४.७	स्ट्रेचर वितरण	वडामा	वटा	५०	१०	१०	१००	१०	१००	१०	१००	१०	१००	१००	१००	५००	गा.पा.
४.८	घरेलु स्ट्रेचर बनाउने तालिम	सबै वडामा	वार्षिक	५	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	गा.पा.
४.९	गर्भनिरोधक साधन र सुरक्षित गर्भपतन सम्बन्धि अभिमूखिकरण	सबै वडामा	वार्षिक	५	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	७५०	वडा तथा गा.पा.
४.१०	स्वास्थ्य स्वयमसेविकाहरुलाई क्षमता वृद्धि तालिम	सबै वडामा	वटा	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	३०००	वडा तथा गा.पा.
४.११	विद्यालय तथा स्वास्थ्य चौकी, कार्यलयहरुमा पानि शुद्धिकरण सामाग्री वितरण	सबै वडामा	वटा	५०	२०	१०	२००	१०	२००	१०	२००	१०	२००	१०	२००	१०००	वडा तथा गा.पा.
४.१२	मुहान संरक्षण तथा सरसफाई कार्यक्रम	सबै वडामा	वार्षिक	३०	१००	५	५००	१०	१०००	५	५००	५	५००	५	५००	३०००	गा.पा.
४.१३	सार्वजनिक शौचालय निर्माण अपाङ्ग तथा बालमैत्रि	सबै वडामा	वटा	१०	२००	२	४००	२	४००	२	४००	२	४००	२	४००	२०००	वडा तथा गा.पा.
४.१४	सरसफाई सम्बन्धि कार्यक्रम	वडामा	पटक	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	गा.पा.
४.१५	वर्धिङ सेन्टरमा सुत्केरी तथा हेरालुलाई भान्छा कोठा निर्माण	सबै वर्धिङ सेन्टरमा	वटा	४	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	०	०	१२००	वडा तथा गा.पा.
४.१६	शिशु तथा मातृमृत्यु दर कमी ल्याउन तालिम तथा न्यानो भोला वितरण	सबै वडामा	पटक	५	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१५००	स्वास्थ्य कार्यालय, गा.पा.

क्र.सं.	क्रियाकलाप	स्थान	इकाई	परिमाण	अनुमानित दर हजाररुमा	०८०/०८१		०८१/०८२		०८२/०८३		०८३/०८४		०८४/०८५		कुल जम्मा	संभावित सहयोगी निकाय
						परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा		
४.१७	दाइजा खानेपानी मर्मत	वडा नं. १	वटा	१	१०००	०	०	०	०	१	१०००	०	०	०	०	१०००	गा.पा.
४.१८	थवाड ठूलोगाउँ खा.पा.	वडा नं. १	वटा	१	१५००	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१५००	१५००	गा.पा.
४.१९	चित्तिवाड खा.पा.	वडा नं. १	वटा	१	५००	०	०	०	०	०	०	१	५००	०	५००	५००	गा.पा.
४.२०	दुलिडाँडा पलवाड दिसिरी खा.पा.	वडा नं. २	वटा	१	५०००	०	०	०	०	१	५००	०	०	०	५००	५००	गा.पा.
४.२१	चापखड खा.पा.	वडा नं. २	वटा	१	५००	०	०	०	०	०	०	१	५००	०	५००	५००	गा.पा.
४.२२	दहवाड भिमवु खा.पा.	वडा नं. २	वटा	१	१५००	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१५००	१५००	गा.पा.
४.२३	सैपु खा.पा.	वडा ३	वटा	१	१०००	०	०	१	१०००	०	०	०	०	०	१०००	१०००	गा.पा.
४.२४	भालपाते खा.पा.	वडा नं. ३	वटा	१	१०००	०	०	०	०	०	०	१	१०००	०	१०००	१०००	गा.पा.
४.२५	तिपरावाड खा.पा.	वडा नं. ३	वटा	१	८००	१	८००	०	०	०	०	०	०	०	८००	८००	गा.पा.
४.२६	ग्याडरो खा.पा.	वडा ४	वटा	१	८००	०	०	१	८००	०	०	०	०	१	८००	८००	गा.पा.
४.२७	गुरासे खा.पा.	वडा ४	वटा	१	८००	१	८००	०	०	०	०	०	०	०	८००	८००	गा.पा.
४.२८	थापलखर्क खा.पा.	वडा नं. ४	वटा	१	५००	०	०	०	०	१	५००	०	०	०	५००	५००	गा.पा.
४.२९	उवा ठूलोगाउँ खा.पा.	वडा नं. ५	वटा	१	१०००	०	०	१	१०००	०	०	०	०	०	१०००	१०००	गा.पा.
४.३०	कम्पु खा.पा.	वडा ५	वटा	१	५००	१	५००	०	०	०	०	०	०	०	५००	५००	गा.पा.
४.३१	वेसि खा.पा.	वडा ५	वटा	१	८००	०	०	१	८००	०	०	०	०	०	८००	८००	गा.पा.
४.३२	पुस्वाड खा.पा.	वडा ५	वटा	१	६००	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६००	६००	गा.पा.
४.३३	वान्डेखर्क खा.पा.	वडा नं. ५	वटा	१	९००	०	०	०	०	०	०	१	९००	०	९००	९००	गा.पा.
४.३४	भाकाड खा.पा.	वडा नं. ५	वटा	१	७००	१	७००	०	०	०	०	०	०	०	७००	७००	गा.पा.
	जम्मा						८०००		११०००		६९००		७८००		४४४००		
५. स्थानीय ग्रामीण तथा शहरी वस्ती																	
५.१	जुतर देखि जंतरे सम्म पैदल बाटो निर्माण	जुतर	कि.मि	४	७००	१	७००	०	०	०	०	०	०	०	७००	७००	गा.पा.
५.२	जलजला पैदल बाटो निर्माण	जलजला	कि.मि	५	१०००	०	०	१	१०००	०	०	०	०	०	१०००	१०००	गा.पा.

क्र.सं.	क्रियाकलाप	स्थान	इकाई	परिमाण	अनुमानित दर हजारमा	०८०/०८१		०८१/०८२		०८२/०८३		०८३/०८४		०८४/०८५		कुल जम्मा	संभावित सहयोगी निकाय
						परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा		
५.३	जुतर खोला भोलुगे पुल	जुतर	मि.	२००	६०००	०	०	१	६०००	०	०	०	०	०	०	६०००	गा.पा.
५.४	फिपा खोला पुल	फिपा	वटा	१	५०००	०	०	०	०	०	०	०	०	१	५०००	५०००	गा.पा.
५.५	बजार क्षेत्र ढल व्यवस्थापन		वटा	१०	४००	२	८००	२	८००	५	२०००	१	४००	०	०	४०००	गा.पा.
५.६	नाली कटान तथा सुधार	सवै वडामा	कि.मि	१५	८००	५	४०००	५	४०००	०	०	५	४०००	०	०	१२०० ०	गा.पा.
५.७	सीलारी खोला चौतारा देखी सेकुंवाड सम्म ढल निकास	सीलारी	वटा	१	४००	०	०	०	०	१	४००	०	०	०	०	४००	गा.पा.
५.८	वडा नं ५ को बर्थिड सेन्टर देखि सामुदायकी भवन सम्म ढल निर्माण	वडा नं ५	वटा	१	४००	१	४००	०	०	०	०	०	०	०	०	४००	गा.पा.
५.९	स्कुल खोला देखी सिरैथावन सम्म सिढि निर्माण	सिरैथावन	वटा	१	५००	०	०	०	०	०	०	१	५००	०	०	५००	गा.पा.
५.१०	नेटावाड देखि दाडसवाड सम्म गोरेटो बाटो निर्माण	नेटावाड	वटा	१	३००	०	०	०	०	०	०	०	०	१	३००	३००	गा.पा.
५.११	भानुभक्त मा.वि. देखि सिरैथावन ठुलागाउँ सम्म सिढि निर्माण	सिरैथावन	वटा	१	५००	१	५००	०	०	०	०	०	०	०	०	५००	गा.पा.
५.१२	ज्ञानखोला देखि कम्पु सम्म गोरेटो बाटो निर्माण	कम्पु	वटा	१	४००	०	०	१	४००	०	०	०	०	०	०	४००	गा.पा.
५.१३	एकृकित वस्ति निर्माण (जोखिमका घरहरु स्थानान्तरण)	गा.पा. भिन्न	वटा	१	२०००	०	०	१	२०००	०	०	०	०	०	०	२०००	गा.पा.
५.१४	वायोइजिनेरिड	वडामा	मि.	२०० ०	१०	३००	३००	३००	३००	५००	५००	५००	२५०	४	२००	१०००	गा.पा.
५.१५	तटवन्ध निर्माण (तार जालि)	वडामा	मि.	२५०	५०	५०	२५०	५०	२५०	५०	२५०	५०	२५०	५०	२५०	१२५० ०	गा.पा.
५.१६	भल कटान पहिरो जोखिम क्षेत्रमा	आवश्यक स्थानमा	मि.	५००	३००	०	०	५००	३००	०	०	०	०	०	०	३००	गा.पा.
५.१७	टिकुरीवाड खोला भो. पु.	टिकुरीवाड	वटा	१	५०००	०	०	०	०	०	०	१	५०००	०	०	५०००	गा.पा.
५.१८	जलजला विद्यालय देखि खोला सम्म ढल निर्माण	वडा नं. २	वटा	१	५००	०	०	१	५००	०	०	०	०	०	०	५००	गा.पा.

क्र.सं.	क्रियाकलाप	स्थान	इकाई	परिमाण	अनुमानित दर हजाररुपा	०८०/०८१		०८१/०८२		०८२/०८३		०८३/०८४		०८४/०८५		कुल जम्मा	संभावित सहयोगी निकाय
						परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा		
५.२०	दहवाड ढल निकास	बडा नं. २	वटा	१	२०००	०	०	०	०	१	२०००	०	०	०	०	२०००	गा.पा.
५.२१	छेलोवाड जाजरकोट सिँढि निर्माण	बडा नं. २	वटा	१	३००	०	०	१	३००	०	०	०	०	०	०	३००	गा.पा.
५.२२	कोइजवाड सिँढि निर्माण	बडा नं. २	वटा	१	४००	१	४००	०	०	०	०	०	०	०	०	४००	गा.पा.
५.२३	गोजारुप देखि सोपा सिँढि निर्माण	बडा नं. २	वटा	१	५००	०	०	१	५००	०	०	०	०	०	०	५००	गा.पा.
५.२४	टुटु रापा हुँदै रापा थापा सम्म गोरेटो बाटो निर्माण	बडा नं. ३	वटा	१	५००	०	०	०	०	१	५००	०	०	०	०	५००	गा.पा.
५.२५	सैपु देखि पैरागाला गोरेटो बाटो निर्माण	बडा नं. ३	वटा	१	४००	०	०	०	०	०	०	१	४००	०	०	४००	गा.पा.
५.२६	सैपु देखि सैपुगोड गोरेटो बाटो निर्माण	बडा नं. ३	वटा	१	४००	०	०	०	०	०	०	०	०	१	४००	४००	गा.पा.
५.२७	काफलडाडाँ फूलवारी ढल तथा सिँढि निर्माण	बडा नं. ३	वटा	१	१०००	०	०	०	०	०	०	१	१०००	०	०	१०००	गा.पा.
५.२८	भित्रिवन जलजला ढल तथा सिँढि निर्माण	बडा नं. ३	वटा	१	२०००	०	०	०	०	१	२०००	०	०	०	०	२०००	गा.पा.
५.२९	खासैवाड देखि भित्रिवन ढल निर्माण	बडा नं. ३	वटा	१	१२००	०	०	१	१२००	०	०	०	०	०	०	१२००	गा.पा.
५.३०	सिवरि ढल निकास तथा गोरेटो बाटो निर्माण	बडा नं. ३	वटा	१	६००	१	६००	०	०	०	०	०	०	०	०	६००	गा.पा.
५.३१	फिवैखोला डीढी खोला सिँढि निर्माण	बडा नं. १	मि.	४००	१२००	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१२००	१२००	गा.पा.
५.३२	मसिरे खोला देखि गाईदवा सम्म सिँढि निर्माण	बडा नं. १	मि.	१००	२००	०	०	१	२००	०	०	०	०	०	०	२००	गा.पा.
५.३३	खेवाडि देखि वुढया विसौना सम्म सिँढि निर्माण	बडा नं. १	मि.	३००	५००	०	०	०	०	०	०	१	५००	०	०	५००	गा.पा.
५.३४	उवा ठूलोगाँउ ढल निकास	बडा नं. ५	वटा	१	६००	१	६००	०	०	०	०	०	०	०	०	६००	गा.पा.
५.३५	दाडसगा ढल निकास	बडा नं. ५	वटा	१	४००	०	०	१	४००	०	०	०	०	०	०	४००	गा.पा.
५.३६	कम्पु ढल निकास	बडा नं. ५	वटा	१	३००	०	०	०	०	१	३००	०	०	०	०	३००	गा.पा.
५.३७	लगन्जा ढल निकास	बडा नं. ५	वटा	१	३००	०	०	०	०	०	०	१	३००	०	०	३००	गा.पा.
	जम्मा						८९५०		१८१५०		७९५०		१२६००		७३५०	६५७००	

क्र.सं.	क्रियाकलाप	स्थान	इकाई	परिमाण	अनुमानित दर हजाररु०	०८०/०८१		०८१/०८२		०८२/०८३		०८३/०८४		०८४/०८५		कुल जम्मा	संभावित सहयोगी निकाय
						परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा		
६. जलवायु जन्य प्रकोप न्युनिकरण तथा विपद जोखिम व्यवस्थापन																	
६.१	पूर्व सुचना प्रणाली स्थापना, जडान विस्तार	गा.पा	वटा	१	५००	०	०	१	५००	०	०	०	०	०	०	५००	वडा, गा.पा., रेडक्रस र
६.२	सामुदायिक विपद व्यावस्थापन स्वयंसेवक तालिम	सबै वडावाट	पटक	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	वडा, गा.पा., रेडक्रस तथा दातृ निकाय
६.३	सामुदायिक भवन निर्माण	सबै वडा	वटा	५	६००	१	६००	१	६००	१	६००	१	६००	१	६००	३०००	गा.पा.
६.४	खोज तथा उद्धार तालिम	सबै वडा	पटक	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	गा.पा.
६.५	आपतकालीन कोष स्थापना	गा.पा.	पटक	१	१०००	१	१०००	०	०	०	०	०	०	०	०	१०००	गा.पा.
६.६	खोज तथा उद्धार सामग्री वितरण तथा व्यवस्थापन	सबै वडामा	वटा	५	१००	२	२००	२	२००	१	१००	०	०	०	०	५००	वडा, गा.पा., रेडक्रस
६.७	भलकला निर्माण तथा जैविक तटबन्ध	सबै वडामा	कि.मि	५	८००	१	८००	१	८००	३	२४००	०	०	०	०	४०००	वडा, गा.पा. दातृ निकाय
६.८	प्राथमिक उपचार तालिम तथा सामाग्रि वितरण	सबै वडामा	पटक	२	१००	०	०	१	१००	०	०	१	१००	०	०	२००	वडा, गा.पा., रेडक्रस
६.९	जिवइ खोला, भित्रिवन, लाटावाड, टिम्बरवाड तारजालि	वडा नं. ३	वटा	४	१०००	०	०	१	१०००	१	१०००	१	१०००	१	१	४००० ०	वडा, गा.पा. दातृ निकाय, प्रदेश
६.१०	बहुला खोला, रिग, ग्याडरो, सुवासा, जुगिधारा, सुन्दरखर्क, सालवाड, गुरासेखर्क लुङ्चान, मालागिरी तटबन्धन		वटा	८	१०००	२	२०००	२	२०००	२	२०००	१	१०००	१	१०००	८०००	वडा, गा.पा. दातृ निकाय, प्रदेश तथा संघिय सरकार
६.११	दहवाड वजार मुनी तारजाली	वडा नं. २	वटा	१	१५००	०	०	०	०	१	१५००	०	०	०	०	१५००	वडा, गा.पा. दातृ निकाय
६.१२	छेलोवाड स्वास्थ्य इकाई संरक्षण तारजाली	वडा नं. २	वटा	१	१०००	०	०	१	१०००	०	०	०	०	०	०	१०००	वडा, गा.पा. दातृ निकाय
६.१३	खासेवाड देखि तम्घासेनी सम्म तटबन्ध	वडा नं. ३	वटा	१	१०००	०	०	०	०	०	०	१	१०००	०	०	१०००	वडा, गा.पा. दातृ निकाय
६.१४	टुटु खोला देखि समसार	वडा नं. ३	वटा	१	१०००	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१०००	१०००	वडा, गा.पा.
६.१५	टुटु खोला देखि जिवैखोला सम्म तटबन्ध	वडा नं. ३	वटा	१	८००	०	०	०	०	०	०	१	८००	०	०	८००	वडा, गा.पा. दातृ निकाय

क्र.सं.	क्रियाकलाप	स्थान	इकाई	परिमाण	अनुमानित दर हजाररुपैया	०८०/०८१		०८१/०८२		०८२/०८३		०८३/०८४		०८४/०८५		कुल जम्मा	संभावित सहयोगी निकाय
						परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा		
६.१६	दहवाड देखि सिडवाड सम्म तटबन्ध	वडा नं. ३	वटा	१	१०००	०	०	०	०	१	१०००	०	०	०	०	१०००	वडा, गा.पा. दातु निकाय
६.१७	खेवाडि फुन्टिवाड तटबन्ध	वडा नं. १	वटा	१	१५००	०	०	१	१५००	०	०	०	०	०	०	१५००	वडा, गा.पा.
६.१८	पुवैखोला तटबन्ध	वडा नं. १	वटा	१	१०००	१	१०००	०	०	०	०	०	०	०	०	१०००	वडा, गा.पा.
६.१९	रि खोला तटबन्ध	वडा नं. १	वटा	१	१२००	०	०	०	०	१	१२००	०	०	०	०	१२००	वडा, गा.पा.
६.२०	जुतर गाँउघर क्लिनिक तटबन्ध	वडा नं. ४	वटा	१	८००	१	८००	०	०	०	०	०	०	०	०	८००	वडा, गा.पा.
६.२१	आधारभुत स्वास्थ्य इकाई घोरावाड तटबन्ध	वडा नं. ४	वटा	१	९००	०	०	१	९००	०	०	०	०	०	०	९००	वडा, गा.पा.
	जम्मा						६६००		८८००		१००००		४७००		२८०१	६९९००	

७. उद्योग, यातायात तथा भौतिक पुर्वाधार

7=1	सुधारिएको आरन	टोल	वटा	३०	२०	५	१००	५	१००	५	१००	१०	२००	५	१००	६००	गा.पा.
7=2	सिलाई कटाई तालिम	सबै वडा	वटा	२	८०	०	०	१	८०	०	०	१	८०	०	०	१६०	गा.पा.
7=3	अल्लो प्रसोधन केन्द्र	टोल	वटा	१	५००	०	०	१	५००	०	०	०	०	०	०	५००	गा.पा.
7=4	आलुचिप्स उद्योग	टोल	वटा	१	३००	०	०	१	३००	०	०	०	०	०	०	३००	गा.पा.
7=5	राडिपाखि निर्माण तालिम तथा सामाग्री वितरण	प्रत्येक टोल	वटा	५	८००	१	८००	१	८००	१	८००	१	८००	१	८००	४०००	उद्योगी, वडा तथा गा.पा.
7=6	वडा पुग्ने प्रमुख सडक स्तरउन्नति	सबै वडामा	वटा	५	५०००	१	५०००	१	५०००	१	५०००	१	५०००	१	५०००	२५०००	गा.पा, प्रदेश सरकार
7=7	सामुदायिक कृषि समुह, वन समुह तथा आमा समुह भवन निर्माण	सबै वडामा	वटा	५	१५००	१	१५००	१	१५००	१	१५००	१	१५००	१	१५००	७५००	वडा, गा.पा., प्रदेश
7=8	लालिगुराँसको फुल प्रसोधन तथा जुस उद्योग	गा.पा. भिन्न	वटा	१	१०००	०	०	१	१०००	०	०	०	०	०	०	१०००	वडा, गा.पा.
7=9	वडा कार्यलय भवन निर्माण		वटा	५	१५००	१	१५००	१	१५००	१	१५००	१	१५००	१	१५००	१०५००	गा.पा.
	जम्मा						४७०००		५५९००		१२३००		५७६००		५५५००	२२८३००	

८. पर्यटन एवं प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदा

क्र.सं.	क्रियाकलाप	स्थान	इकाई	परिमाण	अनुमानित दर हजारमा	०८०/०८१		०८१/०८२		०८२/०८३		०८३/०८४		०८४/०८५		कुल जम्मा	संभावित सहयोगी निकाय
						परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा		
८.१	जलजला क्षेत्र संरक्षण तथा पर्यटकिय स्थलको रुपमा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	जलजला	वटा	१	१५००	१	१५००	०	०	०	०	०	०	०	०	१५००	गा.पा., पर्यटन बोर्ड तथा मन्त्रालय
८.२	जन्तरे क्षेत्र प्रवर्द्धन कार्यक्रम	जन्तरे	वटा	१	१०००	०	०	१	१०००	०	०	०	०	०	०	१०००	गा.पा.
८.३	स्थानि लोक बाजा संरक्षण	गा.पा भित्र	वटा	१	३००	०	०	१	३००	०	०	०	०	०	०	३००	गा.पा.
८.४	स्थानिय भेषभुषा संरक्षण	गा.पा.	वटा	१	२००	०	०	०	०	१	२००	०	०	०	०	२००	गा.पा.
८.५	प्रकृतिक पोखरी संरक्षण	गा.पा.	वटा	४	५००	०	०	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	२०००	गा.पा., वडा
	जम्मा						१५००		१६००		७००		५००		५०००		

९. लैगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण जिविकोपार्जन तथा सुसाशन

९.१	किशोर किशोरी तथा प्रजनन स्वास्थ्य शिक्षा तथा सुचना कार्यक्रम	सबै वडा समेटेर	पटक	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	वडा कार्यलय, गा.पा.
९.२	आमा समुह तथा महिला समुहलाई क्षमता विकास तालिम	सबै वडा समेटेर	वटा	५	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	वडा कार्यलय, गा.पा.
९.३	ऊन काटने तथा बुन्ने तालिम तथा मेसिन सहयोग		पटक	५	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१५००	वडा कार्यलय, गा.पा.
९.४	आधुनिक तान वितरण	सबै वडा	वटा	५	२००	१	२००	१	२००	१	२००	१	२००	१	२००	१०००	गा.पा.
९.५	युवा स्वरोजगार तालिम (क्षमता, आवश्यकता आधारमा)	सबै वडा समेटेर	वार्षिक	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	वडा कार्यलय, गा.पा.
९.६	किशोर किशोरी मैत्री सुचना केन्द्र स्थापना	सबै वडा समेटेर	वार्षिक	५	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	७५०	वडा कार्यलय, गा.पा.
९.७	युवा क्लव संजालीकरण तथा व्यावस्थापन	सबै वडा समेटेर	वार्षिक	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	वडा कार्यलय, गा.पा.
९.८	जेष्ठ नागरिक अभिमुखिकरण	सबै वडा	वार्षिक	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	गा.पा.
९.९	एकल महिला तालिम तथा जिविकोपार्जन सहयोग	सबै वडा समेटेर	वार्षिक	५	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	७५०	वडा कार्यलय, गा.पा.
९.१०	लैगिक हिंसा तथा सामाजिक समावेशीकरण सचेतना कार्यक्रम	सबै वडा समेटेर	वार्षिक	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	वडा कार्यलय, गा.पा.

क्र.सं.	क्रियाकलाप	स्थान	इकाई	परिमाण	अनुमानित दर हजारमा	०८०/०८१		०८१/०८२		०८२/०८३		०८३/०८४		०८४/०८५		कुल जम्मा	संभावित सहयोगी निकाय
						परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा		
९.११	अपाङ्गलाई सिपमुलक तालिम	सबै वडा	वार्षिक	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	गा.पा.
	जम्मा						१४५०		१४५०		१४५०		१४५०		१४५०	७२५०	
१०. जनचेतना अभिवृद्धि तथा क्षमता विश्लेषण तथा अनुगमन																	
10=1	प्राथमिक उपचार तालिम, प्राथमिक उपचार कार्यदल तथा स्वयंसेवक तयार	सबै वडामा	वटा	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	वडा कार्यलय, गा.पा, दातृ निकाय
10=2	नेतृत्व विकास क्षमता विकास तालिम	सबै वडामा	पटक	२	१००	०	०	१	१००	१	१००	०	०	०	०	२००	वडा कार्यलय, गा.पा.
10=3	चट्याड बाट बच्ने सम्बन्धि कार्यक्रम	सबै वडामा	पटक	५	८०	१	८०	१	८०	१	८०	१	८०	१	८०	४००	वडा कार्यलय, गा.पा.
10=4	विद्यालय स्तरमा जलवायु परिवर्तनका प्रभाव र अनुकूलन बारे कार्यक्रम	सबै वडामा	वार्षिक	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	वडा कार्यलय, गा.पा.
10=5	जलवायु परिवर्तनको प्रभाव बारे सचेतनामूलक गित, कविता, सडक नाटक प्रदर्शन	सबै वडामा	वार्षिक	५	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	७५०	वडा कार्यलय, गा.पा, दातृ निकाय
१०.६	वाल विवाह सम्बन्धि कार्यक्रम	सबै वडामा	वार्षिक	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	वडा कार्यलय, गा.पा.
१०.७	वाल विवाहका असरहरु सम्बन्धि विद्यालय तथा समुदायमा सडक नाटक	सबै वडा वरिष्ठमा	पटक	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	वडा कार्यलय, गा.पा.
१०.८	यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य, गर्भ निरोधक साधन र सुरक्षित गर्भपतन सम्बन्धि सचेतना	सबै वडा वरिष्ठमा	पटक	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	वडा कार्यलय, गा.पा.
१०.९	महत्वपूर्ण फोन नम्बरहरु विभिन्न स्थानमा टाँस्न होडीग बोर्ड	सबै वडा वरिष्ठमा	वटा	४०	५०	१०	५००	१०	५००	१०	५००	५	२५०	५	२५०	२०००	वडा कार्यलय, गा.पा.
१०.१०	आगलागि सम्बन्धि जानकारीमुलक कार्यक्रम	सबै वडा वरिष्ठमा	वार्षिक	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	वडा कार्यलय, गा.पा.
१०.११	सुरक्षित बसोबास तथा	सबै वडा	वार्षिक	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	वडा कार्यलय,

क्र.सं.	क्रियाकलाप	स्थान	इकाई	परिमाण	अनुमानित दर हजारमा	०८०/०८१		०८१/०८२		०८२/०८३		०८३/०८४		०८४/०८५		कुल जम्मा	संभावित सहयोगी निकाय
						परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा		
१	निर्माण सम्बन्धि कार्यक्रम	वस्तिमा															गा.पा.
१०.१ २	माटो परिक्षण सम्बन्धि जनचेतना मुलक कार्यक्रम	सबै वडा वस्तिमा	वार्षिक	५	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	वडा कार्यलय, गा.पा.
१०.१ ३	कृषि र पशु विमा बारे जनचेतना	सबै वडा वस्तिमा	वार्षिक	५	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	वडा कार्यलय, गा.पा.
१०.१ ४	जैविक विविधता संरक्षण तालीम	सबै वडा समेटेर	वार्षिक	५	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	वडा कार्यलय, गा.पा.
10= 15	योजना अनुगमन मुल्यांकन		पटक	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	गा.पा.
	जम्मा						१६८०		१७८०		१७८०		१४३०		१४३०	८१००	
	कुल जम्मा						८६९८ ०		१२६३३ ०		७२०५ ०		१०३२ ००		९३८४ ०	५४२१ ००	

परिच्छेद ७ : जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण मूलप्रवाहिकरण

विपद् व्यावस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका सवालहरूलाई सम्बोधन गर्न आवश्यक नीति, नियम, कार्यविधि, रणनीति, आवधिक योजना र वार्षिक योजना तर्जुमामा मूलप्रवाहिकरण गर्न विभिन्न तहमा भएका तहगत संरचना, स्थानीय सरकार, प्रदेश तथा संघिय सरकार र सरोकारवालाहरूको समन्वयन हुनुपर्ने देखिन्छ ।

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना प्रक्रियामा छनौटमा परेका तर स्थानीय सरकारले लगानी गर्न नसक्ने, बहुवर्षे योजनाहरूलाई समेत प्रदेश र संघबाट बजेट विनियोजित गर्ने साथै विभिन्न तहबाट नियमित अनुगमन तथा पृष्ठपोषण गरेमा वस्ति वा वडा स्तरमा समेत जलवायु र विपद् सम्बन्धिका योजनाहरूले प्राथमिकता पाउनेछन् । योजना तथा विकासका नीतिहरूमा मूलप्रवाहिकरण र स्थानीय तहको वार्षिक योजना, बजेट तर्जुमा र अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रक्रियामा मूलप्रवाहिकरण हुनेछ ।

७.१ आवधिक योजना तथा विकासका नीतिहरूमा मूलप्रवाहिकरण

स्थानीय स्तरको सूचनाहरू, जोखिमको अवस्था, श्रोत साधनको उपलब्धता, गुणस्तर तथा त्यस माथिको पहुँच र अनुकूलन तथा जोखिम न्यूनीकरणको आवश्यकता पहिचानको आधारमा जलवायु परिवर्तनलाई थवाङ गाउँपालिकाले तयार गर्ने आवधिक योजना तथा विकासका नीतिहरूमा मूलप्रवाहिकरण गरी जलवायु परिवर्तन व्यवस्थापनलाई संस्थागत तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी विभिन्न योजना तथा नीतिहरूमा मूल प्रवाहिकरण गरिनेछ । जलवायु परिवर्तनको जोखिममा रहेका परिवार, समुदाय, वस्ती तथा वडा तथा गाउँपालिकालाई आफ्ना अनुकूलन प्राथमिकताबारे प्रष्टसँग अभिव्यक्त गर्न र प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सरकारी, गैरसरकारी र निजी क्षेत्रका श्रोत परिचालन गरिनेछ । जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी विश्लेषण, अनुकूलन र जोखिम न्यूनीकरणका रणनीतिहरू स्थानीय आवधिक योजना अथवा दीर्घकालिन योजनामा समावेश गरिनेछ ।

राष्ट्रिय योजना तथा प्रादेशिक योजना आयोगहरूको आधार पत्र तथा आवधिक विकास योजनालाई प्रस्थान विन्दु बनाएर जलवायु उत्थानशीलताका दीर्घकालीन लक्ष्य तथा सोचहरू आवधिक योजनामा समायोजन गरिनेछ । प्राविधिक रूपले कार्यान्वयन गर्न कठिन तथा धेरै श्रोत लाग्ने अनुकूलनका योजनाहरू, बहुवर्षीय, दीर्घकालीन तथा आवधिक योजनामा समायोजन गरेर कार्यान्वयन गरिनेछ । स्थानीय तह बीच वा स्थानीय तह र प्रदेश एवं संघसँग समन्वय गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने प्रकृतिका जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका आयोजनाहरू आवधिक योजनामा एकीकरण गरी कार्यान्वयनमा सहजीकरण गरिनेछ । स्थानीय आवधिक योजना तथा विकासका नीतिहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सरकारी निकाय, गैरसरकारी संघ संस्था, विकास साभेदार र निजी क्षेत्रका श्रोत परिचालन गर्न मार्गचित्र तथा खाका तयार गरिनेछ ।

७.२ स्थानीय तहको वार्षिक योजना, बजेट तर्जुमा र अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनालाई विकास र विषयगत योजनामा साथै स्थानीय सेवा प्रदान गर्ने निजी तथा गैर सरकारी संस्थाहरूको योजना प्रक्रियामा समायोजन गर्नका लागि वडा एवं गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधि, राजनैतिक दलहरू, अन्य बहुसरोकारवालाहरू र एकीकृत योजना तर्जुमा समितिसँग यस अनुकूलन योजना तर्जुमा प्रक्रिया देखि नै छलफल र समन्वय गरिएको छ। यसरी नै पालिका स्तरमा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाका प्रक्रियाको सम्बन्धमा प्रस्तुतिकरण गरी पालिकाका सेवा प्रदायक निकायहरूसँग छलफल गरियो। थवाङ गाउँपालिकाका हरेक वडा स्तरका स्थानीय राजनीतिक दल, सामाजिक संस्थाहरू, उपभोक्ता समूहहरूसँग विस्तृत छलफल तयार गरी अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ र गाउँपालिकाबाट अनुमोदन भए पश्चात यो लागु हुनेछ। यसरी नै गाउँपालिकाको वार्षिक योजनामा समावेश नभएका योजनाहरूलाई नियमित योजना तर्जुमा प्रक्रिया मार्फत जिल्ला समन्वय समिति तथा सम्बद्ध विषयगत कार्यालयहरू तथा अन्य सरोकारवाला निकायमा पनि पेश गरी मूलप्रवाहिकरणको लागि पहल हुनेछ। भविष्यमा गाउँपालिकाले तयार गर्ने आवधिक तथा वार्षिक योजना तथा रणनीतिहरूमा यस अनुकूलन योजनालाई उच्च प्राथमिकताका साथमा समायोजन गरिनेछ। यस योजनाका प्राथमिकताहरूलाई केन्द्रिय स्तरमा वन तथा वातावरण मन्त्रालय मार्फत राष्ट्रिय योजना आयोगबाट तयार गरिने रातो किताब मार्फत राष्ट्रिय विकास योजनामा समायोजन गर्न समेत आवश्यक पहल गरिनेछ। योजना समायोजनका लागि निम्नानुसार कार्यहरू समेत पहिचान गरिएका छन्।

क) तत्काल गर्नुपर्ने

- योजनाका बारेमा सचेतना जागरण गर्ने र अपनत्वको विकास गर्ने।
- योजना पुस्तिका वा सो अन्तर्गत प्राथमिकतामा परेका क्रियाकलापहरू आवश्यक प्रक्रिया पुऱ्याई सम्बन्धित विषयगत तथा अन्य सरोकारवालाहरू समक्ष पेश गरी सहयोगको लागि पहल र पैरवी गर्ने।
- कार्यक्रमको निर्णयको अवस्थाका बारेमा नियमित रूपमा बुझ्ने तथा ताकेता गर्ने।

ख) योजना तर्जुमा प्रक्रियाको आवश्यक तयारी तथा जिम्मेवारी

तालिका २६: योजना तर्जुमा प्रक्रियाको समयमा गर्नुपर्ने

योजना तर्जुमाको स्तर	आवश्यक तयारी	जिम्मेवारी
टोल वस्ती स्तर	यस योजना बमोजिम आ-आफ्नो टोल वस्तीमा प्राथमिकतामा परेका योजनाहरू निर्धारित ढाँचामा पेश गर्ने	सम्बन्धित टोल वस्तीबाट पालिकामा प्रतिनिधित्व गर्ने व्यक्ति (वडा सदस्य, उपभोक्ता, स्थानीय नेतृत्व वा प्रभावित समुदाय वा विषयगत क्षेत्रको व्यक्ति
वडा स्तर	विभिन्न वस्ती तथा वडासँग सम्बन्धित कार्यक्रम भए सबैसँग समन्वय गर्नुपर्ने, वडा परिषदबाट अनुमोदन गर्ने गराउने, गाउँ परिषदबाट अनुमोदन गराउन पहल ।	वडा अध्यक्ष, सचिव वा तोकिएको व्यक्ति, वडा समितिका सदस्यहरू
गाउँपालिका स्तरमा	गाउँपालिका बैठकमा छलफल गर्ने तथा परिषदबाट अनुमोदन गराउन पहल गर्ने	कार्यपालिका सदस्यहरू, स्थानीय विपद व्यवस्थापन समितिका सदस्यहरू, राजनीतिक दलका प्रतिनिधि
विषयगत क्षेत्रका योजनाहरू	<ul style="list-style-type: none"> वन संग सम्बन्धित योजनाहरू सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको साधारण सभा पूर्व नै कार्यसमितिमा पेश माथिल्लो स्तरमा लैजानुपर्ने योजना भएपनि सम्बन्धित निकायको तल्लो तह (जस्तै: सब डिभिजन वन कार्यालय) को सिफारिस सेक्टर स्तरको योजना तर्जुमा प्रक्रियामा योजना पेश 	सम्बन्धित विषयगत क्षेत्रसँग सम्बन्धित तथा अनुभवी व्यक्ति भएमा राम्रो
विभिन्न परियोजनाहरू	परियोजनाका तल्लो तहका योजना तर्जुमा प्रक्रियामा वा सोभै परियोजनाको पायकको कार्यालयमा निर्धारित ढाँचामा कार्यक्रम पेश	परियोजनाका स्थानीय सामाजिक परिचालक तथा कर्मचारी मार्फत

परिच्छेद ८ : अनुकूलन कार्यहरूको समायोजन, कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मुल्यांकन

८.१ योजना प्रक्रियामा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको समायोजन

स्थानीय अनुकूलन योजनालाई विकास र विषयगत योजनामा साथै स्थानीय सेवा प्रदान गर्ने सरकारी, नीजि तथा गैर सरकारी संस्थाहरूको योजना प्रक्रियामा समायोजन गर्नका लागि गाउँपालिका स्तरमा स्थानीय विपद व्यवस्थापन समिति लगायतका समिति, सरोकारवालाहरूमा छलफल गरियो। यसरी नै गाउँपालिका स्तरमा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना र प्रक्रियाको सम्बन्धमा प्रस्तुतीकरण गरी सेवा प्रदायक निकायहरूसँग छलफल गरियो। हरेक वस्ती वस्तीमा सामुदायिक संस्थाहरू, समूहहरूसँग विस्तृत छलफल गरी तयार गरीएको यस अनुकूलन कार्ययोजनालाई गाउँ कार्यपालिकाको बैठकबाट अनुमोदन एवं पारित गरिने छ।

स्थानीय अनुकूलन योजनालाई स्थानीय विकास योजनामा समायोजन गरी गाउँ परिषदमा निर्णय गरी कार्यान्वयन गरिने छ। यसरी नै पालिकाले तयार गर्ने वार्षिक योजनामा समावेश नभएका योजनाहरूलाई वडा मार्फत गाउँपालिका र विषयगत कार्यालयहरूमा पठाई एकीकृत गरिने छ। साथै वडा तथा पालिका भित्र काम गर्ने विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरूमा यस पालिकाका समूह र नागरिक समूहबाट विषयगत कार्यालयहरूको योजनामा पहिचान भएका अनुकूलन कार्यलाई समावेश गरी एकीकृत योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिने छ। यसरी नै आगामी दिनमा तयार हुने आवधिक योजनामा यस अनुकूलन कार्ययोजनालाई उच्च प्राथमिकताका साथमा समायोजना गरिने छ। स्थानीय सरकारको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमका लागि तयार गरिने वार्षिक नीति कार्यक्रम तथा बजेट योजनामा समायोजन गरिने छ।

८.२ अनुकूलन कार्यहरूको तर्जुमा र कार्यान्वयन

अनुकूलन योजनाको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन थवाङ गाउँपालिकाले गर्नेछ। जोखिम तथा संकटासन्नता र यसका अन्तरनिहित कारणहरू व्यक्ति, घरधुरी र समुदाय स्तरमा फरक फरक भएका कारण स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमा प्रक्रियामा जलवायु परिवर्तनबाट बढी प्रभावित महिला तथा संकटासन्न घरधुरीको विशिष्ट समस्यालाई समाधान गर्ने अनुकूलनका कार्यक्रमहरू समावेश गरिनेछ। अनुकूलन र जोखिम न्यूनीकरणका योजनाहरू घरधुरी, स्थानीय समुदाय, उपभोक्ता समूह, संघ-संस्था र परियोजना स्तरमा निर्माण र कार्यान्वयन गर्नलाई प्रोत्साहन गरिनेछ। जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र विपद जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनका कार्यहरू व्यक्ति, घरधुरी, स्थानीय समुदाय र उपभोक्ता समूहको जीविकोपार्जन तथा परिस्थितिकीय प्रणालीमा आधारित हुन सक्नेछ।

यस योजनाको सफल तर्जुमा तथा कार्यान्वयन र समन्वयात्मक भूमिकाका लागि स्थानीय सरकार क्रियाशिल रहनेछ। पालिकाले प्रदेश, संघिय सरकार, गै.स.स तथा विकास साभेदारहरूको सहयोग

तथा समन्वयनमा क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन गर्ने छ । जलवायु वित्तका लागि पनि स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना महत्वपूर्ण दस्तावेज हुनेछ ।

अनुकूलन योजनामा उल्लेखित कार्यहरूलाई गाउँपालिका, विषयगत शाखा, समुदायमा स्थापित भई क्रियाशील रहेका विद्यमान समुह, संस्था, क्लब तथा उपभोक्ता समितिहरू मार्फत कार्यान्वयन गरिनेछ । भौतिक पूर्वाधार सम्बन्धि कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनमा आवश्यकता अनुरूप प्राविधिक तथा उपलब्ध अन्य विज्ञहरूबाट विस्तृत लागत अनुमान (इष्टिमेट) गराउनुका साथै कार्यान्वयनमा समेत सहयोग लिईनेछ । अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयनको सहजिकरण स्थानीय विपद व्यवस्थापन समितिले गर्ने छ । जलवायु परिवर्तन, विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धि कार्यक्रमहरूलाई थप प्रभावकारी बनाउन, स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयनलाई थप प्रभावकारी बनाउन आवश्यक पृष्ठपोषण गर्ने काम वडा समिति र स्थानीय विपद् व्यवस्थापन समिति मार्फत गरिने छ । वार्षिक बजेट तर्जुमा तथा जलवायु परिवर्तन, विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धि कार्यक्रमहरूलाई मुलप्रवाहिकरण गर्न आवश्यक सहजिकरण गर्ने तथा बजेट विनियोजनका लागि कार्यपालिकामा पैरवी समेत स्थानीय विपद व्यवस्थापन समिति मार्फत गरिने छ । यस समितिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने आवश्यक क्रियाकलापहरू समेत समावेश गरिने छ ।

यस योजनामा अन्य सरोकारवाला निकायहरूको सहयोग पनि आवश्यक पर्ने हुनाले सो कार्यक्रमहरूका लागि सरोकारवाला निकायको वार्षिक योजनामा समावेश गर्नका लागि वडा एवं गाउँपालिकाले पहल गर्नेछ । प्राथमिकतामा परेका हरेक क्रियाकलापहरूको विस्तृत कार्यान्वयन योजना र जिम्मेवारी तय गरी सम्बन्धित व्यक्ति, संस्था निकायहरूसँगको समन्वय र सहकार्यमा स्रोत तथा सेवा जुटाई कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ । योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि व्यक्तिगत बानी व्यवहार देखि नै परिवर्तनको खाँचो देखिएको छ । त्यसैगरी यस योजनाको कार्यान्वयनमा नीजि क्षेत्रको भूमिका अहम् हुन सक्छ । यसका लागि गाउँपालिकाले सम्बन्धित नीजि क्षेत्र, व्यवसायिक क्षेत्र एवं स्थानीय उद्योग वाणिज्य संघ मार्फत समेत पहल गर्नेछ ।

८.३ अनुकूलन योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना

थवाड गाउँपालिका अन्तर्गत अनुकूलन योजनामा समेटिएका सबै घरधुरी तथा सरोकारवालाहरूको प्रत्यक्ष सहभागिता तथा स्थानीय विपद व्यवस्थापन समिति तथा वडा स्तरिय अनुगमन मूल्यांकन समितिको अगुवाईमा अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयनको अनुगमन, मूल्याङ्कनको साथै अर्ध वार्षिक रुपमा समिक्षा गरिनेछ । अभिलेखिकरणमा उल्लेखित आवश्यक सूचनाहरूलाई ध्यान दिई अनुगमन गर्नु पूर्व अनुगमनको खाका तयार गरी सोही अनुसार अनुगमन र प्रतिवेदन तयार गरिनेछ । अनुगमनको लागि समितिका पदाधिकारीहरू अनुगमन सम्बन्धि अभिमुखीकरणमा सहभागि भएर मात्र अनुगमन कार्यमा संलग्न हुनेछन् । जसबाट कामको प्रभावकारिताको लेखाजोखा गर्न सहज हुनेछ । त्यसैगरी यस योजना अन्तर्गत भएका गतिविधिहरूको वार्षिक रुपमा मूल्याङ्कन गरिनेछ भने योजनाको अन्तमा

अन्तिम मूल्याङ्कन गरी पुनःआगामी दिनको मुल्याङ्कन योजना तयार गरिनेछ । यसरी नै अनुकूलन कार्ययोजनालाई सघाउन अनुगमन तथा मूल्याङ्कनले सिकाइ, चिन्तन-मनन र पृष्ठपोषणका लागि अवसर प्रदान गर्दछ । कार्यक्रम सञ्चालनको क्रममा कार्यक्रम गुणस्तरीय तथा उद्देश्य मुलक बनाउन सम्बन्धित लाभान्वित वर्ग तथा सम्बन्धित सरोकारवाला संस्थाहरुको सुझावलाई सम्बोधन गरिने छ । साथै वडा कार्यालय तथा सम्बन्धित समूहले स्वअनुगमन मुल्याङ्कन गरिनुका साथै सहयोगी निकायहरु संग संयुक्त रुपमा समेत नियमित अनुगमन मूल्याङ्कन गरिनेछ । कार्यक्रम सम्पादन पश्चात सम्बन्धित क्रियाकलापको सार्वजनिक लेखा परिक्षण गरिने छ ।

तालिका २७: अनुकूलन योजना अनुगमन तथा मुल्यांकन

अनुगमनका तहहरु	किन	कसले	कहिले	कसरी
वस्ती तहको अनुगमन	पारदर्शिता कायम गर्न तथा अनुकूलन कार्यहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि	स्थानीय वडा समिति सदस्य, उपभोक्ता समितिहरु	कार्यक्रम संचालन पूर्व तथा कार्यक्रम संचालनका क्रममा र सम्पन्न भएको १ महिना भित्र (हरेक कार्यक्रममा)	सार्वजनिक लेखा परिक्षण, स्वः अनुगमन समिक्षा तथा योजना तर्जुमा मूल्याङ्कन
वडा तहको अनुगमन (क्रियाकलाप हरुको तहमा)	पारदर्शिता र अपनत्व कायम गर्न । अनुकूलन कार्यहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयन	वडा समिति, वडा स्तरिय विपद व्यावस्थापन समिति, तथा वडा स्तरिय अनुगमन समिति, स्थानीय पत्रकार वडा तहका कर्मचारी तथा सहयोगी निकायहरु	अर्धवार्षिक रुपमा (पौष र असारमा)	समिक्षा तथा योजना तर्जुमा बैठक
			त्रैमासिक	फिल्ड अनुगमन भ्रमण
			त्रैमासिक	संकटासन्न वर्गहरुसंग अन्तरक्रिया
			नियमित	फोटो तथा घटना अध्ययनको संकलन
			वार्षिक	वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन
गाउँपालिका तहको अनुगमन (प्रक्रिया र प्रगतिहरु तहमा)	कार्यक्रमको गुणस्तर कायम गर्न । योजना र प्रगतिको लेखाजोखा गर्न । कार्यक्रमको प्रभावकारीता वृद्धि गर्दै समयमा	कार्यपालिका सदस्य, पालिका स्तरिय अनुगमन समिति, स्थानीय विपद व्यावस्थापन समिति, स्थानीय पत्रकार,	नियमित	फिल्ड अनुगमन भ्रमण
			वार्षिक	वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन

	कार्य सम्पन्न गर्न ।	गाउँपालिकाका कर्मचारी तथा सहयोगी निकायहरु		
जिल्ला तहको अनुगमन	अन्तर पालिका समन्वयन तथा अनुकूलनका राम्रा अभ्यासहरुको सिकाई आदान प्रदान गर्न ।	समन्वयन समितिका पदाधिकारीहरु	अर्धवार्षिक वा वार्षिक	फिल्ड अनुगमन भ्रमण
प्रदेश तथा संघिय मन्त्रालय	पारदर्शिता र प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न, कार्यक्रम संचालनको प्रभावकारिता आवश्यकता औल्याउन	प्रदेश :- सामाजिक विकास, उद्योग, पर्यटन, वन वातावरण र स्वास्थ्य तथा सम्बन्धित मन्त्रालय सघं :- वन तथा वातावरण र स्वास्थ्य तथा सम्बन्धित मन्त्रालय	वार्षिक	फिल्ड अनुगमन भ्रमण

कार्यक्रम संचालनको क्रममा कार्यक्रम गुणस्तरीय तथा उद्देश्य मुलक बनाउन सम्बन्धित लाभान्वित वर्ग तथा सम्बन्धित सरोकारवाला संस्थाहरुको सुझावलाई सम्बोधन गरिनेछ । साथै वडा, गाउँपालिका तथा सम्बन्धित समूहले स्वअनुगमन, मूल्याङ्कन गरिनुका साथै सहयोगी निकायहरूसँग संयुक्त रुपमा समेत कार्यक्रमको नियमित अनुगमन मूल्याङ्कन गरिनेछ । कार्यक्रम सम्पादन पश्चात सम्बन्धित क्रियाकलापको सार्वजनिक लेखा परीक्षण गरिने छ । अनुकूलन योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन फारम अनुसूचिमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

सन्दर्भ सामाग्री

- स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४
- राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६
- स्थानीय अनुकूलन योजनाको राष्ट्रिय संरचना (Revised LAPA Framework) २०७६
- विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना २०१८-२०३०
- लैंगिक तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति तथा कार्ययोजना (२०७७-२०८७)
- विपद् जोखिम न्यूनीकरण नीति २०७५
- स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना २०६८
- केन्द्रिय तथाक विभाग (२०६८) राष्ट्रिय जनगणना
- थवाङ गाउँपालिका वस्तुगत विवरण २०७५
- समुदायस्तरीय जलवायु परिवर्तन एकीकृत अनुकूलन योजना सहयोगी पुस्तिका २०७०
- राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम (National Adaptation Programme of Action-NAPA), २०६६
- सेन्डाइ कार्यवाही २०१५-२०३०
- Nepal Disaster Report 2019 , Government for Nepal Ministry of Home Affairs
- CBS, २०७८, केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, काठमाण्डौ, नेपाल
- UNDP, २००९. Nepal Human Development Report, United Nations Development Programme.
- Eckstein, D., Künzel, V., & Schäfer, L. (2021). Global Climate Risk Index 2021. Who Suffers Most from Extreme Weather Events, 2000-2019.
- Karra, Kontgis, et al. 2021. "Global land use/land cover with Sentinel-2 and deep learning." IGARSS 2021-2021 IEEE International Geoscience and Remote Sensing Symposium. IEEE, 2021.
- MoFE. (2021a). Vulnerability and Risk Assessment and Identifying Adaptation Options in Health sector in Nepal. Ministry of Forests and Environment, Government of Nepal. Kathmandu, Nepal.
- MoFE. (2021b). Vulnerability and Risk Assessment and Identifying of Adaptation options in Disaster Risk Reduction and Management (DRRM). Ministry of Forests and Environment, Government of Nepal. Kathmandu, Nepal.
- MoHP (2022). Vulnerability and Adaptation Assessment of Climate Sensitive Diseases and Health Risks in Nepal. Ministry of Health and Population, Government of Nepal, Kathmandu, Nepal
- NAP Global Network & Women Deliver. (2020). Sexual and reproductive health and rights in National Adaptation Plan (NAP) Processes: Exploring a pathway for realizing rights and resilience. Dazé, A. (lead author). International Institute for Sustainable Development. <https://napglobalnetwork.org/resource/srhr-innap-processes>
- Sorensen, C., Murray, V., Lemery, J., & Balbus, J. (2018). Climate change and women's health: Impacts and policy directions. PLoS Med 15(7): e1002603. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1002603>
- UNDP/BCPR (2004): Reducing disaster risk. A challenge for development, UNDP/Bureau for Crisis Prevention and Recovery, New York, <http://www.undp.org/bcpr/disred/rdr.htm>.

अनुसुची २ : अनुकूलन योजना निर्माण अन्तर्गतका केहि तस्वीरहरु

अनुसूची ३ : शब्दावली

अनुकूलन (Adaptation): नयाँ अथवा परिवर्तित वातावरणमा प्राकृतिक तथा मानवीय प्रणालीको समायोजन नै अनुकूलन हो । यस अनुसार प्राकृतिक तथा मानवीय प्रणालीमा जलवायु परिवर्तनका कारणबाट हुने वा हुन सक्ने अपेक्षित असरलाई समायोजन गरी क्षति न्यूनीकरण गर्न सम्भाव्य अवसरको उच्चतम प्रयोग गरिन्छ ।

अनुकूलन क्षमता (Adaptation Capacity): अनुकूलन क्षमताले मानिस संस्था तथा प्रणालीलाई जलवायु परिवर्तनसँग सम्बन्धित जोखिम, अनिश्चितता र दिर्घकालिन परिवर्तनहरूको व्यवस्थापन गर्न संक्षम तुल्याउछ । यो लचकता कायम राख्न आवश्यक तत्व हो, अनुकूलन क्षमता जति उच्च रहन्छ जोखिमको खतरा त्यति नै कम हुन्छ । अनुकूलन क्षमता गतिशील र सन्दर्भ सापेक्ष हुन्छ । मानिसको अनुकूलन क्षमता जोखिम तथा अनिश्चितता व्यवस्थापन गर्न उपयुक्त रणनीतिहरूको ज्ञान र जानकारीको पहुँच साथसाथै रणनीतिहरूको कार्यान्वयन गर्न आवश्यक स्रोतहरूको उपलब्धतामा निर्भर गर्दछ । यो उनिहरूले संचालन गर्ने सामाजिक आर्थिक राजनीतिक प्रणालीहरू र यि प्रणालीहरूले उनिहरूमा उपलब्ध विकल्पहरूलाई कसरी योग्य बनाउछ वा सिमित गर्दछ भन्ने कुराबाट उच्च प्रभावित हुन्छ । अनुकूलन क्षमताको केन्द्रमा निर्णय कार्य पर्दछ जुन लचक र प्रगतिशील (ODI, 2010) र जलवायु सुचनाबाट सुचित हुन्छ ।

न्यूनीकरण (Mitigation): हरित गृह ग्याँस उत्सर्जनलाई कटौती वा कम गर्न अपनाइने क्रियाकलापलाई न्यूनीकरण भनिन्छ ।

जोखिम न्यूनीकरण (Risk Reduction): जलवायु परिवर्तन र मौसमसँग सम्बन्धित विषम घटना । (Extreme Events) का कारण हुन सक्ने हानि नोक्सानी र जोखिमलाई कम गर्न अपनाइने क्रियाकलापलाई जोखिम न्यूनीकरण भनिन्छ ।

प्रकोप (Hazard): कुनै समुदायमा पर्ने गम्भीर व्यवधान (प्राकृतिक, मानवीय) नै प्रकोप हो । प्रकोपले मानव समुदाय र भौतिक वस्तुहरूमा आर्थिक एवं वातावरणीय क्षति तथा प्रभाव पार्दछ जुन कुरा समुदाय वा समाजको आफ्नो स्रोत प्रयोग गरी पुनः स्थापित हुने क्षमता भन्दा बढी हुन्छ ।

संकटापन्नता (Vulnerability): कुनैपनि प्रणाली जलवायु परिवर्तनको असरबाट संकटमा पर्न सक्ने र प्रवाह वहन गर्न नसक्ने अवस्थामा पुग्ने स्थितिलाई संकटापन्नता भनिन्छ ।

उत्थानशीलता (Resilience): जलवायु परिवर्तनले पारेका असरलाई कम गरी जीविकोपार्जन, वातावरण र पारिस्थितिकीय प्रणालीलाई साविक प्राकृतिक अवस्था वा सो भन्दा सबल अवस्थामा लैजान गरिने कार्यलाई उत्थानशीलता भनिन्छ ।

जलवायुमैत्री विकास (Climate Friendly Development): जलवायु परिवर्तन कम गर्न र विकास निर्माण कार्य गर्दा हरित गृह ग्याँस उत्सर्जन न्यून गर्दै गरिने विकास कार्यलाई जलवायुमैत्री विकास भनिन्छ ।

अनुसूची ४ : अनुगमन फारम

अनुगमन गर्ने ब्याकिको नाम:								अनुगमन मिति	
फोन:				इमेल:				हस्ताक्षर:	
Theme:									
क्र।स।	क्रियाकलाप	इकाई	लक्ष्य	परिणाम	प्राथमिकता	लक्षित घरधुरी	वडा	बस्ति	सहयोगी निकाय

अनुसूची ५: मूल्याङ्कन फारम

मूल्याङ्कन

आहार विषय			
क्रियाकलाप		इकाई	
क्रियाकलाप स्थिति			
क्रियाकलाप सुरु मिति		समाप्त मिति १येदी पुरा भय०	
क्रियाकलाप प्रमुख सम्पर्क		अब्दित संगठन	
इमेल			
ठेगाना			

क्रियाकलाप सारांश			
क्रियाकलापको नतिजा			
लक्ष्य		परिणाम	
परियोजनाका फाइदाहरू			
लाभार्थीहरूको संख्या			
लाभान्वित क्षेत्रहरू			
आवंटित बजेट			
उपयोग गरिएको बजेट			

मूल्याङ्कनकर्ताको नाम:			
हस्ताक्षर		मूल्याङ्कनको मिति	

अनुसूची ६ : थबाङ गाउँपालिकाको स्थानीय विपद व्यवस्थापन समितिको नामावली

क्र.सं	नाम	पद	कैफियत
१	श्री ऋषिकेशव बुढा मगर	अध्यक्ष	संयोजक
२	श्री शर्मिला बुढा मगर	उपाध्यक्ष	सदस्य
३	श्री हिराप्रसाद बुढा मगर	सामाजीक विकास	सदस्य
४	श्री अभिलाषा रोका	आर्थिक विकास	सदस्य
५	श्री जनक बुढा	पूर्वाधार विकास	सदस्य
६	श्री हिक्मत घर्ति मगर	संस्थागत विकास तथा सुशासन	सदस्य
७	श्री गोवर्धन घर्ति	वन, वातावरण तथा विपद	सदस्य
८	श्री तुल बहादुर पुन	सामाजीक शाखा	सदस्य
९	श्री मीना योगी	पूर्वाधार शाखा	सदस्य
१०	श्री राजेश खड्का	ई.प्र.का. थबाङ	सदस्य
११	श्री	राजनीतिक प्रतीनिधी	सदस्य
१२	श्री	रेडकस प्रमुख	सदस्य
१३	श्री दयाधन पुन मगर	उद्योग वाणिज्य प्रतीनिधी	सदस्य
१४	श्री		सदस्य
१५	श्री	प्रेस	सदस्य
१६	श्री देव दत्त रिजाल	विपद समर्क व्यक्ति	सदस्य सचिव